

KAUNO TECHNOLOGIJOS UNIVERSITETAS
EKONOMIKOS IR VERSLO FAKULTETAS

Inga Krapavickaitė

**LIETUVOS GRŪDŲ SEKTORIAUS VYRIAUSYBINIO REGULIAVIMO
VERTINIMAS**

MAGISTRO DARBAS

Darbo vadovė: Prof. habil. dr. Žaneta Simanavičienė

KAUNAS, 2017

**KAUNO TECHNOLOGIJOS UNIVERSITETAS
EKONOMIKOS IR VERSLO FAKULTETAS**

**LIETUVOS GRŪDŲ SEKTORIAUS VYRIAUSYBINIO REGULIAVIMO
VERTINIMAS**

Ekonomika (621L10008)

MAGISTRO DARBAS

Studentė.....

Inga Krapavickaitė, V ME-5 gr.

2017 m. gegužės 11 d.

Vadovė

Prof. habil. dr. Žaneta Simanavičienė

2017 m. gegužės 11 d.

Recenzentas

Doc. dr. Jurgita Bruneckienė

2017 m. gegužės 11 d.

KAUNAS, 2017

KAUNO TECHNOLOGIJOS UNIVERSITETAS

Ekonomikos ir verslo fakultetas

Inga Krapavickaitė

Ekonomika, 621L10008

Baigiamojo magistro darbo „Lietuvos grūdų sektoriaus vyriausybinių reguliavimo vertinimas“

AKADEMINIO SAŽININGUMO DEKLARACIJA

2017 m. gegužės 11 d.

Kaunas

Patvirtinu, kad mano **Ingos Krapavickaitės** baigiamasis magistro darbas tema „Lietuvos grūdų sektoriaus vyriausybinių reguliavimo vertinimas“ yra parašytas visiškai savarankiškai, o visi pateikti duomenys ar tyrimų rezultatai yra teisingi ir gauti sąžiningai. Šiame darbe nei viena dalis nėra plagijuota nuo jokių spausdintinių ar internetinių šaltinių, visos kitų šaltinių tiesioginės ir netiesioginės citatos nurodytos literatūros nuorodose. Įstatymų nenumatytų piniginių sumų už šį darbą niekam nesu mokėjęs.

Aš suprantu, kad išaiškėjus nesąžiningumo faktui, man bus taikomos nuobaudos, remiantis Kauno technologijos universitete galiojančia tvarka.

(vardą ir pavardę įrašyti ranka)

(parašas)

Inga, Krapavickaitė. Evaluation of Lithuanian Grain Sector Government Regulation. Master's Final Thesis in Economics / supervisor Prof. habil. dr. Ž. Simanavičienė. The School of Economics and Business, Kaunas University of Technology.

Social Science: 04 S Economics

Key words: Regulation, Government, Grain Sector, Competition, Effectiveness.

Kaunas, 2017. 74 p.

SUMMARY

Lithuania is a country which has got very little valuable crude resources that could be sold or processed. The majority of the goods have to be imported to the country due to this reason. Therefore agriculture is one of the leading business fields in Lithuania's economy. Lithuania exports lots of agricultural products abroad which are highly valued all over the world. Because of these reasons Lithuanian government try to control this market. Governmental regulation must handle the following points: create free movement of the goods; try not to constrain producers and service providers to create new product alternatives; stimulate technological and economical progress; create new managerial forms and methods; protect consumers from bad quality and unsafe products and services. Willing to assess Lithuanian grain sector governmental regulation, three main parts of analysis are selected.

First part includes analysis of lithuanian and foreign scientific literature which consists of scientific researches and statistical data. This analysis justifies that further empirical researches and theoretical decisions are essential.

In the second part Lithuanian grain sector governmental regulation most influential criteria is being analyzed. These criteria are described as law acts and financial support. All these criteria are differently significant and have a different effect, so all of them are taken into account. Governmental grain sector regulation evaluation methods are selected from recommendation of scientists: SWOT and competition analysis and analysis of direct payments effect on sector activities.

In the last part direct support effect on Lithuanian grain sector is evaluated. This calculation reveals governmental regulation effectiveness and highlights financial support designation problems. In the end Lithuanian grain sector governmental regulation evaluation solutions are provided for development of this sector.

This work takes 79 pages and 91 bibliographic sources were used for this work. There are 18 pictures, 17 tables and 3 annexes.

TURINYS

ĮVADAS	8
1. LIETUVOS GRŪDŲ SEKTORIAUS VYRIAUSYBINIO REGULIAVIMO BŪTINUMAS IR PROBLEMINEIAI ASPEKTAI	9
1.1 Lietuvos grūdų sektoriaus vyriausybinio reguliavimo svarba	9
1.2 Lietuvos grūdų sektoriaus vyriausybinio reguliavimo probleminė analizė	13
2 TEORINIAI GRŪDŲ SEKTORIAUS VYRIAUSYBINIO REGULIAVIMO SPRENDIMAI	18
2.1 Vyriausybinio reguliavimo samprata.....	18
2.2 Veiksniai, darantys įtaką vyriausybiniam reguliavimui	22
2.3 Vyriausybės priemonės, reguliuojančios grūdų sektorių.....	35
2.4 Vyriausybinio reguliavimo vertinimo metodų, pasirinkimo galimybės	39
3 TEORINIS LIETUVOS GRŪDŲ SEKTORIAUS, VYRIAUSYBINIO REGULIAVIMO VERTINIMO MODELIS	43
4 LIETUVOS GRŪDŲ SEKTORIAUS VYRIAUSYBINIO REGULIAVIMO VERTINIMAS	47
4.1 Lietuvos grūdų sektoriaus SSGG analizė	47
4.2 Lietuvos grūdų sektoriaus konkurencingumo analizė	52
4.3 Tiesioginės paramos poveikis Lietuvos grūdų sektoriui.....	57
4.4 Priemonės, Lietuvos grūdų sektoriaus vyriausybinio reguliavimo efektyvumui didinti	64
IŠVADOS IR REKOMENDACIJOS	67
LITERATŪRA	69
PRIEDAI	76

PAVEIKSLŲ SĄRAŠAS

1 pav. Vyriausybės paramos žemės ūkiui priemonės	17
2 pav. Rinkų plėtros problemos, nesant vyriausybiniam reguliavimui.....	19
3 pav. Pramonės politikos vyriausybinis reguliavimas.....	20
4 pav. Pinigų srautų apytaka atviroje ekonomikos sistemoje	26
5 pav. Rinkos konkurencijos rūšys	32
6 pav. Vyriausybės politikos tikslai.....	34
7 pav. Grūdų sektorių reglamentuojantys teisės aktai	35
8 pav. Bendrosios žemės ūkio politikos (BŽŪP) tikslai.....	37
9 pav. Žemės ūkio sektoriaus konkurencingumo vertinimo schema	40
10 pav. Lietuvos grūdų sektoriaus vyriausybinio reguliavimo vertinimo modelis.....	43
11 pav. Lietuvos grūdų sektoriaus nuimtas derlius ir eksportuotas kiekis, 2011-2016 m., mln. t.....	48
12 pav. Grūdų derlingumas Lietuvoje, 2011-2016 m., 100 kg/ha	49
13 pav. Bendras grūdų ir sertifikuotos sėklos pasėlių plotas, 2014-2016 m. tūkst/ha.....	50
14 pav. Grūdų ir jų produktų suvartojimas, tenkantis vienam Lietuvos gyventojui.....	51
15 pav. Prekybos grūdais lygis, pagal šalis 2016 m./proc.	55
16 pav. PTPĮ, pagal Lietuvos grūdų sektoriaus pajamas, 2010-2015 m., proc.....	58
17 pav. PTPĮ, pagal Lietuvos grūdų sektoriaus bendrąjį pelną, 2010-2015 m., proc.....	59
18 pav. Tiesioginių išmokų finansavimas 2011-2015 m., mln. EUR.....	61

LENTELIŲ SĄRAŠAS

1 lentelė. Grūdinių augalų derlingumas Lietuvos Respublikoje 2007-2016 m., 100 kg iš 1 ha.	10
2 lentelė. Bendrosios žemės ūkio politikos reformų įtaka grūdų rinkai	12
3 lentelė. Nenaudojamų žemės ūkio naudmenų plotas hektarais, 2005-2013 m.	14
4 lentelė. Asmenys, gyvenantys skurdo rizikoje ar socialinėje atskirtyje, 2013-2015 m., proc.	14
5 lentelė. Lietuvos grūdų sektoriaus eksporto partneriai, 2014-2016 m.....	15
6 lentelė. Sąvokos „vyriausybiniis reguliavimas“ skirtingų autorių apibrėžimai	22
7 lentelė. Vyriausybiniam reguliavimui darantys įtaką veiksniai	23
8 lentelė. Lietuvos grūdų sektoriaus SWOT (SSGG) analizė.....	47
9 lentelė. Grūdų sektoriuje veikiančios ūkio subjektai, pagal naudojamą žemės plotą 2016 m.	51
10 lentelė. Grūdų derlius pagal šalis, 2010-2016 m., 1000 ha	52
11 lentelė. Apsirūpinimo grūdais lygis, 2010-2016 m. (kg vienam gyventojui).....	53
12 lentelė. Vidutinė grūdų supirkimo kaina, 2010-2016 m., EUR/100 kg	54
13 lentelė. Lietuvos grūdų sektoriaus konkurencingumo reitingas, 2010-2016 m.....	56
14 lentelė. PTPĮ, pagal Lietuvos grūdų sektoriaus pajamas, 2010-2015 m./proc.....	57
15 lentelė. Tiesioginių išmokų dydžiai Lietuvos grūdų sektoriuje, 2011-2015 m.	60
16 lentelė. NTPK, pagal Lietuvos grūdų sektoriaus pajamas, 2011-2015 m.....	62
17 lentelė. NTPK, pagal Lietuvos grūdų sektoriaus bendrąjį pelną, 2011-2015 m.	63

IVADAS

Temos aktualumas. Grūdų sektorius pasaulyje užima svarbų vaidmenį, kaip pagrindinis būtiniausias žaliavos teikėjas. Augantis grūdų eksportas yra gyvybiškai svarbus daugeliui pasaulio šalių bei sudaro reikšmingą indėlį jų žemės ūkyje. Grūdų sektorius yra vienas svarbiausių Lietuvoje, kadangi aprūpina visuomenę pagrindiniais maisto produktais. Sektorius glaudžiai susijęs su gamtiniais procesais, ekonominiais pokyčiais, tad jam būtina taikyti vyriausybės reguliavimo priemonės. Keičiantis aplinkos sąlygoms, kinta išaugintų grūdų derliaus kiekis rinkoje, jo struktūra, suvartojimo dalis maistui, pašarams. Taip pat nuolatos kinta grūdų supirkimo kainos. Grūdų sektoriaus reguliavimas egzistuoja nuo pat antrojo pasaulinio karo pabaigos iki šių dienų. Įvairiose valstybėse žemės ūkiui teikiama parama yra skirtinga. Vyriausybės naudoja nustatytas reguliavimo priemones, tačiau visi regionai siekia to paties tikslo – užtikrinti ir palaikyti stabilias žemdirbių pajamas, saugoti aplinką nuo neigiamo žemės ūkio poveikio ir stiprinti sektoriaus konkurencingumą.

Problema. Valstybės įsikišimas į analizuojamą Lietuvos grūdų sektorių, atliko daug esminių pokyčių, kurie paveikė rinkos dalyvius tiek teigiamai, tiek neigiamai. Vyriausybė yra galingesnė ekonominės veiklos reguliuotoja už visas vietos institucijas, bet kurioje šalyje. Tačiau vyriausybės vykdomas reguliavimas tai sritis, kelianti nemažai rūpesčių, dėl reguliavimo politikos nenuoseklumo. Dauguma verslininkų apibūdina reguliavimo politiką, kaip pagrindinį arba labai didelį suvaržymą ūkinėje veikloje. Todėl siekiant sustiprinti Lietuvos grūdų sektoriaus funkcionavimą, pirmiausia būtina įvertinti, ar vyriausybė pakankamai efektyviai jį reguliuoja.

Tyrimo objektas – Lietuvos grūdų sektorius.

Tyrimo tikslas – išanalizuoti ir įvertinti vyriausybinių grūdų sektoriaus reguliavimą bei pasiūlyti efektyvesnes reguliavimo priemones.

Tikslui pasiekti, **iškelti uždaviniai:**

1. atskleisti grūdų sektoriaus vyriausybinių reguliavimo būtinumą ir išskirti probleminius aspektus;
2. išanalizuoti teorinius vyriausybinių grūdų sektoriaus reguliavimo sprendimus;
3. sudaryti teorinį vyriausybinių grūdų sektoriaus reguliavimo vertinimo modelį;
4. empiriškai patikrinus sudarytą modelį, pasiūlyti grūdų sektoriaus vyriausybinių reguliavimo priemones, efektyvumui didinti.

Tyrimo metodai: statistinių duomenų analizė, mokslinės literatūros analizė. Vyriausybinių reguliavimo veiksmingumui atskleisti, taikomi: SSGG ir konkurencingumo, tiesioginės paramos analizės, sisteminė, loginė, lyginamoji, apibendrinamasis metodai.

1. LIETUVOS GRŪDŲ SEKTORIAUS VYRIAUSYBINIO REGULIAVIMO BŪTINUMAS IR PROBLEMINIAI ASPEKTAI

Šiame skyriuje atliekama mokslinės literatūros analizė, remiantis užsienio ir Lietuvos mokslininkų tyrimų rezultatais bei statistiniais duomenimis. Atliekamos analizės metu pagrindžiamas, vykdomų teorinių sprendimų ir empirinių tyrimų būtinumas.

1.1 Lietuvos grūdų sektoriaus vyriausybinių reguliavimo svarba

Vyriausybinių reguliavimas pasireiškia kaip tikslingų valstybės veiksmų visuma, siekiant suderinti visuomeninius ir asmeninius, privačius ir firmų interesus bei taisyti rinkos trūkumus. Pagrindinis Vyriausybinių reguliavimo tikslas yra užtikrinti socialinį-ekonominį stabilumą. Taip pat nemažiau svarbu sudaryti vienodas verslo sąlygas, užtikrinti BVP augimą ir didinti žmonių gerovę (Simanavičienė, 2016).

Kaip teigia Peterson (1984), vyriausybinių verslo reguliavimas egzistuoja jau seniai ir visos įmonės privalo reguliavimą priimti. Tačiau atsiranda tokių, kurie teigia, jog vyriausybinių reguliavimas yra neefektyvus ir neproporcingas, skirtingoms ūkio šakoms bei sektoriams uždedama pernelyg didelė „našta“. Pagrindinis vyriausybinių reguliavimo tikslas yra padidinti verslo sektoriaus efektyvumą, skatinti sektoriaus „sveiką“ konkurenciją, išlaikyti rinkos drausmingumą bei užtikrinti finansinį sektoriaus stabilumą ir apsaugoti vartotojų interesus (Osadets and Shvets, 2016). Vyriausybė yra galingesnė ekonominės veiklos reguliuotoja už visas vietos institucijas bet kurioje šalyje. Vyriausybės pagrindinė funkcija bet kuriame ekonominės veiklos sektoriuje - daryti didelę įtaką valdymo struktūroms, dirbantiesiems, priimant įstatymus (Bengtsson, 1993).

Lietuva turi labai mažai naudingų iškasenų, kurias galėtų realizuoti ir gaminti produktus. Didžiąją dalį prekių importuojame. Tad žemės ūkis yra viena iš sričių, kuri tradiciškai yra laikoma perspektyvia. Daug augalininkystės produktų eksportuojame, šie yra puikiai vertinami pagal kokybę įvairiose pasaulio šalyse. Tad nenuostabu, jog vyriausybė kišasi į analizuojamo sektoriaus veikimą. Autorės, Kriščiukaitienė, Tamošaitienė ir Andrikiene (2006), atlikusios ūkio veiklos modeliavimo tyrimą, ieškant pelningiausių sprendimų, pabrėžia, jog „Didžiausią ekologinę paramą ir pelną gauna ūkiai, auginantys daugiau grūdinių augalų. Ekologinės žemdirbystės ūkiuose tiek mažo nepalankumo, tiek palankiose ūkininkauti vietovėse yra geresnės sąlygos gerinti ūkio narių užimtumą, didinti jų pajamas.“ Svarbu nepamiršti, jog nuo ūkio veiklos priklauso ir oro, dirvožemio, atmosferos užterštumas, o tai jau yra viešojo intereso sfera. Tad, Lakis (2014), atlikęs oportunistinio partnerių elgesio įtakos ūkių veiklos rezultatams tyrimą, teigia, jog „Ūkiai negali būti paliekami vieni patys spręsti su tiekimo rizikos valdymu iškilusių problemų. Siūloma skatinti kolektyvinius veiksmus tiek taikant bendrus kompleksinius rizikos

prevencijos metodus visoje maisto grandinėje, tiek ir atskirai ūkininkams kuriant kolektyvines rizikos pasidalijimo institucijas – kooperatyvus, viešąsias organizacijas, vienijančias panašius poreikius turinčius ūkininkus ir realiai atstovaujančias jų bendriems interesams.“ Pastarasis autorius, dar kartą pabrėžia, jog žemės ūkį būtina reguliuoti vyriausybinėms institucijoms, o kadangi grūdų ūkis Lietuvai toks svarbus, šiam sektoriui vyriausybės dėmesys privalo būti ypač didelis. Kaip teigia Simanavičienė (2016), vyriausybės įsikišimas į sektoriaus reguliavimą yra būtinas, kuomet norima:

- reguliuoti ekonominio ciklo svyravimus (augimą arba nuosmukį);
- atsiranda būtinybė ieškoti efektyvesnių metodų reguliuojant paklausą ir pajamų paskirstymą;
- atsiranda būtinybė išlyginti išorinius efektus, t. y. padėti ūkio subjektams spręsti problemas, kurių jie patys negali išspręsti kintant ekonominei situacijai.

Grūdų sektoriaus ekonominio ciklo svyravimai yra labai ryškūs. 1 lentelėje pateikti grūdų derlius 2007-2016 m. (žr. 1 lentelę). Nuo grūdinių augalų derlingumo būtent ir priklauso, šio sektoriaus ekonominis ciklas. Jei derlius mažas, sektorius patiria nuosmukį.

1 lentelė. Grūdinių augalų derlingumas Lietuvos Respublikoje 2007-2016 m., 100 kg iš 1 ha.
Šaltinis: sudaryta autorės, pagal Lietuvos Statistikos Departamento duomenis, 2017.

Metai	Grūdinių augalų derlingumas 100 kg iš 1 ha	Kitimas
2007	29,4	
2008	32,9	→
2009	33,8	→
2010	27	←
2011	29,8	→
2012	39,4	→
2013	36,3	←
2014	38,9	→
2015	43,9	→
2016	36,9	←

Iš 1 lentelės duomenų matyti, kad 2007-2016 metų laikotarpiu, grūdinių augalų derlingumas labai svyravo. 2010 metais grūdinių augalų derliaus buvo mažiausiai, tad galima teigti, kad tais metais grūdų sektorius patyrė žymų nuosmukį. Tam galėjo daryti poveikį gamtos sąlygos, kurių deja neįmanoma suvaldyti. Taip pat iš 1 lentelės duomenų matyti (žr.1 lentelę), jog 2015 metais grūdinių augalų derlingumas buvo aukščiausias, tai paveikė šio sektoriaus augimą. Tad akivaizdu, jog sektoriaus ekonominio ciklo svyravimai ypač ryškūs, siekdama šį procesą suvaldyti, vyriausybė privalo imtis tam tikrų sprendimų.

Grūdų sektoriaus paklausą lemia įvairūs veiksniai, o ypač grūdų kiekis rinkoje ir svyruojančios jų kainos. Neretai smulkūs verslininkai, auginantys grūdus, nukenčia, kadangi nėra pajėgūs atsilaikyti žemoms grūdų kainoms rinkoje, kurias diktuoja stambūs verslininkai. Dėl šios priežasties, vyriausybė privalo tolygiai paskirstyti sektoriuje uždirbamas pajamas, ginti smulkius verslininkus, kurie patys nesugeba atsilaikyti konkurencingoje kovoje.

Ekonominei situacijai keičiantis, atsiranda tam tikros problemos skirtinguose sektoriuose. Grūdų sektoriuje kaina yra viena iš jautriausių sudedamųjų. Kainos elastingumas keičiasi nuo bet kokių ekonominių pokyčių rinkoje. Net naftos kaina daro įtaką grūdų sektoriui. Brangstant naftai, ją išgaunančios šalys, perka (importuoja) didesnius kiekius grūdų, tai turi teigiamos įtakos mūsų grūdų augintojams. Tačiau, kuomet atsitinka atvirkštinis variantas, pingant naftai, šalys perka mažesnius kiekius grūdų derliaus, o jei mūsų rinkoje prikuliamas perteklius, verslininkai ir ūkininkai privesti mažinti kainas ir patirti didžiulius nuostolius. Lekavičius, Bobinaitė ir Galinis (2008), atlikę grūdus auginančių ūkių pajamų ir sąnaudų analizę, išsiaiškino, jog „Didžiausią dalį javus ir rapsus auginančių ūkių sąnaudų struktūroje sudaro sąnaudos mineralinėms trąšoms, nusidėvėjimas ir sąnaudos degalams įsigyti. Šių ūkių pajamos priklauso ne tik nuo produkcijos kainų rinkoje, bet ir nuo gamtos sąlygų bei politinės aplinkos – subsidijų dydžio. O kviečių kainos Lietuvos rinkoje priklauso nuo situacijos pasaulinėje rinkoje. Analizuojant svarbiausių javų ir rapsų augintojų pajamų ir sąnaudų elementų ryšius su naftos kaina buvo nustatyti statistiškai reikšmingi ryšiai tarp naftos ir kviečių, mineralinių trąšų bei žemės ūkiui skirto dyzelino kainų.“. Tai dar kartą patvirtina, kad grūdų sektorius ypatingai pažeidžiamas išorės veiksniais, todėl vyriausybė privalo reguliuoti visą analizuojamo sektoriaus veiklą.

Renzulli (2015) analizuodamas grūdų ir jų gaminių ekonominio ciklo vertinimą, pabrėžė, kad grūdai yra kilę iš maistinės augalų šeimos, kuri atstovauja svarbiausią maistinę grupę pasaulyje. Grūdai yra svarbūs pasaulyje kaip žaliavos produktas, kuris perkamas iškart po derliaus nuėmimo ir parduodamas urminiais kiekiais rinkoje. Augantis grūdų eksportas yra gyvybiškai svarbus daugeliui pasaulio šalių ir sudaro reikšmingą indėlį jų žemės ūkyje. Autorius pabrėžia, jog vyriausybei svarbu telkti dėmesį į tas rinkos sritis, kurios valstybei yra labai svarbios, tiek bendrojo prekybos balanso atžvilgiu, tiek žmonių gerovės atžvilgiu, nustatant produktų kainas.

Pasaulinė grūdų gamyba dramatiškai išaugo per pastaruosius 50 metų, tai stiprėjančio žemės ūkio valdymo ir diegiamų naujų technologijų pasekmė. Ateityje tikimasi didėjančios grūdų paklausos, kuri bus vykdoma didinant žemės ūkio efektyvų naudojimą, o ne plečiant žemės ūkio naudmenų plotą. Mažai žinoma, tačiau, apie pasaulinės potencialą sustiprinti ir jos apribojimų. Neumann, Verburg, Stehfest ir Müller (2010), panaudodami koreliacinės-regresinės analizės metodą, ištyrė, pasaulio žemės ūkio derliaus išgavimo efektyvumą. Naudojant ekonometrinį metodą, buvo nustatyta, kur išgaunamas didžiausias derlius ir efektyvi kviečių gamyba. Rezultatai parodė, kad faktinis grūdų derlius kai kuriuose regionuose išgaunamas didžiausias, koks tik įmanomas, o kituose regionuose pasirodo derliaus išgavimo

„spragos“, kurios sumažina potencialų derliaus išgavimo intensyvumą. Šie skirtumai išgaunant grūdų derlių buvo statistiškai patikimai sąlygoti drėkinimo, prieinamumo, rinkos įtakos, darbo žemės ūkyje. Analizės rezultatai parodė, kad vis dėlto individualus indėlis šių veiksnių, paaiškinančių gamybos efektyvumą stipriai skiriasi visuose pasaulio žemės ūkio regionuose. Tai lemia skirtingas geografinis išsidėstymas ir žemės derlingumas. Visa tai lemia skirtingas grūdų prekybos kainas regionuose. Tad ne veltui Europos Sąjunga (ES) taiko grūdų rinkos reguliavimo priemones. 2 lentelėje pateikiama, kaip tam tikri Europos Sąjungos įstatymai, sutartys, įtakojo grūdų sektorių (žr. 2 lentelę).

2 lentelė. Bendrosios žemės ūkio politikos reformų įtaka grūdų rinkai
Šaltinis: sudaryta autorės, pagal Achalaja (2006)

Laikotarpis	Priežastys	Pasekmės
II pasaulinio karo pabaiga.	Trūkstant maisto produktų.	Skatinama kuo didesnė žemės ūkio produkcijos gamyba.
1958 m. „Romos sutartis“	Kuriant Europos Ekonominę Bendriją.	Suformuoti šie BŽŪP tikslai: • padidinti žemės ūkio gamybą; • užtikrinti pakankamą žemdirbių pragyvenimo lygį; • stabilizuoti rinkas; • užtikrinti stabilų žemės ūkio produkcijos tiekimą; • užtikrinti, kad maistas pasiektų vartotojus už priimtinas kainas.
1962 m.	Žemės ūkį integruojant į bendrą rinką.	Nustatytos bendros grūdų rinkos organizavimo priemonės: • tikslinė kaina; • intervencinė kaina; • slenkstinė kaina; • eksporto subsidijos; • eksporto mokestis.
Nuo 1992 m. iki dabar	ES žemės ūkio produktų kainos didesnės nei pasaulinės; • Produkcijai sandėliuoti reikalingos didelės išlaidos; • Žemės ūkio intensyvavimo neigiamos ekologinės pasekmės	BŽŪP reformų būtinumas.
1992 m. McShary planas	Skatinant gamybos apimtį, ES atsirado didelis grūdų perteklius, nes iki tol grūdų augintojai buvo remiami subsidijomis.	29 proc. sumažintos grūdų palaikomosios kainos, todėl įvestos tiesioginės išmokos grūdams. • Taikomas žemės išėmimas iš gamybos.
1995 m. Urugvajaus susitikimas	PPO reikalaujant liberalizuoti žemės ūkį ir Vidurio Rytų Europos valstybių galima narystė ES.	Pakeista slenkstinės kainos formuluotė ir pavadinta „155 proc. intervencinės kainos“, t.y. importo mokestis negali būti didesnis nei 55 proc. už grūdų kainą.
1997 m. „Darbotvarkė 2000“	Siekimas dar labiau integruoti ES žemės ūkį į pasaulio žemės ūkio rinką; • Siekimas atsisakyti žemės ūkio kainų subsidijavimo.	Grūdų intervencinės kainos mažinimas 7,5 proc.; • Sumažintos eksporto subsidijos grūdams.
1999 m. „2000 - 2006 m. finansinė programa“	Siekiant palaikyti ūkininkų pajamas.	Mažinama parama grūdų gamintojams per kainas.
2000 m. Lisabonos strategija	Siekis tapti konkurencingiausia ekonomika pasaulyje.	Siekimas atsisakyti tiesioginių išmokų grūdų augintojams.

Išanalizavus 2 lentelę, aiškiai matyti, kad grūdų sektoriaus reguliavimas egzistuoja nuo pat antrojo pasaulinio karo pabaigos iki šių dienų. Valstybės kišimasis į analizuojamą verslo sektorių, padarė daug esminių pokyčių, kurie atsiliepė rinkos dalyviams tiek teigiamai, tiek neigiamai. Pavyzdžiui, Antrojo pasaulinio karo pabaigoje ir „Romos sutartyje“ numatytos reformos, teigiamai paveikė rinką, nes buvo numatyta didinti žemės ūkio gamybą, visomis priemonėmis (žr. 2 lentelę). O tarkime, po „2000 - 2006 m. finansinė programa“ ir 2000 m. „Lisabonos strategija“ reformų, grūdų gamintojams buvo sumažintos paramos ir subsidijos (žr. 2 lentelę). Visa tai vyko ne be priežasties, o apgalvotai, siekiant įsitvirtinti rinkose, tapti konkurencingomis ekonomikomis pasaulyje. Tai dar kartą akivaizdžiai atskleidžia vyriausybės galią reguliuojant sektorių. Minėtas reguliavimas pasireiškia kainos ir išmokų nustatymą. Tad atlikus įvairių mokslininkų bei autorių mokslinių tyrimų ir literatūros analizę, galima teigti, jog vyriausybiniis grūdų sektoriaus reguliavimas yra būtinas.

Išanalizavus mokslininkų, tiek Lietuvos tiek užsienio, nuomones, galima teigti, jog vyriausybiniis reguliavimas labai svarbus ir būtinas sektoriams, kurie patys nesugeba efektyviai funkcionuoti, kintant ekonominei situacijai bei dažnai nukenčia nuo įvairių veiksnių.

1.2 Lietuvos grūdų sektoriaus vyriausybiniio reguliavimo probleminė analizė

Kalbant apie Lietuvos grūdų sektoriaus reguliavimo problematiką, būtina nustatyti silpnąsias sritis, kurios galbūt nėra reguliuojamos efektyviai. Analizuojamas Lietuvos grūdų sektorius yra vienas svarbiausių Lietuvoje. Aprūpina visuomenę pagrindiniais maisto produktais, tad grūdų sektoriui turi būti skiriamas didelis dėmesys, siekiant pagerinti jo veiklą. Lietuvos grūdų sektorių daugiausia sudaro smulkūs ir vidutiniai verslininkai. Stripeikis (2008), analizuodamas antrepreneriškumo formavimąsi Lietuvos smulkaus ir vidutinio verslo įmonėse, pabrėžia smulkaus ir vidutinio verslo svarbą ekonomikoje „Šiuo metu prieinama vieningos nuomonės, kad smulkus ir vidutinis verslas yra neatskiriama kiekvienos šalies ekonomikos dalis“. Smulkus ir vidutinis stipriai veikia ekonomikos konkurencingumą, padeda valdyti užimtumo problemas, aprūpina didžiąsias įmones bei užsiima netradiciniais, tačiau šaliai reikalingais, verslais. Stripeikis (2008) analizuodamas išsivysčiusių šalių patirtį pastebi, kad rinkos ekonomikos konkurencingumą bei augimą didžia dalimi lemia smulkaus ir vidutinio verslo plėtra. Šis sektorius greičiausiai pajunta rinkos paklausos ir pasiūlos pokyčius, prisitaiko prie jų, sukuria naujas darbo vietas tose veiklose, kurių produktai ir paslaugos konkrečiu laikotarpiu turi didžiausią paklausą. Autoriaus teigimu, smulkus ir vidutinis verslas yra šalies ekonomikos varomoji jėga. Smulkaus ir vidutinio verslo grūdų sektoriuje finansavimas griežtesnis. Adamonienė, Makutėnienė & Trifonova (2008), išanalizavę smulkaus ir vidutinio verslo kaimo vietovėse finansavimo galimybes ir ypatumus, teigia, kad „Visame pasaulyje smulkaus ir vidutinio verslo įmonėms būdinga tai, jog jų veiksmai yra daug rizikingesni negu stambių įmonių, jos kur kas dažniau nesugeba laiku gražinti (arba

iš viso grąžinti) suteiktų paskolų.“ Pagal Statistikos departamento duomenis, nenaudojamų žemės ūkio naudmenų plotas didėja, tai reiškia, kad neišnaudojami žemės plotai pasėlių auginimui vis plečiasi (žr. 3 lentelę).

3 lentelė. Nenaudojamų žemės ūkio naudmenų plotas hektarais 2005-2013 m.
Šaltinis: sudaryta autorės, pagal Lietuvos Statistikos Departamento duomenis, 2017

Metai	Nenaudojamų žemės ūkio naudmenų plotas ha
2005	21 948
2007	10 893
2013	28 853

Vertinant 3 lentelėje pateiktus duomenis, matyti, jog žemės ūkio naudmenų plotas nuo 2007 m iki 2013 m. Padidėjo beveik tris kartus. Tai rodo didesnę nepanaudojamos žemės plotą, auginant grūdinius augalus. Rodiklis didėja, dėl augančios migracijos, kaimų nykimo. Dauguma žmonių nesieja savo gyvenimo su kaimu, išvyksta į didžiuosius miestus, tad nebelieka, kam ūkininkauti. Siekiant sumažinti nepanaudojamų žemės ūkio naudmenų plotus, valstybė turėtų finansiškai remti ir padėti vietos ūkininkams plėtoti žemės ūkį ir mažiau derlingas vietas paversti derlingomis. Smulkaus ir vidutinio verslo plėtra grūdų sektoriuje, teigiamai atsilieptų ir darbo sektoriui, ypač kaimo vietovėse, kuriose didžiulis nedarbas ir skurdas (žr. 4 lentelę).

4 lentelė. Asmenys, gyvenantys skurdo rizikoje ar socialinėje atskirtyje, 2013-2015 m., proc
Šaltinis: sudaryta autorės, pagal Lietuvos Statistikos Departamento duomenis, 2017

Metai	Asmenys, gyvenantys skurdo rizikoje ar socialinėje atskirtyje proc.
2013	30,8
2014	27,3
2015	29,3

Kaip matyti iš 4 lentelės duomenų, asmenų gyvenančių skurde yra beveik trečdalis iš visų Lietuvos gyventojų. Tai labai didelis ir skaudus šaliai rodiklis. Norint sumažinti migracija ir skurdą, kaimų vietovėse pirmiausia reikėtų plėsti verslo struktūrą, o viena iš sričių, kurioje galima kurti verslą kaime, žinoma, yra grūdų auginimas. Taigi labai svarbu įvertinti, kaip vyriausybė reguliuoja grūdų sektoriaus smulkų ir vidutinį verslą.

Lietuvos grūdų sektoriuje ypač išryškėjo rizika prarasti eksporto partnerius. Droždž ir Stankaitytė (2014), analizuodami Lietuvos žemės ūkio ir maisto produktų eksportą, pabrėžia, jog „Užsienio rinkų paieška lietuviškiems žemės ūkio ir maisto produktams tampa prioritetu nūdienos politinių įvykių kontekste. Laikinais užsidarius Rusijos rinkai, kuri buvo viena svarbiausių Lietuvos žemės ūkio ir maisto produktų eksportuotojams, būtina ieškoti naujų produkcijos realizavimo rinkų, siekiant ateityje išvengti

galimų užsienio prekybos trikdžių, dėl vyriausybės reguliuojamos politikos.“ Autorių manymu, Lietuva privalo ieškoti naujų eksporto partnerių, kadangi esami eksporto kanalai gali greitai užsidaryti. Visgi vyriausybiniis reguliavimas daro įtaką Lietuvos grūdų sektoriaus prekybai su užsienio rinkomis. Būtent dėl tų pačių priežasčių, kaip atsitiko su Rusija (pritaikytas embargas), vyriausybė, dėl politinių situacijų gali tiesiog uždrausti verslininkams eksportuoti grūdus į nuolatinės eksporto šalis. Tad egzistuoja didžiulė rizika, vos tik kilus politiniams nesutarimams tarp šalių, kad bus paskelbtas embargas ir verslininkai patirs didžiulius nuostolius, atsiradusius dėl eksporto uždraudimo. Tad vyriausybė visuomet privalo reguliuoti sektoriaus veiklą taip, kad nenuskriaustų mūsų šalies verslininkų, pasiūlyti alternatyvas, potencialiems eksporto kanalams ir tik tuomet imtis draudžiamų veiksmų.

Šiuo metu Lietuvos grūdų sektoriaus pagrindinės eksporto partnerės yra šios šalys: Iranas, Egiptas, Saudo Arabija, Ispanija, Turkija, Kenija, Latvija, Vokietija, Nyderlandai, Kuba (žr. 5 lentelę). Matyti, kad grūdus eksportuojame į tikrai tolimus kraštus, su kuriais palaikome sąlyginai šaltus santykius, tad visuomet išlieka embargo grėsmė.

5 lentelė. Lietuvos grūdų sektoriaus eksporto partneriai 2014-2016 m.
Šaltinis: sudaryta autorės, pagal „Un Comtrade Database“, 2017

Metai	Didžiausi eksporto partneriai		Eksportas iš viso, Doleriais
	Šalis	Eksportas, doleriais	
2014	Iran	\$308,261,304	\$771,504,658
	Saudi Arabia	\$78,337,859	
	Egypt	\$58,852,071	
	Latvia	\$66,360,244	
	Turkey	\$37,416,170	
	Spain	\$33,688,396	
	Cuba	\$22,260,717	
	Germany	\$19,867,287	
2015	Saudi Arabia	\$209,441,981	\$658,238,956
	Spain	\$77,825,402	
	Latvia	\$58,276,333	
	Iran	\$44,379,257	
	Turkey	\$43,478,196	
	Kenya	\$28,348,745	
	Germany	\$27,914,522	
2016	Saudi Arabia	\$127,064,613	\$653,769,679
	Spain	\$86,157,804	
	Latvia	\$75,443,728	
	Turkey	\$58,895,868	
	Netherlands	\$32,627,638	
	United Arab Emirates	\$31,269,626	

Pagal 5 lentelės duomenis, matyti, jog eksporto suma nuo 2014 metų iki 2016 metų sumažėjo. Tam galėjo daryti įtaką daugybe vyriausybinių sprendimų, kurie stipriai veikia eksportą sektoriuje.

Valstybei yra naudinga eksportuoti daugiau prekių nei importuoti. Kuo valstybė turtingesnė, tuo daugiau prekių ji eksportuoja. Lietuva yra ganėtinai skurdi šalis. Nesididžiuoja naudingomis iškasenomis, neturi daug eksportuojamų prekių vertinamų visame pasaulyje, tad grūdai yra viena iš sričių, kuri vertinama pagal kokybę daugelyje pasaulio valstybių.

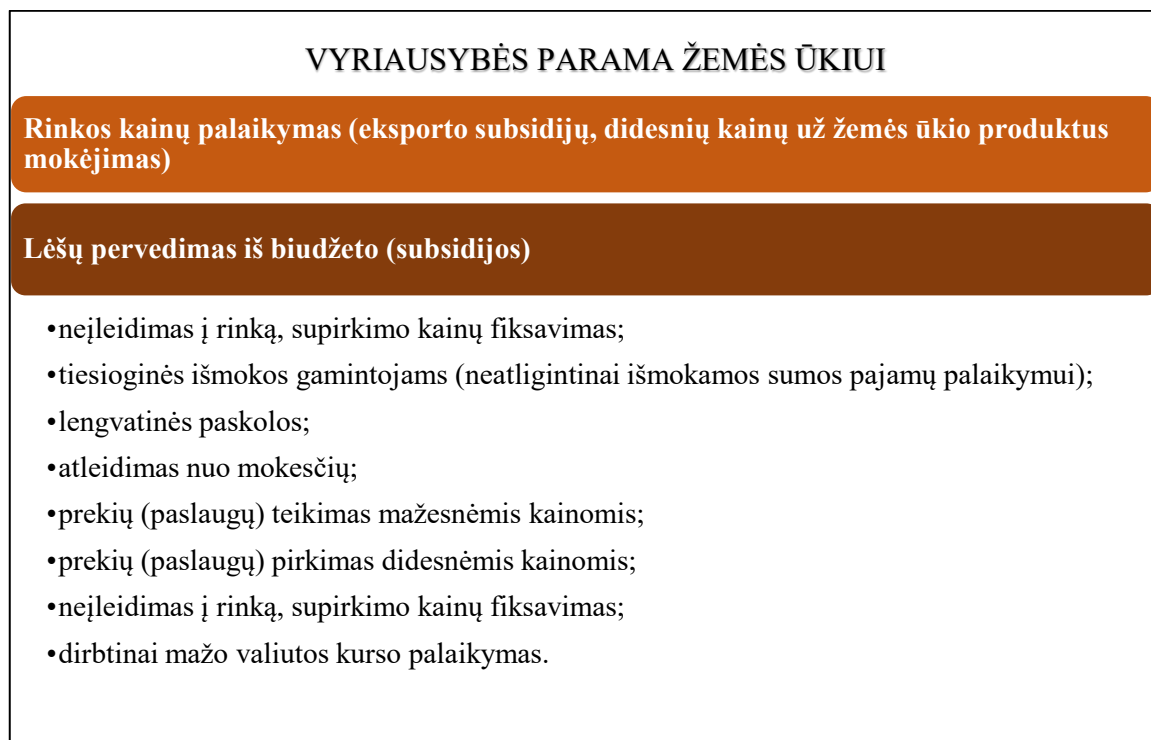
Kalbant apie Lietuvos grūdų sektoriaus svarbiausias vyriausybinių reguliavimo sritis verta paminėti, jog grūdų sektoriuje labai svarbus ekologinio ūkio vystymas. Jasinskas ir Kazakevičius (2008), išanalizavę darnaus vystymo skatinimą remiant ekologinius ūkius, pabrėžia, kad šiuo metu investicinė programa neskatina ekologinio ūkininkavimo. Paramos skyrimo tvarka, pasak autorių, privalo būti tobulinama. Mokslininkai, Kriščiukaitienė ir Namiotko (2012), taip pat pritaria Jasinsko ir Kazakevičiaus (2008) paminėtoms problemoms, esančioms grūdų sektoriaus ekologiniame ūkyje „Ekologiniu ūkininkavimu užsiimantiems ūkininkams nuolat tenka ieškoti sprendimų, kaip įvykdyti visus reikalavimus. Be to, apklausų rezultatai rodo, kad kita nemažiau svarbi problema Lietuvoje yra palyginti su kitomis ES šalimis maža parama, sukurianti nevienodas konkurencines galimybes tiek vidaus, tiek užsienio rinkose“. Taip pat autoriai teigia, kad didžiulė problema ekologinio ūkio vystyme yra vis griežtėjantys reikalavimai grūdų sektoriuje iš vyriausybės pusės. Kriščiukaitienė ir Namiotko (2012), išskiria šiuos Europos Sąjungos šalyse (ES) taikomus grūdų sektoriaus reglamentus: 1) Siekiant gauti išmoką, už augalų plotus, daugelyje šalių augintojai turi prisiimti tam tikrų įsipareigojimų; 2) Šalys gali gauti skirtingo dydžio išmokas, priklausomai nuo to, ar jos perėjusios į ekologinio ūkio gamybą, ar yra pereinamajame laikotarpyje; 3) Šalims yra numatyta perėjimo prie ekologinės gamybos ūkio dalyje galimybė. Lietuvoje, kaip ir dar keliose ES valstybėse, ekologinę veiklą galima plėtoti ne visame ūkyje; 4) Ne visi grūdiniai augalai yra tinkami paramai gauti. Lietuvoje, kaip ir daugelyje šalių, parama skiriama tik už tam tikrų augalų auginimą; 5) Lietuvoje yra taikomas papildomas reikalavimas, susijęs su dalyvavimu mokymuose, duomenų apie ūkio veiklą tvarkymu ir kaupimu, tolesniu trešimo mažinimu, šienavimo terminais ir pan. Kaip teigia autoriai Kriščiukaitienė ir Namiotko (2012), Lietuva iš visų ES šalių išsiskiria tuo, kad turi papildomą reikalavimą, susijusį su produkcijos pardavimo kiekiu ir terminais. Šis reikalavimas iš vienos pusės turi teigiamą poveikį, nes skatina gamintojus gauti pajamas ne tik iš išmokų, bet ir realizuojant produkciją.

Parama verslininkams plėtoti žemės ūkį grūdų sektoriuje. Lietuvai įstojus į Europos Sąjungą, žemės ūkiu užsiimančių asmenų pajamos palaikomos teikiant tiesiogines išmokas. Tiesioginės išmokos, gelbsti ūkius, vykstant nepageidaujamiems ekonominiams procesams. Lietuva pasirinko, tiesioginės išmokos už plotus schemą. Parama tiesioginėms išmokoms skelbiama (Žemės Ūkio Ministerija, 2017):

- už deklaruotas žemės ūkio naudmenas pagal Vienkartinės išmokos už plotus schemą (VIPS) mokant pagrindinę išmoką iš ES Biudžeto;
- už javų pasėlius, gyvulius ir pieną mokant papildomas nacionalines tiesiogines išmokas (PNTI) iš Lietuvos Respublikos valstybės biudžeto lėšų.

Tiesioginių išmokų rūšys Lietuvoje (Žemės Ūkio Ministerija, 2017): pagrindinė tiesioginė išmoka, susietoji papildoma nacionalinė tiesioginė išmoka, atsietoji papildoma nacionalinė tiesioginė išmoka.

Fellmann (2004) analizuodamas teikiamas išmokas pasirinktam sektoriui, schematiškai pateikia vyriausybės paramą žemės ūkiui (žr. 1 pav.).

1 pav. Vyriausybės paramos žemės ūkiui priemonės

Šaltinis: sudaryta autorės, pagal Fellmann (2004)

Lietuvoje tiesiogines išmokas vyriausybė ūkininkams teikia atitikus tam tikrus standartus ir reikalavimus. Kaip matyti iš 1 paveikslo, tiesioginių išmokų yra daugybė, tad verta išsiaiškinti, kaip išmokos veikia Lietuvos grūdų sektoriaus veiklą. Ar analizuojamas sektorius yra pakankamai ir centralizuotai finansuojamas.

Apibendrinant analizės rezultatus, buvo išsiaiškinta, jog vyriausybė privalo reguliuoti grūdų sektorių. Toliau buvo ieškoma probleminių aspektų analizuojama tema. Remiantis statistika bei mokslininkų tyrimų rezultatais, nustatyta, kad grūdų sektoriaus yra stipriai pažeidžiamas, kas sukelia sektoriaus vystymo-plėtros problemas. Tad labai svarbu išsiaiškinti, kokiomis pagrindinėmis priemonėmis reguliuojama sektoriaus veikla, ar stiprinamos sektoriaus silpnosios pusės, taip pat kokią naudą Lietuvos grūdų sektoriui suteikia vyriausybinis reguliavimas. Taigi nuspręsta įvertinti Lietuvos grūdų sektoriaus vyriausybinį reguliavimą ir pateikti sprendimus reguliavimo tobulinimui. Visa tai pagrindžia toliau darbe pateikiamų teorinių sprendimų ir empirinių tyrimų būtinumą.

2 TEORINIAI GRŪDŲ SEKTORIAUS VYRIAUSYBINIO REGULIAVIMO SPRENDIMAI

Šiame skyriuje pateikiami teoriniai ir metodiniai sprendimai, skirti išanalizuoti vyriausybinių grūdų sektoriaus reguliavimą bei pasiūlyti sprendimus reguliavimo efektyvumui didinti. Analizuojami moksliniai straipsniai, konferencijų, monografijos ir kita mokslinė literatūra, susijusi su pirmoje darbo dalyje išskirta Lietuvos grūdų sektoriaus vyriausybinių reguliavimo problema.

2.1 Vyriausybinių reguliavimo samprata

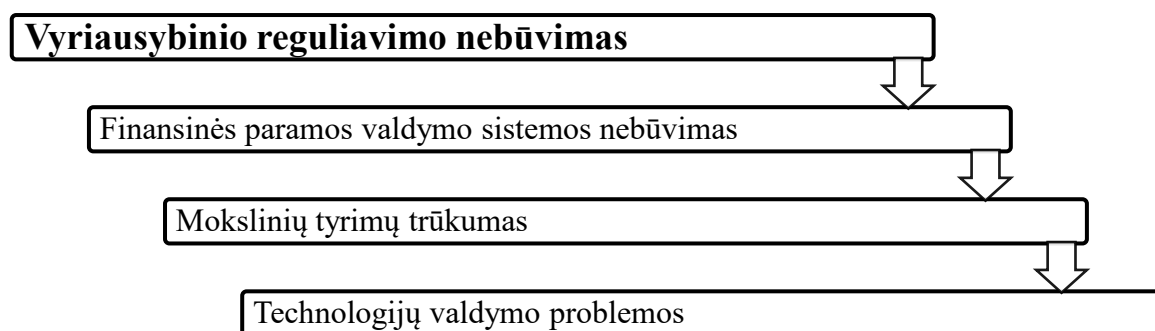
Simanavičienė (2016) vyriausybinių reguliavimą apibūdina, kaip vyriausybės siekį daryti įtaką nacionalinės pramonės vystymui, tad svarbu įvertinti, kaip šalies pramonės politika sugebėtų pasiekti geresnių rezultatų, nei užtikrina konkurencinės rinkos sistema. Aktyvi vyriausybės pramonės ir neintervencinė politika, pasak autorės, įtakoja verslo rinkų struktūrą. Kaip teigia, Zhu (2017) vyriausybė stiprindama reguliavimą, gali priversti įmones efektyviau veikti prekybos rinkoje. „Vyriausybės reguliavimas ir politinė strategija, vaidina labai svarbų vaidmenį aplinkos taršos kontrolėje. Daugelyje šalių įdiegta politinė sistema, apsauganti aplinką ir skatinanti įmones imtis veiksmingų priemonių mažinti aplinkos teršimą ir mažinti tradicinį energijos naudojimą.“ Duan, Zhang ir Chang (2016). Tad autorius Duan vyriausybinių reguliavimą apibūdina, kaip aplinkos apsaugos priemonę.

Kaip teigia Banys, Rudminaitis ir Grybėnas (2006), vyriausybės reguliavimas tai sritis, kelianti nemažai rūpesčių, dėl reguliavimo politikos nenuoseklumo. Dauguma verslininkų laiko reguliavimo politiką, pagrindiniu arba labai dideliu suvaržymu. Kalbant apie įstatymų leidybą pavyzdžiui, apie mokesčius ir mokesčių administravimą, neaiškūs ir dažnai besikeičiantys įstatymai ir poįstatyminiai teisės aktai, o taip pat jų aiškinimo neprognozuojamumas ir neatitikimai, kelia verslininkams daug daugiau problemų nei pats verslo reguliavimas. Šie rūpesčiai yra tuo didesni, kuo didesnė yra įmonė bei sudėtingesnė jos struktūra, išskyrus liudijimų išdavimo atveju. Autoriaus teigimu „Perdėtas reguliavimas ir aukšta valstybės pareigūnų valdžia taip pat privedė prie aukštos korupcijos, kuri niekaip neprisideda prie teisėtos veiklos skatinimo, priešingai, ji tik trukdo vystytis“. Krumplytės (2010) manymu, vyriausybinių reguliavimas tai strategija, pasireiškianti reikalavimais įsigyti licencijas ekonominei veiklai, darbo rinkos reguliavimu, tam tikrais prekybos barjeriais. Visgi Urmonas (2006) teigia, jog vyriausybinių reguliavimas yra sunkiai suprantamas kaip politikos įrankis, nors daugelyje šalių jis nemažai prisideda prie ekonomikos augimo, įstatymų valdžios raidos ir valdymo veiksmingumo bei mokesčių ir finansų politikos. Todėl valstybinio reguliavimo samprata aiškintina apdairiai, atsižvelgiant į jo reikšmę ir tos reikšmės ribas. Pasak autoriaus, vyriausybinių reguliavimas turi tarnauti viešiesiems interesams sukonstruodamas įstatymų ir kitų teisės aktų rengimo, priėmimo ir įgyvendinimo

objektyvumą, darydamas poveikį jų valdymui. „Vyriausybiniis reguliavimas labai svarbus žmogaus ir visuomenės gyvenime. Jis daro didelę įtaką visoms žmogaus gyvenimo sritims, aprėpia žmogaus, kaip vartotojo, pirkėjo, pardavėjo, gamintojo ir paslaugų teikėjo, santykius. Teisinis reglamentavimas ir valstybinis rėmimas daro didelę įtaką šalies ekonomikos plėtrai ir visuomenės gyvenimui“ teigia autorius Kaziliūnas (2015). Valstybinis reglamentavimas privalo kurti laisvą prekių judėjimą, nevaržyti gamintojų ir paslaugų teikėjų kurti naują asortimentą bei skatinti naują technologinę ir ekonominę pažangą kurti naujas pažangias vadybos formas ir metodus, apsaugoti vartotoją nuo prastos kokybės ir nesaugių prekių bei paslaugų. Paliulytė (2004), išskiria keturis vyriausybiniio reguliavimo principus:

- Monopolijų priežiūra;
- Pajamų perskirstymas;
- Išorės efektų reguliavimas;
- Minimalių kainų kontrolė.

Autorė teigia, kad svarbiausias iš paminėtų vyriausybės reguliavimo principų yra efektyvi kainų sistema. Kainas reguliuoja paklausa ir pasiūla rinkoje, tačiau valstybė gali įsikišti į šį reguliavimą. Valstybė turi teisę, esant reikalui, stabilizuoti kainas, apriboti prekių įvežimą arba, atvirkščiai, ją skatinti. Paliulytės (2004) manymu, reguliavimo principai nusako pagrindines valstybės poveikio kryptis. Remiantis šiais principais, reguliuojama ūkio subjektų elgsena rinkoje, kuriama ekonominė tvarka, vykdoma tvarkos politika. Lietuvos ir kitų valstybių patirtis rodo, kad, didėjant BVP, nebūtinai sumažėja skurdas ir savaime išsisprendžia kitos socialinės problemos. Vakarų Europos valstybių, tarp jų – ir Vokietijos, nueitas kelias patvirtina, kad valstybinis reguliavimas turi teigiamą socialinį poveikį. Tad autorius vyriausybini reguliavimą apibūdina, kaip teigiamą poveikį, ūkio subjektams bei vartotojams. Kripaitis (2009) pateikia rinkų plėtros problemas, kuriose nėra vyriausybiniio reguliavimo (žr. 2 pav.).

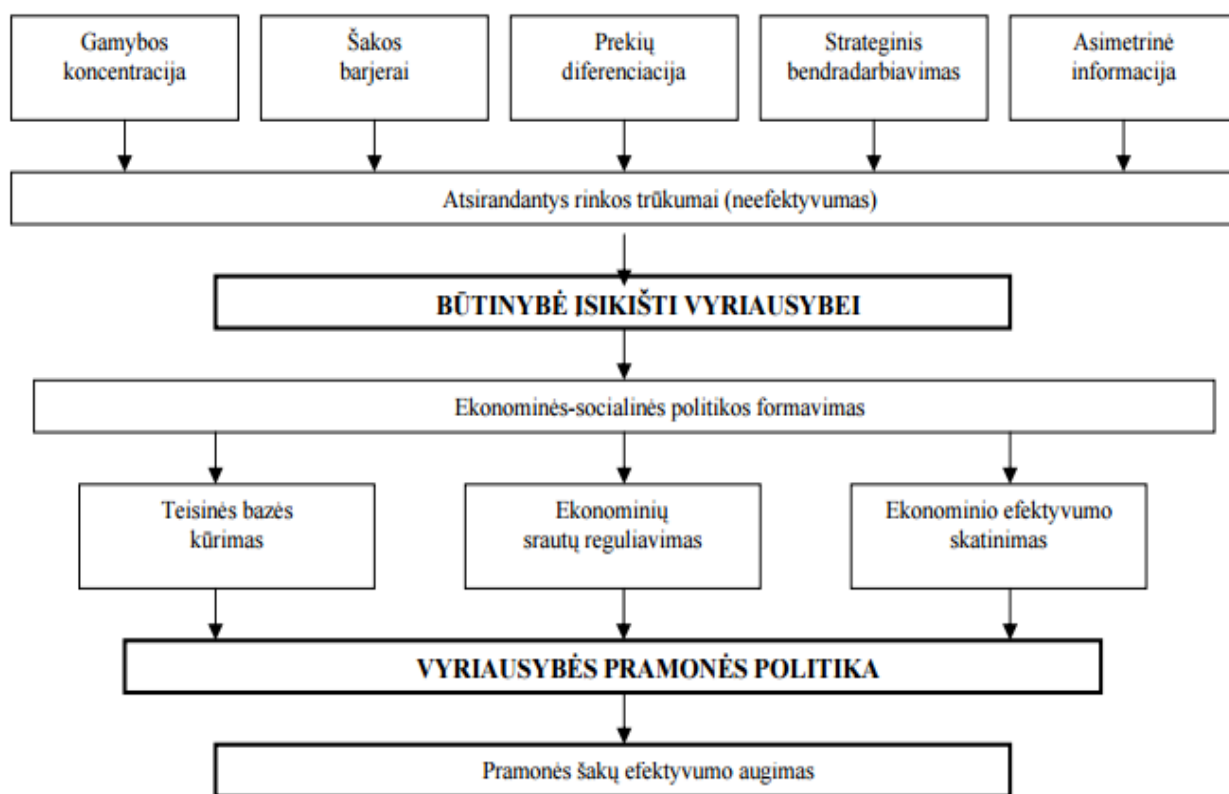

2 pav. Rinkų plėtros problemos, nesant vyriausybiniam reguliavimui

Šaltinis: sudaryta autorės, pagal Kripaitis (2009)

Vasiliauskas (2004) vyriausybini reguliavimą apibūdina kaip makroekonominio šalies stabilumo užtikrinimą, palankių užsienio prekybai sąlygų kūrimas, socialinės partnerystės šalies pažangai pasiekti

organizavimas, žmonių kapitalo ir fizinės infrastruktūros plėtojimas, mokslinių tyrimų rėmimas ir technologijų plėtojimas, inovacijų plėtojimo sistemos ir atitinkamos kultūros kūrimas. Valstybėje egzistuoja įvairūs būdai reguliuoti privačius santykius. Plačiaja prasme tokį reguliavimą galima suprasti kaip tam tikrų draudimų vykdyti veiklą be leidimo ar licencijos nustatymą, arba reikalavimą vykdyti veiklą vadovaujantis atitinkamų teisės aktų reikalavimais. Paprastai reguliuojamieji linkę kelti klausimus, dėl papildomos naštos verslui ir reguliuotojų atskaitomybės trūkumų, o reguliuojantieji valstybinio reguliavimo būtinumą grindžia teisės pažeidimų užkardymo tikslais. Tam tikrais atvejais ribojant konkurenciją ir reguliuojant veiklą rinka veikia veiksmingiau nei jos nereguliuojant, teigia Bilius (2012). Jei konkurencinė rinka neužtikrina laukiamų rezultatų, vyriausybiniis reguliavimas yra neišvengiamas, kita vertus, svarbu numatyti kaip vyriausybė gali veikti pramonės raidą efektyviausiai ir mažiausiai pakenkti jai, teigia Sabonienė (2007). Briuselio sutartimi numatyta, kad ES pramonės konkurencingumo stiprinimas ir tyrimų bei technologinės pažangos diegimas yra svarbiausia vyriausybiniis pramonės reguliavimo sričių. Vieną svarbiausių priežasčių, pateisinančių vyriausybinių verslo rinkų reguliavimą – konkurencinių pranašumų pramonėje smukimas (žr. 3 pav.).

3 pav. Pramonės politikos vyriausybiniis reguliavimas

Šaltinis: Sabonienė (2007)

Kripaičio (2009) manymu, vyriausybiniis reguliavimas teigiamai atsiliepia verslo sektoriaus plėtrai. Vieninga valdymo sistema, vykdoma valstybinių, regioninių ir savivaldybių institucijų, suformuoja poreikį derinti valdymo principus, o institucijų kompetencijos ir atliekamos priskirtos

specialios funkcijos sukuria sinergijos efektą. „Vyriausybiniis reguliavimas – nustatytos taisyklės, galiojančios vienoje šalyje. Valstybinis reguliavimas būtinas, norint, kad įmonės valdžios institucijoms ir kitiems išoriniams vartotojams, pateiktų reikiamas žinias ir, kad jos būtų objektyvios“ Gipienė ir Rudžionienė (2015). Valstybė remia visuomenei naudingas ūkines pastangas ir iniciatyvas, palaiko geranoriškus sumanymus. Taigi valstybė reguliuoja ūkinę veiklą taip, kad ji tarnautų bendrai tautos gerovei, Aleknavičius ir Aleknavičius (2014).

Kaip teigia Bei Zhang, Jiabao Lin, Renhuai Liu, (2016), vyriausybiniis reguliavimas, dėl nuolatinio bendradarbiavimo tarp organizacijų, teigiamasi atsiliepia įmonių socialinei atsakomybei ir tiekimo grandinei. Esant vyriausybiniam reguliavimui, nustatomi puikesni įmonių kokybės indikatoriai. Vyriausybiniis reguliavimas, anot Abdulhadi (1980), atsispindi įvairiais būdais: profesinių sąjungų apsauga, komunalinių paslaugų ir bendras paslaugų reguliavimas, viešosios valdžios programos, žemės ūkio subsidijos ir darbo užmokesčio reguliavimas. Vyriausybiniis reguliavimas, autoriaus manymu, teigiamai atsiliepia visai visuomenei. Reguluojamos tokios sritys: 1) Visos pramonės šakos, kurios yra natūralios monopolijos arba oligopolijos; 2) Nekonkurencinga veikla; 3) Kai kurios pramonės šakos reguliuojamos, vien tik dėl to, kad jos yra svarbios ekonomikai, tarkim, kaip bankų sektorius, energetikos pramonė, komunalinis sektorius bei gyvybės draudimo sektorius.

Anot Stanikūno (2010) „tokios poveikio priemonės, kaip reguliavimas (pvz., kainų), atėjimo į rinką arba pasitraukimo iš jos kliūtys, sąlygų antikonkurenciniams susijungimams ir įsigijimams tarp įmonių sudarymas, yra gana tiesmukiškos. Jų skaidrumas gali būti mažesnis nei kitokio kišimosi į rinką, pavyzdžiui, produktų kokybės standartų taikymo ar tam tikrų mokesčių bei subsidijų įvedimo. Nors bet koks reguliavimas daro įtaką konkurencijai, valdžia visuomet turėtų pasverti dalyvavimo rinkoje naudą, surasti optimalų santykį tarp įmonių ir vartotojų gerovės. Antai aukšti standartai garantuoja aukštesnės kokybės prekes ir paslaugas, tačiau, kita vertus, mažina įmonių, kurios negali pasiekti tokių standartų, konkurencingumą. Pusiausvyros tarp vartotojų gerovės ir gamintojų suradimas – vienas iš svarbiausių vyriausybės tikslų“. Autorius teikia, jog tam tikrose rinkose, ypač monopolijų srityje, dirbtinai kurti konkurenciją nėra ekonominės prasmės ir naudos. Tokios rinkos turi būti prižiūrimos vadinamojo reguliuotojo, kuris, pasitelkdamas pagrįstų metodikų, reguliuoja tiek monopolijų veiklą, tiek kainas. Taip reguliuojama Lietuvos elektros energijos rinka, kuri iš esmės yra izoliuota, uždara tarptautinei konkurencijai. „Visuomeninės rinkos ekonomikos (arba reguliuojamos rinkos ekonomikos) esmė – valstybė pripažįsta rinką kaip vienintelį ekonomikos valdymo mechanizmą, bet kartu įsipareigoja sukurti teisingas teisingo materialinių vertybių padalijimo garantijas. Konceptija siekiama suderinti laisvąją rinką ir valstybės socialinę misiją (kuri iš esmės yra globėjiška)“ teigia autorė Lastauskienė (2015). Jos manymu, valstybės įtaką ekonomikai didina ne tik jos pretenzijos užtikrinti kiekvienam bent minimalią gerovę, bet ir didėjantis poreikis saugoti aplinką.

Šeštoje lentelėje pateikti skirtingų autorių, sąvokos „vyriausybiniis reguliavimas“ apibrėžimai (žr. 6 lentelę).

6 lentelė. Sąvokos „vyriausybiniis reguliavimas“ skirtingų autorių apibrėžimai
Šaltinis: sudaryta autorės, remiantis pateikta mokslinė literatūra

Autorius	Vyriausybiniio reguliavimo apibrėžimas
Simanavičienė (2016)	Vyriausybės siekis daryti įtaką nacionalinės pramonės vystymui.
Duan, Li, Zhang & Chang (2016)	Politinė sistema, kaip aplinkos apsaugos priemonė.
Krumplytė (2010)	Strategija, pasireiškianti reikalavimais įsigyti licencijas ekonominei veiklai, darbo rinkos reguliavimu, tam tikrais prekybos barjerai.
Urmonas (2006)	Politikos įrankis, turintis tarnauti viešiesiems interesams sukonstruodamas įstatymų ir kitų teisės aktų rengimo, priėmimo ir įgyvendinimo objektyvumą, darydamas poveikį jų valdymui.
Kaziliūnas (2015)	Teisinė sritis daranti didelę įtaką šalies ekonomikos plėtrai ir visuomenės gyvenimui.
Vasiliauskas (2004)	Makroekonominio šalies stabilumo užtikrinimas, palankių užsienio prekybai sąlygų kūrimas, socialinės partnerystės šalies pažangai pasiekti organizavimas, žmonių kapitalo ir fizinės infrastruktūros plėtojimas, mokslinių tyrimų rėmimas ir technologijų plėtojimas, inovacijų plėtojimo sistemos ir atitinkamos kultūros kūrimas.
Kripaitis (2009)	Vieninga valdymo sistema, vykdoma valstybinių, regioninių ir savivaldybių institucijų.
Gipienė, Rudžionienė (2015)	Nustatytos taisyklės, galiojančios vienoje šalyje.
Bei Zhang, Jiabao Lin, Renhuai Liu, (2016)	Profesinių sąjungų apsauga, teikiamų paslaugų kokybės reguliavimas, viešosios valdžios programos, žemės ūkio subsidijos ir darbo užmokesčio reguliavimas.

Išanalizavus 6 lentelėje pateiktas, sąvokos „vyriausybiniis reguliavimas“ įvairių autorių nuomones, galima teigti, jog ši sąvoka yra apibūdinama, kaip vyriausybės įsikišimas į rinkos ekonomiką, siekiant koreguoti rinkos veiklos mechanizmą, tokiu būdu užtikrinant efektyviai funkcionuojančią ekonomiką.

2.2 Veiksniai, darantys įtaką vyriausybiniam reguliavimui

Atlikti tyrimai parodė, kad valstybinis reguliavimas būtinas kaip, makroekonominio šalies stabilumo užtikrinimas, kuomet rinka pati nesugeba suvaldyti iškilusių problemų. Vieną svarbiausių priežasčių, pateisinančių vyriausybinių verslo rinkų reguliavimą, galima įvardinti, kaip konkurencinių pranašumų pramonėje (verslo rinkose) smukimas.

Labai svarbu išsiaiškinti, kokie veiksniai įtakoja vyriausybinių reguliavimą ir, ar įmanoma susilpninti tų veiksnių įtaką, t. y. kokios priežastys iššaukia valstybės kišimąsi į sektorius. Simanavičienė

(2016) išskiria šiuos vyriausybinių reguliavimą įtakojančius veiksniai, kurie suskirstyti pagal tikslus (žr. 7 lentelę).

7 lentelė. Vyriausybiniam reguliavimui darantys įtaką veiksniai
Šaltinis: sudaryta autorės, remiantis Simanavičienė (2016)

Vyriausybinių reguliavimo tikslas	Veiksniai
Užtikrinti ekonominį stabilumą	<ul style="list-style-type: none"> •pramonės šakų ir regionų reguliavimas; •BVP augimas; •valiutos kurso stabilumas; •visiškas užimtumas; •užsienio prekybos balansas.
Užtikrinti nacionalinio ūkio vystymąsi	<ul style="list-style-type: none"> •teritorinis pasiskirstymas; •teisinė bazė; •vidaus tvarka.
Užtikrinti socialinį stabilumą	<ul style="list-style-type: none"> •skirtingų visuomenės sluoksnių socialinis aprūpinimas; •socialinių paslaugų teikimas; •visuomeninių prekių teikimas.
Skatinti konkurenciją	<ul style="list-style-type: none"> •teisinės bazės, reglamentuojančios konkurencinius santykius, užtikrinimas; •kova prieš nesąžiningą konkurenciją; •kova prieš rinkų monopolizaciją.
Reguliuoti vyriausybės sektorių ekonomikoje	<ul style="list-style-type: none"> •valstybinių įmonių valdymas; •valstybinio turto valdymas (naudingų iškasenų, vertybinių popierių, akcijų paketų, valstybinių kreditų).

Visi 7 lentelėje pateikti veiksniai priklauso nuo valstybės skirtingų siekių koreguoti sektoriaus veiklą. Kiekvieną iš veiksmų, įtakojančių vyriausybės kišimąsi į tam tikrą sektorių, aptarsime plačiau. *Užtikrinti ekonominį stabilumą.* Raipos ir Backūnaitės (2015) teigimu, ekonominio stabilumo valdymas, išreikštas infliacija ir augimu, yra pagrindinė valstybės pareiga, kurią įtakoja decentralizacija ir formos. „Netinkamai atliktos decentralizacijos gali būti nepageidautinos pasekmės: makroekonominis nestabilumas, padidėti regionų skirtumai ir kilti tarp jų konfliktai arba sumažėti viešųjų paslaugų kokybė ir kiekis“ teigia autoriai. Tad labai svarbu veiksniai, kurie daro įtaką užtikrinant ekonominį stabilumą, vienas iš jų - **pramonės šakų ir regionų reguliavimas**. Reguluojant pramonės šakas bei regionus, galima prisidėti prie plėtros ir ekonominio augimo, suaktyvinti ir papildyti vietos įmonių veiklą bei rezultatyvumą. Žinoma kiekviena pramonės šaka, neigiamai žiūri į per didelį vyriausybės reglamentavimą jos atžvilgiu. Skirtingos pramonės norėtų turėti teisę lanksčiau spręsti, kokiais būdais, standartais ir kokiomis priemonėmis, ji sieks užsibrėžtų tikslų. Tačiau vyriausybė, siekdama ekonominio stabilumo vis vien kišasi į pramonės bei regionų veiklos valdymą. Visų pirma reguliavimas vyksta, dėl neigiamos pramonės bei regionų daromos žalos gamtai. Sabonienės (2007) manymu, daugelyje šalių pramonė yra viena svarbiausių ekonomikos šakų, todėl vyriausybinių reguliavimo priemonės paprastai nukreiptos skatinti pramonės plėtrą ir konkurencingumą. Nacionalinė pramonės politika privalo būti

vykdoma, priklausomai nuo jos tikslų ir galimų pasekmių ekonomikai. Jei konkurencinė rinka neužtikrina laukiamų rezultatų, vyriausybės reguliavimas – neišvengiamas. Tačiau vyriausybė turėtų numatyti reguliavimo veiklą bei pasekmes pramonei, kad ji veiktų efektyviausiai ir liktų mažiausiai pažeista.

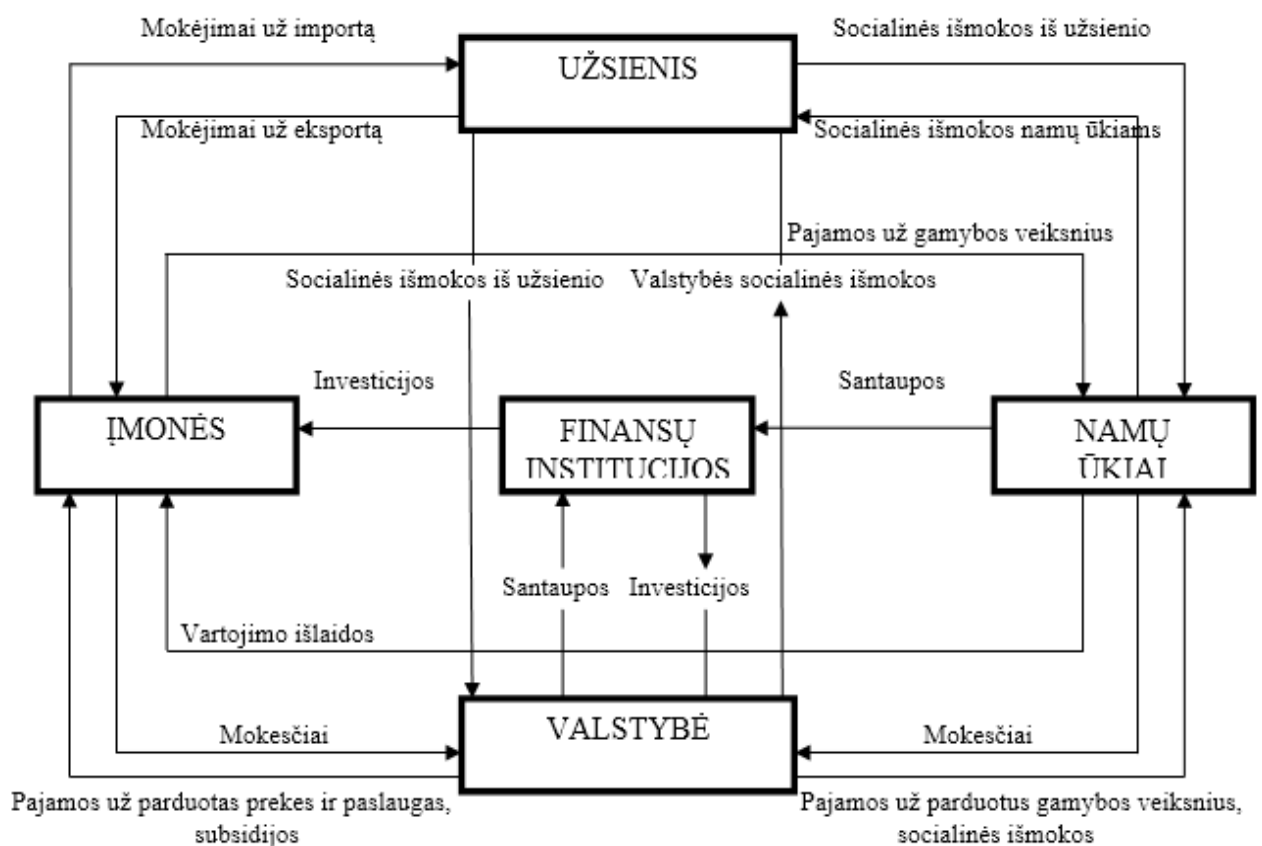
BVP (bendrasis vidaus produktas) augimas. Kaip jau minėta (žr. 7 lentelę), vienas iš vyriausybinio reguliavimo tikslų yra užtikrinti ekonomikos stabilumą šalyje. Pastarajam didelę įtaką daro BVP augimas, kitimo tempai. Bendrasis vidaus produktas yra vienas svarbiausių rodiklių, kuriuo remiamasi vertinant šalies ar atskiro ūkio sektoriaus ekonominės veiklos rezultatyvumą, teigia Bartkus (2010). Bendrasis vidaus produktas, dar vadinamas bendrąja pridėtine verte, yra pagrindinis bet kokio teritorinio ūkio plėtojimo lygį ir plėtros tendencijas išreiškiantis rodiklis. Bendrasis vidaus produktas (BVP) yra svarbiausias ekonominis rodiklis. „Apie šalies ūkio būklę sprendžiama pagal tai, kokia yra BVP apimtis, kiek šio produkto tenka vienam gyventojui, koks yra jo metų judėjimo tempas. Todėl nenuostabu, kad tarptautinėje praktikoje priimta šalies ekonomikos augimą vertinti realiojo BVP didėjimo tempu. Šis rodiklis naudojamas valstybės biudžetui sudaryti, pajamoms ir išlaidoms prognozuoti, nuo jo kitimo tendencijų priklauso šalies įvaizdis, patrauklumas užsienio investicijoms. Todėl labai svarbu ieškoti ekonomiškai pagrįstų būdų BVP kitimui prognozuoti ir vertinti“ Jakaitienė ir Kalinauskas (2003). Didesnis pramonės produktyvumas įtakoja aukštesnį BVP lygį šalyje. Mažėjant bendrojo vidaus produkto rodikliui, vyriausybė stengiasi ieškoti priemonių, kaip padidinti šį rodiklį. Dažniausiai pasitelkiama įvairiomis mokestinėmis priemonėmis vidaus pramonei. Tad kuo geresnis ir stabilesnis šalies BVP, tuo ji mažiau kišasi į rinką, tiesiog vykdo stabilią mokestinę sistemą, rodikliui išlaikyti.

Valiutos kurso stabilumas. Pasak Kuodžio (2003), šalių valiutos kurso politikos kūrėjai žino, kad, leisdami valiutos kursui svyruoti, gali daug prarasti (sumažėtų ekonominės politikos patikimumas ir šalies finansinis stabilumas, būtų sukurtos sąlygos turtui persiskirstyti), tuo tarpu galimi šio žingsnio pranašumai yra labai abejotini (valiutos kurso svyravimus gali lemti nepastovūs finansiniai srautai, o ne fundamentalūs ekonominiai pokyčiai). Kadangi vienas iš svarbiausių veiksnių, įtakančių šalies sektorių konkurencingumą tarptautinėje rinkoje, yra tinkamai pasirinkta eksporto kainodaros strategija, vyriausybė stengiasi padėti vietos verslininkams kebliose prekybos situacijose, o taip pat pritraukti ir tiesioginių užsienio investicijų, tad reguliavimas turi būti ypač tikslingai suplanuotas. Valiutos kursas taip pat daro didelę įtaką šalies produkcijos ir vartojimo lygiui bei struktūrai, taigi ir bendrai ekonominei gerovei. Todėl ūkio subjektams, turintiems ekonominių ryšių su užsienio šalimis, labai svarbus valiutos kurso stabilumas. Pelningi sandoriai gali atnešti nuostolį dėl staigaus valiutos kurso pasikeitimo, teigia Pridotkienė ir Pekarskienė (2008). Kalbant apie bendrą valiutą, galima pabrėžti, jog turint vienodą piniginių atsiskaitymų vienetą, valstybės padidina jos vartojimo mastą ir už pinigų sąjungos ribų, taip papildomai gaunama pinigų sąjungos nauda. Kaip teigia, Pinigų sąjungą sudariusios šalys, kaip bendros

valiutos leidėjai, gauna papildomų pajamų iš senjoražo, galimybę lengvai pasiskolinti savo valiutą, be to, šalies įmonės ir finansų institucijos įgyja konkurencinį pranašumą. Prisijungimo prie euro zonos didžiulė nauda gaunama iš valiutų tarpusavio keitimo sąnaudų eliminavimo. Taipogi nauda gaunama dėl paskolų palūkanų normų sumažėjimo ne finansų įmonėms ir namų ūkiams ir dėl panaikintų spekuliacinių atakų prieš nacionalinę valiutą galimybių. Pasak Banelienės (2014), prieinama prie išvados, kad pagrindinis neigiamas pinigų sąjungos aspektas – galimybės vykdyti savarankišką pinigų politiką netekimas, prarandant galimybę pinigų politikos priemonėmis reaguoti į paklausos šokus. „Valiutų kursų svyravimai daro labai didelę įtaką įmonių veiklai, nes daugelis jų užsiima ne tik vietine prekyba, bet ir eksportu į užsienio šalis. Be to, net jei įmonė dirba tik Lietuvoje, prekes ji dažniausiai importuoja iš užsienio kraštų“ Repečkaitė (2005).

Visiškas užimtumas. Anot Simanavičienės ir Užkurytės (2009), kuomet visuminių išlaidų apimtis yra per maža, kad būtų galima pasiekti visiško užimtumo būseną, todėl tokiu atveju valstybė privalo papildyti privačias išlaidas, kad visuminės išlaidos (privačių ir valstybinių išlaidų suma) būtų pakankamos, siekiant užtikrinti visiško užimtumo būseną ekonomikoje. „Visiškas užimtumas – tai ekonomikos situacija, kai nedarbo lygis yra toks žemas, kad neturi įtakos infliacijai. Tai aukščiausias gyventojų (darbo jėgos) ekonominio panaudojimo lygis. Jis pasiekiamas tada, kai registruotų bedarbių skaičius atitinka laisvų darbo vietų skaičių.“ mano Jančauskas (2006). Taip pat autorius teigia, jog užimtumo lygis yra stipriai susijęs su bendra ekonomine šalies būkle. Kiekvienas ekonomikos mechanizmo pokytis (neigiamas ar teigiamas) veikia užimtumo lygį. Tad rinkos ekonomikos šalys turi parengusios įvairių priemonių, kaip veikti vienoje ar kitoje situacijoje, ypatingai daug dėmesio skiriama priemonėms, kurios mažėjant užimtumo lygiui turėtų sušvelninti socialinius ir ekonominius padarinius. Vienas pagrindinių makroekonomikos politikos tikslų - pasiekti visišką užimtumą yra, tai yra bet kurios civilizautos šalies ekonominės politikos tikslas. Tiesioginis, taip pat ir netiesioginis, valstybės poveikis darbo rinkos veikimui, kitaip tariant valstybės ekonomikos reguliavimas ir socialinių klausimų sprendimas, gali padėti padidinti šalies gyventojų užimtumo lygį. Tam tikruose pramonės sektoriuose gamyba vyksta labai mechanizuotai, naudojant mažai žmogaus rankų darbo jėgos. Vis labiau vystantis moksliniams tyrimams, diegiant įvairias inovacijas, žmonių rankas pakeičia ilgą laiką prietaisai (mechanizmai). Tokiu atveju vyriausybė atsižvelgia į žmonių (darbuotojų) interesus ir pramonininkų poreikius, įvesdama tam tikrus darbo rinkos reglamentus. Kuomet didėja visiško užimtumo lygis, manoma, jog šalyje mažėja šešėlinė ekonomika, tad tai labai teigiamai atsiliepia valstybės ekonomikai. Taip pat visiško užimtumo rodiklio augimas dažniausiai lemia ir bendrojo vidaus produkto didėjimą bei emigrantų skaičiaus mažėjimą. Tad kuo šalyje sukuriama daugiau darbo vietų, tuo geriau žmonėms, tačiau ne įmonėms, kurios stengiasi turėti kuo mažiau kaštų. Nuolat besikeičiantys darbo kodekso nuostatai, leidžia manyti, jog vyriausybė visuomet reguliuos darbo sektorių, stengsis atstovauti žmonių interesus, nenuskriaudžiant pramonininkų.

Užsienio prekybos balansas taip pat yra vienas iš veiksnių, darančių įtaką vyriausybės reguliavimui, siekiant užtikrinti ekonominį stabilumą šalyje. Makutėnienės (2013) teigimu, srautai tarp šalies ir užsienio įmonių atsiranda eksportuojant ir importuojant prekes. Pardavus prekes užsienio šalių įmonėms, pinigų srautas iš užsienio sektoriaus juda į šalies įmonių sektorių. Jei eksporto vertė didesnė už importo (užsienio prekybos balansas yra teigiamas), sumažėja prekių srautas į šalį, o pinigų srautas iš eksporto padidina šalies įmonių pajamas. Tačiau pajamų padidėjimą lemia tai, jog daugiau produktų parduodama užsienio šalių įmonėms, vadinasi, jų kiekis šalyje sumažėja. Todėl, autoriaus manymu, šalies namų ūkiai priversti sumažinti vartojimą, didėja santaupos. Taigi namų ūkiai mažiau vartoja dėl padidėjusio eksporto. Ir atvirkščiai, importavus prekes, įmonės už jas moka, todėl pinigų srautas iš įmonių sektoriaus juda į užsienio sektorių (žr. 4 pav.).

4 pav. Pinigų srautų apytaka atviroje ekonomikos sistemoje

Šaltinis: Makutėnienė (2013)

Jei importo vertė didesnė už eksporto (užsienio prekybos balansas yra neigiamas), padidėja prekių srautas į šalį, o pinigų srautas dėl importo sumažina šalies įmonių pajamas. Šalies vartotojai turi didesnę vartojimo prekių pasirinkimą, nes užsienio šalių vartotojai sumažino vartojimą savo šalyse. Kitaip tariant grynasis šalies prekybos balansas parodo bendrą šalies turto padidėjimą.

Užtikrinti nacionalinio ūkio vystymąsi. Tai reiškia vyriausybės reguliavimo tikslas yra užtikrinti ekonominį šalies augimą ir nacionalinių interesų apsaugą, įgyti konkurencinį pranašumą, kitų valstybių

atžvilgiu, siekiant sustiprinti veiksnius, lemiančius ekonominį augimą ir nacionalinių interesų saugumą. „Valstybės vaidmuo nacionalinio ūkio atžvilgiu formuojamas valstybės valdymo institutų, įtakojamų nacionalinių ūkio subjektų poreikius ir interesus atstovaujančių institutų“ Pačėsa (2007). Nacionalinio ūkio konkurencingumas tampa esmine problema, lemianti visos šalies socialinio ir ekonominio vystymosi tempus bei rezultatus. Dėl šios priežasties daugelis šalių ieško ir naujai vertina savo plėtros strategijas ir raidos scenarijus, teigia autoriai, Bruneckienė ir Pukėnas (2008). Tad vyriausybė siekia užtikrinti darnią bei tvarią nacionalinio ūkio vystymą atskiruose sektoriuose, jei akivaizdu, jog pasirinkti sektoriai nesugeba patys užtikrinti nacionalinės veiklos efektyvumo. Toliau aptarsime veiksnius, kurie įtakoja nacionalinio ūkio vystymąsi.

Teritorinis pasiskirstymas. Tai dar vienas iš vyriausybinio reguliavimo tikslų. Teritorinis pasiskirstymas yra gan svarbus vyriausybinio reguliavimo veiksnys, kadangi daug šalies teritorijos žemių yra nenaudojama bei neapdirbama. Šis veiksnys ypač svarbus žemės ūkio sektoriaus reguliavime. Kadangi, kuo mažesnis teritorinis pasiskirstymas, vadinasi tuo didesni ekonominiai skirtumai tarp atskirų regionų. Teritorinis pasiskirstymas gali būti matuojamas ir žmonėmis ir įmonėmis. Akivaizdu, jog kaimų vietovėse įmonių teritorinis pasiskirstymas mažas, t. y. pramoninių ūkio subjektų yra labai mažai. Tose pačiose kaimų vietovėse, žmonių teritorinis pasiskirstymas taip pat mažas, tai reiškia, jog atm tikrose teritorijose būtina reguliuoti ir stiprinti ekonomiką bei žmonių socialinę gerovę. Valukonytės (2013) manymu, teritorinis pasiskirstymas, pagal įvairius požymius, yra svarbi šiuolaikinių tyrimų dalis. Ji suteikia galimybę įvertinti vietovei būdingą charakteristiką, palyginti su aplinkinių ir kitų teritorijų rodikliais, išvelgti tam tikrus dėsningumus, įvardinti vyraujančias tendencijas bei remiantis jais spėti galimas ateities prognozes. Pasak Misiūno ir Svetiko, regioninė politika užima svarbų vaidmenį kiekvienoje valstybėje. Atskiri teritoriniai vienetai dažnai skiriasi ne tik plotu, gyventojų skaičiumi, bet ir ekonomine bei socialine gerove. Kai regioniniai skirtumai pasiekia tam tikrą nepageidaujamą lygį, yra reikalingi valdžios sprendimai siekiant juos sumažinti. Vyriausybė visais būdais stengiasi sumažinti teritorinius skirtumus, siekia padidinti konkurencingumą bei atgaivinti regionų ekonomiką, tam pasitelkdama valstybines kompleksines plėtros programas.

Kitas labai svarbus veiksnys, įtakojantis nacionalinio ūkio vystymąsi – **teisinė bazė**. Kaip teigia, Domarkas (2015), viena iš sričių, kur reikalinga didesnė valstybės ir privataus sektoriaus sąveika, yra būtinybė, kad privatus sektorius būtų labiau socialiai atsakingas, nes tada galima padidinti produktyvumą, o valstybė tam sudarytų palankias sąlygas – suformuotų ir įgyvendintų politiką bei parengtų teisinę bazę, kurie skatintų ekonomikos konkurencingumą. Apskritai teisinė bazė yra vienas iš svarbiausių vyriausybinio reguliavimo veiksmų. Valstybė, teisės aktų pagalba, yra parengusi daugybę priemonių, kurios skatina integruoti socialinį verslą ar bent jau taikyti keletą su ISO standartų susijusių priemonių. Anot Kovaliov ir Šubonytės (2011), vyriausybės skatinamos priemonės, tokios kaip, subsidijos naujų darbo vietų steigimui, mokesstinės lengvatos socialinėms įmonėms, galimybė vykdant

viešuosius pirkimus taikyti ekologinius, socialinius ir kitus kriterijus tiekėjų parinkimui, žaliųjų pirkimų programa, galimybė darbuotojui ir darbdaviui lanksčiau nei numatyta įstatymuose reguliuoti tarpusavio santykius kolektyvinėmis sutartimis. „Teisinis reguliavimas apibūdinamas kaip socialinių santykių teisinis sutvarkymas pagal oficialiai sankcionuotą modelį, įtvirtintą įvairių, iš esmės visų lygių teisės aktuose.“ Kūris (2001). Nėra svarbu, ar tai yra pirminiai teisės šaltiniai, kurie įtvirtina adresuojamas bendro pobūdžio normas, visiems socialinių santykių subjektams, jų rūšiniais požymiais apibrėžtai grupei, ar tai aktai, kurie formuluoja konkretiems socialinių santykių subjektams, teisinę galią turinčius individualius nurodymus. Svarbu apie teisinį vyriausybės reguliavimą kalbėti, kuomet orientuojamasi ar kontroliuojama socialinius santykius subjektų elgesys. Vyriausybinis teisinis reguliavimas apjungia visų lygių teisės aktų veikimą. Teisinis reguliavimas užtikrina visos ekonomikos veiklos nuostatas. Teisinė bazė įvairioms veiklos rūšims yra skirtinga. Taigi galima manyti, kad kuo stipresnė teisinė bazė, tuo vyriausybė gali labiau kištis į sektoriaus reguliavimą.

Vidaus tvarka. Kiekviena valstybė, įmonė, organizacija turi savo vidaus tvarkas. Šalies vidaus tvarka būtina, siekiant sumažinti valstybės pažeidžiamumą bei sudaryti sąlygas laisvam ir saugiam piliečių gyvenimui. Valstybė privalo nustatyti visuomenės gyvenimo organizavimo funkcijas, parinkti užsienio politikos kryptis, parinkti valstybinę santvarką bei nustatyti visuomeninio gyvenimo bei ūkio klausimus.

Užtikrinti socialinį stabilumą. Vyriausybė yra suinteresuota sukurti socialinį stabilumą. Kaip teigia Šlapkauskas (2009), socialinis statusas – tai individo padėtis visuomenėje, kurią jis užima kaip kurios nors socialinės grupės atstovas ir kuri susieta su kitomis padėtimis per teisių ir pareigų sistemą. Socialinis statusas įgyvendinamas atliekant socialinį vaidmenį. Socialinis vaidmuo – tai socialinio elgesio modelis, kuriuo įgyvendinamas socialinis statusas. Kiekvienas socialinio elgesio modelis sudarytas iš atitinkamų teisių ir pareigų. Taigi teisės ir pareigos yra neatimamos socialinės struktūros savybės – atributai. Socialinis valdymas sudaro svarbia sritį vyriausybiniam reguliavime. Pasak Bagdanavičiaus (2005), socialinis valdymas, tai įsisąmonintas, sisteminis, specialiai organizuotas poveikis visuomenei ir jos struktūriniais elementams, siekiant sutvarkyti ir tobulinti socialinius procesus. Socialinis stabilumas taip pat labai svarbus vyriausybei. Socialinis stabilumas susijęs su žmonių poreikiais, troškimais ir problemų sprendimu.

Skirtingų visuomenės sluoksnių socialinis aprūpinimas. Socialinė gerovė tiesiogiai priklauso nuo to, kaip tolygiai gerovė pasiskirsto tarp individų. Žemiausiųjų klasė, kitaip vadinami socialiai atskirtaisiais, ne visuomet sugeba įnešti savo veiklos įnašą į ekonomiką. Taip atsitinka, kai valstybėje neegzistuoja stipri socialinė gerovė, kuri siektų užtikrinti tarpusavio ekonominę ir socialinę priklausomybę tarp įvairių socialinių klasių. „Tokiam kontekste skurdo kišenėse smurtas ir kriminaliniai veiksmai gali tapti vienintele marginalizuotų asmenų priemone prieinančią prie materialinių išteklių. Socialinė visuomenės tvarka galutinai suyra.“ Guogis (2015). Socialinis aprūpinimas

suprantamas, kaip finansinės paramos teikimas, šeimoms, kurios netenka pajamų šaltinio. Prie socialinio aprūpinimo visuomenę, galima priskirti ir darbo rinkos reguliavimą. Vyriausybė siekdama užtikrinti asmenų darbo vietas, atsižvelgia ne tik į verslininkų argumentus, tačiau stengiasi aprūpinti ir visuomenę realia darbo pasiūla. Rengiamai įvairūs su darbo santykiais susiję įstatai, apibūdinantys darbdavių ir darbuotojų santykius, pareigas bei įsipareigojimus.

Socialinių paslaugų teikimas. Kaip teigia Petrauskienė ir Marcinkevičiūtė (2014) terminas „socialinės paslaugos“ naudojamas, kuomet norima apibūdinti šiuolaikinės vyriausybės pagalbą subjektui, kitaip tariant, apie „gerovės valstybės“ suteikiamas socialines garantijas. Petrauskienės ir Marcinkevičiūtės (2014) teigimu, 1990 metais atkūrus Lietuvos nepriklausomybę, ypatingai svarbiu vyriausybės siekiu tapo socialinės apsaugos sistemos sukūrimas. Visgi, kaip daugumoje šalių, ir Lietuvoje ieškant socialinių problemų sprendimo būdų, iki šiol nagrinėjama, kaip eliminuoti jau įvykusią reiškinį pasekmes. Valstybėje jaučiamas bendro suvokimo trūkumas, kad, išsiaiškinus nesvarbu kurią socialinę problemą, būtų galimybė užkirsti kelią tos problemos vystymuisi, taip išvengiant nepageidaujamų pasekmių ateityje. Siekiama vykdyti kompleksinį socialinį reguliavimą, kuris apimtų visas visuomenėje veikiančias socialiai silpnas grupes. Autorės, Petrauskienė ir Marcinkevičiūtė (2014) teigia, jog „Viešojo administravimo požiūriu socialinė ekonomika gali būti efektyvi vietinio lygmens ekonominių ir socialinių problemų sprendimo priemonė“. Politiniai ir socialiniai pokyčiai šalyje turi atspindėti, valstybės gerovės ir saugumo žmonėms, funkcijas. Socialines paslaugas valstybė teikia iš biudžeto skiriamų lėšų, tad reguliuojant socialinę politiką, ypač svarbu kuo tikslingiau paskirstyti paramą. Vyriausybės vykdoma socialinė politika susijusi su tokiomis sritimis: sveikatos apsauga, švietimas, socialinės paslaugos, būstų statymas ir išlaikymas, socialinis draudimas. Kai kurie socialiniai pavojai prognozuojami gana lengvai, pavyzdžiui: motinystė, negalia, nedarbas našlystė, senatvė, sužeidimai darbe ir panašiai. Kitais atvejais sunku identifikuoti asmenų nepalankių gyvenimo sąlygų susiklostymą, tai gali įtakoti įvairūs veiksniai, makroekonomika, demografija.

Visuomeninių prekių teikimas. Kalbant apie dar vieną, vyriausybinių reguliavimą įtakojantį veiksnių, galima teigti, jog kuo mažiau yra rinkos subjektų, besinaudojančių įsigyta vieno žmogaus preke, tuo rinkos reguliavimas yra efektyvesnis. Tarkime, nusipirkote televizorių, kuriuo galite naudotis tik jūs (kuris pirkote), o likę gyventojai jokios teisės naudotis jūsų įsigytu televizoriumi, neturi. Tokia situacija nulemia, kad žmogus renkasi ir perka prekę, pagal jam naudingus kriterijus, naudingumą ir kainą.

Apžvelgta situacija apibūdina daugelio prekių įsigijimo aplinkybes. Tačiau yra ir išimčių, tarkime, jeigu savo kieme pasisodinsite medžių, vaizdu grožėsis bei grynesniu oru kvėpuos ir kaimynai bei likę teritorijų gyventojai.

Kuomet subjektai turi galimybę, naudotis prekių teikiama nauda, jų neįsigijus, vadinama „zuikiavimo“ situacija. Ši problema pasireiškia tuo, jog asmenys gali naudotis ne savo prekių teikiamomis paslaugomis ir nauda. Bet taip mažiau asmenų yra daugybė (kodėl man pirkti televizorių,

jei galiu juo naudotis nuėjęs pas kaimyną). Kuomet taip besielgiančių asmenų atsiranda vis daugiau, visuomenėje egzistuojantis prekių mainų poreikis, nebus patenkintas. Prie visuomeninių prekių „zuikiavimo“ prisideda ir išorinės žalos problema.

Tarkime naudodamas nuosavą transporto priemonę, subjektas jaučia malonumą bei pasitenkinimą, tačiau tuo pačiu teršia aplinką. Asmuo turi galimybę aplinkos teršimą sumažinti, jei naudotų kokybiškesnį kurą, tačiau jis to nedaro, nes nejaučia noro mokėti už kitų asmenų gaunamą naudą. Aptartas visuomeninių prekių teikiamas problemas, privalo reguliuoti valstybė.

Skatinti konkurenciją. Pasak Klimašauskienės (2006), konkurencija yra rinkos varomoji jėga, kuri užtikrina, tokias gamybos apimtis bei struktūras, labiausiai tenkinančias vartotojų poreikius. Jeigu konkurencija veikia teigiamai, nei viena vyriausybė neprivalo nurodyti verslui, kiek ir kokių prekių gaminti ar teikti paslaugų bei, kokia kaina ar kokios kokybės jas parduoti. Visa tai nurodoma verslui tiesiogiai iš rinkos per konkurencijos veikimą. Esant tam tikroms aplinkybėms rinka nesugeba normaliai konkuruoti, tad nesuteikia naudos vartotojams. Tokiais atvejais vyriausybė privalo įsikišti į rinkos konkurencijos politiką ir sureguliuoti teigiamą konkurenciją.

Pagrindinis konkurencijos politikos reguliavimo tikslas yra siekimas, kuo mažiau reguliuojamos ir laisvesnės rinkos. Manant, kad konkurencija ekonomikoje funkcionuoja taip pat, kaip ir laisvos rinkos politika, galima teigti, jog sąlygos egzistuoti konkurencijai, kuri teiktų naudą vartotojui yra priimtinos. Tad Vyriausybės uždavinys – išsiaiškinti, kokios priežastys stabdo veikti natūraliai konkurencijai ir jas pašalinti. Kitas aspektas – dirbtinės konkurencijos reguliavimas. Rinkose, kuriose nebuvo dirbtinės konkurencijos, gali skatinti pašalinį neigiamą poveikį, ypač jei ūkio sektoriaus reguliavimas nepasiriboja vien žemu kainos nustatymu.

Vyriausybės reikšmė tiesiogiai teikiant paslaugas mažėja, bet jai paliekamas dar svarbesnis vaidmuo – valdyti viešųjų paslaugų rinką, teigia Urvikis (2014). Konkurencingumo sąlygų užtikrinimas yra sunkus uždavinys, dėl teisinių ir politinių suvaržymų bei dėl dažnai nepakankamo egzistuojančių potencialių viešųjų paslaugų teikėjų skaičiaus. Taip pat konkurencijos sąlygų užtikrinimą apsunkina tai, jog daugumai valstybės tarnautojų konkurencija yra sunkiai suvokiamas tikslas.

Teisinės bazės, reglamentuojančios konkurencinius santykius, užtikrinimas. Šiuo metu Lietuvos Respublikos ūkio ministerijoje nurodomi šie konkurencijos politikos principai (LR ūkio ministerija, 2017):

- konkurencijos politikos formuotoja yra Ūkio ministerija;
- konkurencijos įstatymo priežiūrą vykdo Lietuvos Respublikos konkurencijos taryba;
- Ūkio ministerija aktyviai bendradarbiauja su Konkurencijos taryba, kaip konkurencijos politikos formuotoja;
- ES teisės aktų hierarchijoje nuosekliai įtvirtintas sąžiningos konkurencijos principas;

- ES teisės aktuose įtvirtinta, kad sąžininga konkurencija yra visuotinė vertybė – ekonomikos veikimo pagrindas, todėl turi būti saugoma.
- konkurencijos politikos pagrindinis tikslas yra sudaryti sąlygas konkuruoti apsaugoti konkurencijos laisvę;
- Ūkio ministerija, vykdydama konkurencijos politikos formuotojos funkciją, rūpinasi, kad Vyriausybės priimami sprendimai nepažeistų konkurencijos principų ir taisyklių;
- Ūkio ministerija akcentuoja poveikio vertinimo svarbą. Poveikio vertinimas yra svarbi priemonė užtikrinant, kad priimami sprendimai būtų pagrįsti apimantys ir poveikio konkurencijai vertinimą.

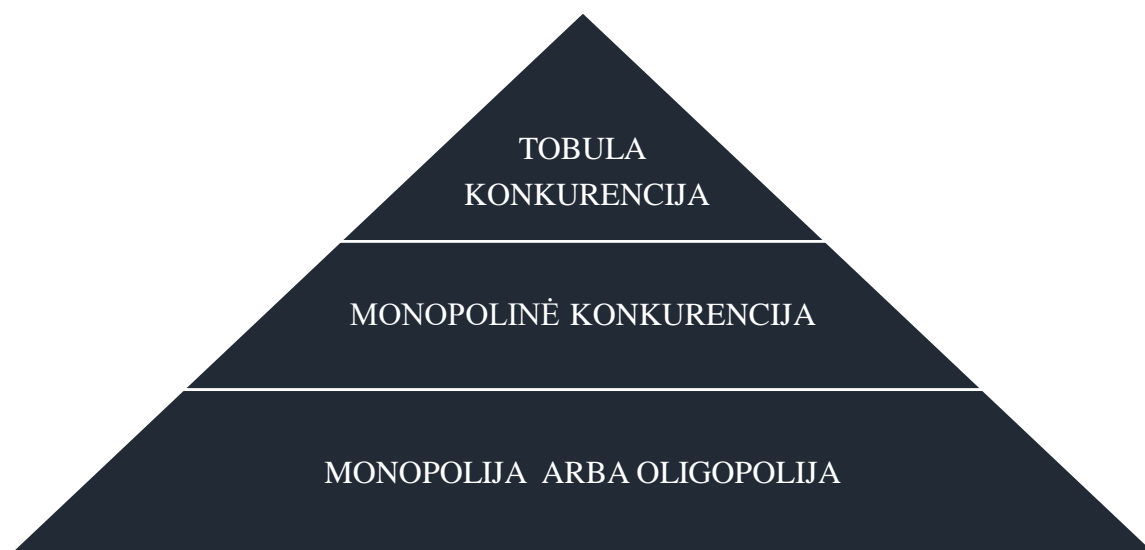
Visi išvardinti konkurencijos politikos nuostatai apjungia vyriausybės siekį užtikrinti natūralią konkurenciją rinkoje, išlaikant vartotojų pasitenkinimą. Kaip teigia, Darulienė ir Miškinis (2015), Lietuvos konkurencijos teisės normos taikomos tuo atveju, jei poveikis konkurencijai juntamas Lietuvos Respublikos teritorijoje. Jei Lietuvoje įsikūrusių ūkio subjektų veiksmai riboja konkurenciją užsienio šalių rinkose, Lietuvos konkurencijos teisės normos netaikomos.

Kova prieš nesąžiningą konkurenciją. „Nesąžininga konkurencija – tai konkurencinės kovos būdai ir priemonės, kuriomis siekiama pakenkti konkurentui ar nesąžiningai pasinaudoti konkurento sukurta nauda“ Klimašauskienė (2006). Nesąžiningos konkurencijos rezultatas ar tikslas nėra konkurencijos tarp įmonių silpninimas ar ribojimas siekiant įgauti daugiau galios rinkoje, mažinti gamybos apimtį ir didinti kainas tikintis didesnio pelno, skirtingai nuo anksčiau paminėtų konkurencingumo draudžiamų susitarimų ar piktnaudžiavimo dominuojančia padėtimi. Autorės teigimu, kuomet taikomi nesąžiningi konkuravimo būdai, pelną tikimasi padidinti konkurento sąskaita, t. y. nuviliojus jo pirkėjus ir tokiu būdu padidinus savo rinkos dalį. Tad konkurencija tarp įmonių ne tik nesilpnėja, bet tik stiprėja, tampa dar įnirtingesnė, o kartais perauga net į kainų karą. Tai dažnai galima pastebėti matant, mobiliojo ryšio operatorių ar prekybos tinklų, vieną po kito skelbiamus kainų mažinimus, naujų prekių ar paslaugų pristatymus bei kitokias reklamines akcijas.

Vartotojai esant nesąžiningai konkurencijai, laimi labiausiai. Bet kuriuo atveju, vartotojams konkurencijos politikoje, visuomet skiriamas ypatingas dėmesys. Siekiama apsaugoti jų sveikatą, suteikti saugumą, vartotojų teisių gynybą, suteikti išsamią bei teisingą informaciją. Vartotojų teisės ginamos specialiuose įstatymuose, tokiuose kaip „Produkto saugos įstatymas“, ir įvairiose taisyklėse. Pastarosios teigia, kad draudžiamas vartotojų klaidinimas neigiamas prekybos modelis (prievolė įsigyti prekę), pirkėjų apgaudinėjimas.

Kova prieš rinkų monopolizaciją. Kuomet rinkoje egzistuoja vienas tam tikrų prekių pardavėjas, ji vadinama monopolija. Tobulos konkurencijos siekimas yra svarbiausias vyriausybinio reguliavimo uždavinys. Monopolija arba oligopolija yra piramidės apačioje (žr. 5 pav.), nes šių rūšių konkurencija yra labiausiai nelaukiama. Monopolijoje egzistuoja tik vienas prekių tiekėjas arba keli, tačiau veikiantys

sutartinai, tokiu atveju rinkoje prekių prieinamumas tampa sunkesnis, o sąlygas diktuoja pardavėjai, tad vartotojai lieka nuskriausti. Ypač monopolizacija rinkoje kenkia vartotojams, jei prekių paklausa yra neelastinga kainai, t. y. būtino vartojimo prekės.

5 pav. Rinkos konkurencijos rūšys

Šaltinis: sudaryta autorės, pagal Čepinskis ir Gancevskaitė (2015)

Pasak, Ginevičiaus ir Krivkos (2011), monopolija dažniausiai vertinama kaip neefektyviausia rinkos struktūra, kadangi mažai tikėtina, jog vienintelis rinkoje esantis gamintojas atkreips dėmesį į vartotojų interesus. Monopolininkas siekia kuo labiau mažinti gamybos apimtį ir nustatyti kainą, aukštesnę nei ribinės sąnaudos, atsisakyti transakcijų, kurios būtų abipusiai naudingos (pardavėjui bei pirkėjui). Autoriaus teigimu, monopolininkai niekad neužpildydami paklausos iki galo ir šitaip laikydami rinką nuolat neprisotintą, savo prekes parduoda gerokai didesne nei natūralioji kaina.

Natūralios monopolijos konkurencija susikuria tokio rinkos šakoje, kurioje dėl technologinių, inovacinių priežasčių, produkcijos gamyba efektyvesnė yra vienos įmonės nei kelių, tarpusavyje konkuruojančių įmonių (pavyzdžiui, šildymo paslaugas teikiančios bendrovės, farmacija). „Ūkio šakose, kurių tipiškiausios yra geležinkelių transportas, elektros energetika ir dujų pramonė, minimaliai galimo dydžio įmonės veikla charakterizuojama labai dideliais pajėgumais ir, esant santykinai nedidelei rinkai (tokiai, kad rinka negali suvartoti net ir vienos įmonės, gaminančios visais pajėgumais, produkcijos), sąlygų konkurencijai neegzistuoja“ Ginevičius ir Krivka (2011). Kitaip sakant, kaip vieną iš pagrindinių monopolijų atsiradimo priežasčių, galima įvardinti - mažiausio efektyvaus gamybos masto rodiklis. Natūralioji monopolija yra neišvengiama ir unikali tam tikros konkrečios rinkos struktūros alternatyva, negali būti laikoma optimalia vartotojų atžvilgiu. Taigi monopolizacija sektoriuje daro didžiulę įtaką vyriausybės reguliavimo funkcijoms.

Reguluoti vyriausybės sektorių ekonomikoje. Dažnai viešajame sektoriuje nediegiami kokybės valdymo projektai. Daugumos viešojo sektoriaus organizacijų vadovai linkę mąstyti konservatyviai, tad nesistengia diegti inovatyvių verslo vystymo sprendimų. Kokybės vadybos klausimai, tokiose organizacijose keliami tik vizualiai, tačiau didelio dėmesio tam niekas neskiria. Viešasis valdymas dažniausiai remiasi administravimu bei sektoriaus kontrole. Niekomet socialinių paslaugų gerovės, finansavimo teikėjas nebuvo tik viešasis sektorius. Dalis socialinės rūpybos tebėra tenkinama ir savanoriškų ir privačių sektorių teikiamomis paslaugomis.

Viešasis sektorius sulaukia daugybės priekaištų dėl teikiamų paslaugų prastos kokybės ir operatyvumo. Pasak Žalimienės (2006), rinka visuomet buvo argumentuota pelno siekimu, ji įkūnijo pirkėjo-pardavėjo santykius, kuriuose svarbiausia - ne įvairialypiai individualūs asmens poreikiai, o jo gebėjimas susimokėti. Nors valdžios institucijų, santykiai socialinių paslaugų teikimo procese yra gerokai sudėtingesni, tačiau taip pat beasmeniai, universalūs, orientuoti į daugumos interesus.

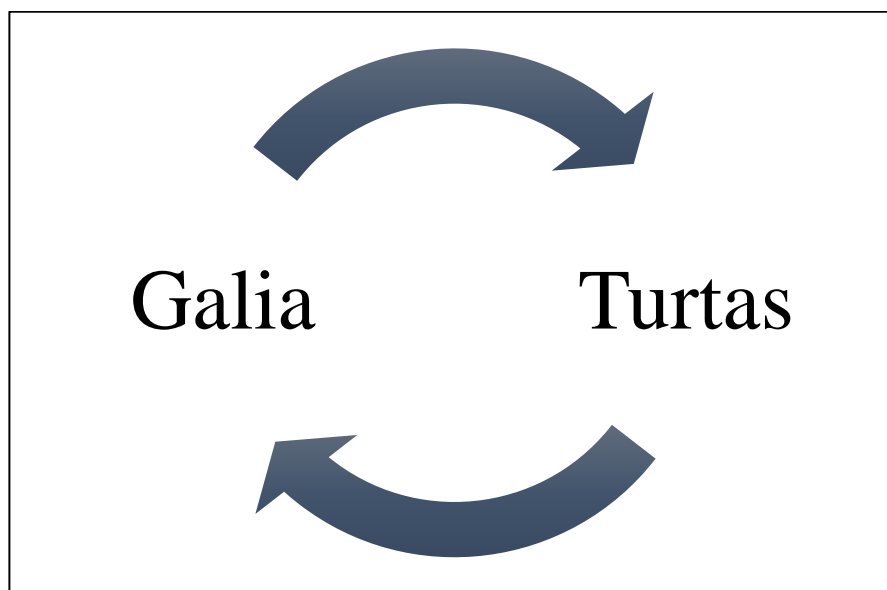
Valstybines įstaigų, skirtingai nei nevyriausybinų organizacijų ar privačių įstaigų, socialinių paslaugų rinkos kūrimas vykdomas daug sudėtingiau. Taip atsitinka, nes vyriausybės įstaigos, kaip visi kiti paslaugų teikėjai, privalo dalyvauti konkurencinėje, kurio siekiama gauti kuo daugiau paslaugų užsakymų. Tačiau vyriausybinių įstaigų valdymo administracija atsiduria ir nepalankioje situacijoje dėl viešojo finansavimo mažinimo. Pastarojo kylantys reikalavimai plėsti veiklą, bet nedidinant išlaidų ribų, skatinama kuo mažiau remtis kitais išteklių, tarkim aukomis ar savanoriškais darbas, visa tai lemia vyriausybinių organizacijų veiklos apsunkinimą. Dėl šios priežasties vyriausybės įstaigos susiduria ir su paslaugų teikimo didėjančia kritika, kuri įvardina įstaigas nepakankamai orientuotas į paslaugų gavėjų poreikius.

Valstybinių įmonių valdymas. Valstybinių įmonių efektyvus valdymas kasmet pridėtų šalies biudžetui daugybę lėšų. Valstybinės įmonės ypač korumpuotos ir mokančios apeiti viešumą. Valstybinių įmonių valdymas, manoma padeda siekti geresnių ekonominių rezultatų bei paverčia šalį patrauklesne užsienio investuotojams ir kitiems partneriams. Viešasis sektorius yra išlaikomas iš valstybės biudžeto, tad kuo labiau jis korumpuotas, tuo mažiau valstybė atgauna lėšų iš viešojo sektoriaus. Korupcija pasireiškia, kuomet valstybinė įmonė, kuri labai įtakoja privačiame sektoriuje veikiančią įmonę, sutinka bendradarbiauti, priimti „kyšį“ ir nuolaidžiau vertinti privataus sektoriaus įmonės veiklą. Dažniausia korumpuoti yra valstybės pareigūnai, kurie siekia asmeninės gerovės, pasinaudodami jiems suteiktomis galiomis ir privilegijomis.

Valstybinio turto valdymas. Galimybė valdyti valstybės turtą pasireiškia tik turint galią. Turint galią, galima lengvai valdyti valstybės turtą. Galutiniai politikos tikslai yra galia ir turtas.

Turto ir galios priklausomybė vaizduojama 6 paveiksle (žr. 6 pav.). Valstybė tampa ekonomiškai ir politiškai stipresne tarptautinėje rinkoje, tuomet, kai turi daugiau valdomo turto. Ir atvirkščiai, valstybė pajėgesnė įsigyti daugiau turto, kuomet turi daugiau galios. Simanavičienė (2016) kaip pagrindinį

valstybės valdomą turtą įvardino: naudingas iškasenas, vertybinius popierius, akcijų paketus, valstybinius kreditus.

6 pav. Vyriausybės politikos tikslai

Šaltinis: sudaryta autorės

Naudingų iškasenų Lietuva daug neturi, tad yra priversta daugelį prekių importuoti. Galime pasidžiaugti tik žemės ūkio sektoriumi, kuris šalyje yra ypač stiprus. Dėl šios priežasties vyriausybė stengiasi minėtą žemės ūkio sektorių stiprinti ir kiek įmanoma efektyviau reguliuoti. Kuo kokybiškiau ir stipriau reguliuojamas žemės ūkis, tuo esam stipresni prieš konkurentų šalis, nes sugebame pateikti rinkai būtino vartojškumo produktus.

Kalbant apie valstybės nuosavybės teises į tam tikras paslaugų teikimo organizacijas, verta paminėti, jog valstybinis turtas negali būti parduotas. Tai reiškia, kad tik tam tikrą laiką valstybinis turtas perduodamas valdyti privataus sektoriaus organizacijoms. Privatus ir viešasis sektorius sudaro sutartis, pagal kurias tampa partnerėmis. Šios sutartys suteikia teises valstybei kontroliuoti viešųjų paslaugų teikimą (procesus, kokybę), nustatyti standartus, kuriais vadovaujantis privalomos teikti paslaugas. Kaip teigia Dūda (2014), net jeigu viešasis sektorius nedalyvauja tiesiogiai teikiant viešąsias paslaugas, tačiau jis išlieka atsakingas už teikiamų viešųjų paslaugų kokybę.

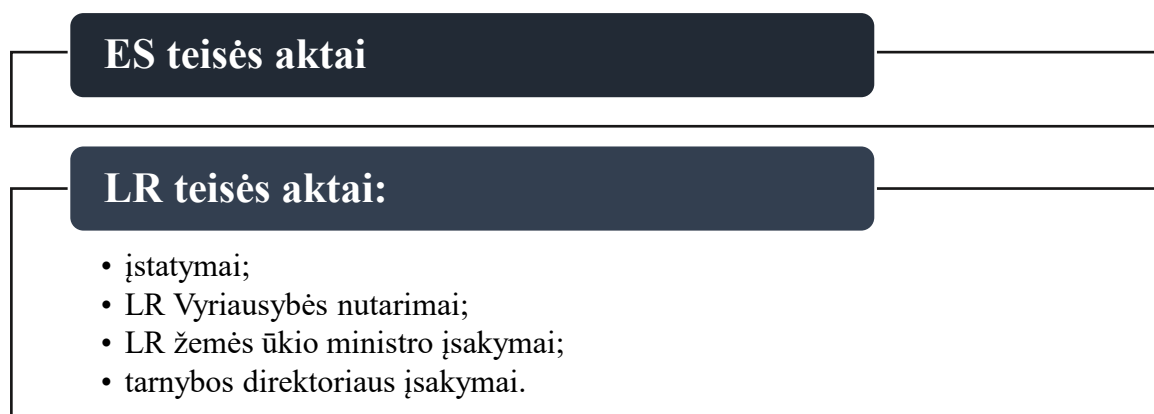
Taigi ištyrus daugelio autorių pasisakymus apie vyriausybinių reguliavimą įtakojančius veiksniai, susidaro nuomonė, jog vyriausybiniam reguliavimui daro įtaką daugelis veiksnių, tačiau tik tam tikriems verslo sektoriams. Tarkime grūdų sektoriaus neįtakoja socialinių paslaugų teikimas ar panašiai. Minėtam sektoriui ypač svarbūs teisiniai reglamentai, konkurencija, nacionalinio ūkio vystymas ir ekonominė šalies situacija. Tad atliekant tam tikrus verslo reguliavimo tyrimus sektoriuje, privaloma išsiaiškinti,

kokie veiksniai daro įtaką analizuojamą sektorių. Sekančiame skyrelyje bus išsiaiškinta, kokiomis priemonėmis vyriausybė reguliuojama grūdų sektorių.

2.3 Vyriausybės priemonės, reguliuojančios grūdų sektorių

Simanavičienės (2016) teigimu, reguliavimo formos pasireiškia per įvairias priemones. Organizaciniai bei administraciniai reguliavimo metodai dažniausiai apibūdinami kaip draudimo ir skatinimo, leidimo, neprieštaravimo priemonių visuma. Paramos skyrimas skatina gamintojus teikti kokybiškesnius produktus, atitinkančius programų reikalavimus. Šios reguliavimo formos dažniausiai taikomos atsižvelgiant į priimtus įmonių, mokesčių administravimo, konkurencijos, bankroto ir kitus įstatymus. Ekonominio reguliavimo formos remiasi ekonominio poveikio priemonių taikymu.

Teisės aktai reglamentuojantys grūdų sektorių. Grūdų sektorių vyriausybė reguliuoja naudodamasi įvairiais teisės aktais, kurie nustato sektoriaus prievoles ir standartus. Grūdų sektorių, įstojus į Europos Sąjungą reguliuoja ne tik LR teisės aktai, tačiau ir Europos Sąjungos teisinės sistemos nuostatai (žr. 7 pav.).

7 pav. Grūdų sektorių reglamentuojantys teisės aktai

Šaltinis: sudaryta autorės, pagal Valstybinę Augalininkystės Tarnyba, 2017

Lietuvos Respublikos „*Licencijuotų sandėlių ir sandėliavimo dokumentų įstatymas*“ nr. IX-1046 (LR Seimas, 2017) nustato licencijuotų sandėlių veiklos sąlygas, prekių sandėliavimo juose tvarką, prekių priėmimo į licencijuotą sandėlį, išdavimo, sandėliavimo dokumentų išdavimo, perleidimo, reikalavimų, pagrįstų atitinkamais sandėliavimo dokumentais, tenkinimo sąlygas ir tvarką, kitas sandėliavimo dokumentų turėtojų teises ir pareigas. Įstatyme konkrečiai nurodytos prievolės, siekiant vykdyti grūdų sandėliavimą, kas yra neišvengiama auginant didelius kiekius šių maistingųjų augalų. Lietuvos Respublikos „*Valstybės rezervo įstatymas*“ Nr. VIII-1908 (LR Seimas, 2017), kuris nustato, valstybės rezervo lėšų ir materialinių išteklių atsargų panaudojimą šio įstatymo nustatytais atvejais ir tvarka. Institucijų vykdomos funkcijos administruojant grūdų sektoriaus prekybą nustatytos

„Pasirengimo administruoti Europos Sąjungos žemės ūkio ir žuvininkystės prekybos sistemos priemonės“ nutarime Nr. 1666 (LR Seimas, 2017). Išmokų skyrimą bei kontrolę grūdų sektoriui nustato „Valstybės institucijų, savivaldybių ir kitų juridinių asmenų, atsakingų už Europos žemės ūkio garantijų fondo priemonių įgyvendinimą, paskyrimo“ nutarimas Nr. 987 (LR Seimas, 2017). Pastarajame numatoma, kurios institucijos privalo reguliuoti sektoriaus išmokų priskyrimą bei valdymą.

Kokybės reikalavimai buvo nustatyti jau 2001 m. kovo 8 dieną priimtame LR žemės ūkio ministro įsakyme „Dėl privalomųjų grūdų, miltų ir kruopų kokybės reikalavimų“ Nr. 52 (LR Seimas, 2017). Šiame įstatyme aiškiai nurodyta, kokius kokybės standartus privalo atitikti grūdai, norint juos teikti rinkai. Įstatyme pateikiama informacija, jog kenksmingosios priemaišos grūduose negali sudaryti daugiau, kaip 0,1 procentą nuo viso grūdų tūrio. Užkrėstumas aruodiniais kenkėjais visose vystymosi stadijose yra visiškai uždraustas.

Antrame priede pateikiami Lietuvos Respublikos žemės ūkio ministro ir Tarnybos direktoriaus įsakymai, kuriais taip pat bus vadovaujama, atliekant grūdų sektoriaus reguliavimo vertinimą ketvirtoje magistro darbo dalyje (žr. 2 priedą).

Europos Sąjungos teisės aktai taip pat nustato Lietuvos grūdų sektoriaus veiklą. Taip atsitiko, kuomet įstojome į Europos Sąjungą. Nuo to laiko privalome laikytis Europos Sąjungos nustatytų normų vykdant grūdų sektoriaus veiklą. Komisijos Reglamentas „Kuriuo nustatomos bendros išsamios Tarybos reglamento (EB) Nr. 1234/2007 įgyvendinimo taisyklės, susijusios su žemės ūkio produktų supirkimu ir pardavimu taikant valstybės intervenciją“ (Europos Sąjungos Teisė, 2017) įvardina reikalavimus, kurių privaloma laikytis norint naudoti intervenciją. Kitas ES Tarnybos, reguliuojantis grūdų sektorių reglamentas yra „nustatantis bendrą žemės ūkio rinkų organizavimą ir konkrečias tam tikriems žemės ūkio produktams taikomas nuostatas („Bendras bendro žemės ūkio rinkų organizavimo reglamentas“)“ (Europos Sąjungos Teisė, 2017).

2006 metais, gruodžio 19 dieną buvo priimtas reglamentas, dėl „Didžiausios leistinos tam tikrų teršalų maisto produktuose koncentracijos“ (Europos Sąjungos Teisė, 2017). Vykdant tarptautinę prekybą Europos Sąjungoje, privaloma vadovautis šiame reglamente nustatytų grūdų užterštumo normų. Užterštumas nustatomas imant grūdų ėminius ir juos tiriant. Ėminių ėmimo tvarką nustato Europos Sąjungos reglamentas „Nustatantis ėminių ėmimo ir analizės metodus, skirtus oficialiai mikotoksinų kiekio maisto produktuose kontrolei“ (Europos Sąjungos Teisė, 2017).

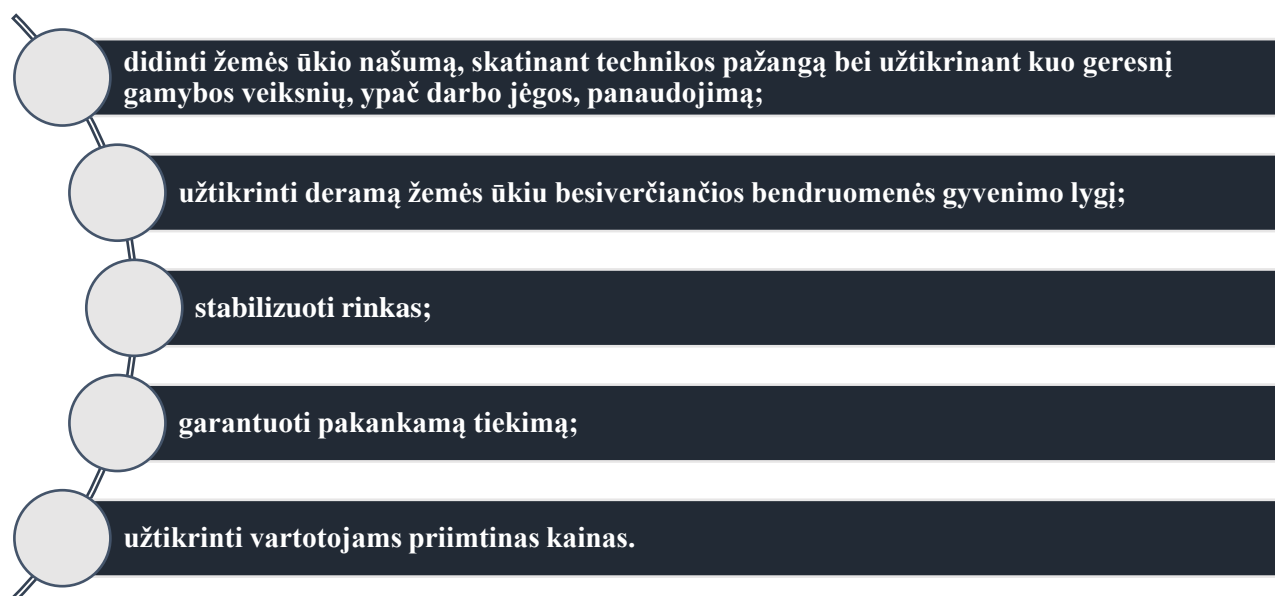
Platesnė teisės aktų, kurie reguliuoja grūdų sektorių, analizė bus atlikta ketvirtoje magistro darbo dalyje. Tuomet ištirsime, kaip tam tikri reglamentai padarė įtaką analizuojamo sektoriaus efektyvumui, tam tikru laikotarpiu.

Vyriausybės parama grūdų sektoriui. Intervencija yra būtina, kuomet rinkai nebegali pati išspręsti problemų arba šios tokios stiprios, jog rinkai ilgai užtruktų sprendama šias problemas. Tiesioginė parama verslui ar tam tikram sektoriui yra viena iš valstybinės intervencijos formų. Pirmoje magistro

darbo dalyje trumpai apžvelgėme, Fellmann (2004) išskirtas paramos formas, teikiamas žemės ūkiui (žr. 1 pav.). Visos paramos priemonės pasižymi vienu bendru tikslu – skatinamuoju poveikiu. Paramos priemonės yra nukreipiamos ta linkme, kad paskatinti įmones imtis tam tikros veiklos, kurios nesiimtų dėl rinkos netobulumo. Valstybė siekia didinti sektoriaus efektyvumą, teikdama subsidijas verslui, ko pasėkoje didinamas ekonomikos augimas ir išsprendžiamos kitos rinkos problemos. Tiesioginės išmokos žemės ūkiui, konkrečiai analizuojamam grūdų sektoriui, laikomos kainų subsidijos, produkcijos kainų skirtumo padengimas, kuomet rinkos produkcijos kainos nukrenta žemiau už valstybės numatytą minimalią kainą.

Rinkos kainų palaikymas (eksporto subsidijų, didesnių kainų už žemės ūkio produktus mokėjimas). Anot Ratkevičienės ir Bagdanavičiaus (2009), kainų palaikymas yra skirtas nustatyti minimalią kainą, už kurią produkcija privalo būti parduodama. Valstybė iš savo lėšų superka tuos produktus, kurių nenuperka vartotojai. Nupirktą produkciją valstybė saugo ir naudoja reguliuoti vidaus rinką bei eksportą.

Subsidijos. Bendroji žemės ūkio politika (BŽŪP) pradėta taikyti, kai Lietuva tapo Europos Sąjungos nare. Bendroji žemės ūkio politika – ES teisės aktų bei veiksmų rinkinys, kuriuo nustatoma bendroji žemės ūkio politika. 8 paveiksle pateikiami konkretūs BŽŪP tikslai (žr. 8 pav.).

8 pav. Bendrosios žemės ūkio politikos (BŽŪP) tikslai

Šaltinis: sudaryta autorės, pagal Europos Parlamentą, 2017

Svarbiausia ir didžiausia ES išlaidų dalis tenka BŽŪP, t. y. subsidijų teikimas žemės ūkiui. Svarbu tai, jog per subsidijas, gamintojams garantuojamos bent minimalios kainos, kas leidžia ES žemdirbiams jausti ūkių stabilumą ir pasiekti geresnės ūkio produkcijos kokybės. Bendroji žemės ūkio politika iš esmės pasikeitė per porą metų. Taip atsitiko, pakitus gyventojų poreikiams ir augant ekonomikai.

2003 metais, birželio mėnesį, buvo patvirtinta svarbiausioji Bendrosios žemės ūkio politikos reforma. Pastaroji siekia dviejų tikslų: 1) sustiprinti žemdirbių konkurencingumo lygį, 2) Užtikrinti žemdirbių pajamų stabilumą. Tiesioginės išmokos yra viena iš priemonių pasiekti minėtus BŽŪP reformos tikslus.

1992 metais buvo priimta Bendrosios žemės ūkio politikos reforma. Ja buvo siekiama stabilizuoti kainų lygį, jį sumažinti. Tokiu būdu iškart po reformos paskelbimo buvo pradėtos taikyti tiesioginės išmokos, kad ūkininkai nenukentėtų ir gautų papildomų pajamų. Konkrečiai tiesioginės išmokos atlieka kompensacijos funkciją, kuomet padengiami ūkininkų patirti nuostoliai, parduodant produktus žemesnėmis už nustatytas minimalias kainas. Nuo 2004 m. tiesioginės išmokos pradėtos mokėti ir Lietuvoje (Europos Parlamentas, 2017).

Tiesioginės išmokos iki 2003 metų buvo išmokamos skaičiuojant gyvulių kiekį ir pasėlių hektarus. Šiuo metu tiesioginės išmokos yra atsietos nuo gamybos kiekio ir išmokamos atsižvelgiant į bendrąją išmokų schemą (BIS). Bendroji išmokų schema, pasak Veličkaitės (2007) reiškia, jog parama yra atsiejama nuo gamybos. Atsisakoma tiesiogiai su pagamintu produktų kiekiu susijusių išmokų ir nustatoma vienoda išmokų dalis už žemės ūkio naudmenų hektarą. Taigi taikant bendrąją išmokų schemą, ūkininkai gauna atsietą nuo gamybos bendrąją išmokų dalį. Prieš Bendrosios išmokos schemos reformą, ūkininkai gaudavo tiesiogines išmokas, tik tuo atveju, jei gamindavo tam tikras prekes. Vadinasi, gaminant pasirinktą produktą, šio pelningumas priklausė ir nuo pardavimo sumos ir nuo tiesioginių išmokų sumos, gaunamos už parduodamą produktą. Visa tai priversdavo ūkininkus, svarstant ir priimant verslo sprendimus, apgalvoti ne tik rinkos poreikį, bet ir tai, kokią tiesioginę išmoką būtų galimybė gauti. Kuomet tiesioginės išmokos buvo atsietos nuo pagamintos produkcijos, situacija ženkliai pasikeitė. Nuo šios reformos, ūkininkai gali auginti, kokius tik nori produktus, kadangi nuo jų nebepriskauso tiesioginių išmokų dydis. Bendrojo atsiejimo poveikis, skirtas tobulinti žemės ūkį – orientuotis į laisvą rinką, didesnę laisvę ūkininkams patiems nuspręsti, ką gaminti.

Remiantis ES teisės aktais bei Europos Komisijos (EK) paramos schemomis, tiesioginės išmokos skiriamos (Nacionalinė mokėjimo agentūra prie ŽŪM, 2017):

- **pagrindinė tiesioginė išmoka** – tai išmoka finansuojama Europos Sąjungos lėšomis. Išmoka mokama pareiškėjui už deklaruotą plotą atitinkantį paramos teikimo reikalavimus einamaisiais metais pagal vienkartinės išmokos už plotus schemą;
- **išmoka už pirmuosius hektarus** – papildoma išmoka finansuojama Europos Sąjungos lėšomis. Išmoka mokama už nustatytą pareiškėjo deklaruotų žemės ūkio naudmenų pirmųjų hektarų skaičių;
- **žalinimo išmoka** – papildoma išmoka finansuojama Europos Sąjungos lėšomis. Išmoka skirta už palankesnę aplinkos atžvilgiu žemės ūkio veiklą, mokama pareiškėjui už plotą, kuris atitinka žalinimo išmokos reikalavimus;

- **išmoka jaunajam ūkininkui** – papildoma išmoka finansuojama Europos Sąjungos lėšomis. Išmokama skiriama už deklaruotą plotą pareiškėjui, kuris atitinka išmokos jaunajam ūkininkui reikalavimus;
- **susietoji parama už plotą** – papildoma parama finansuojama Europos Sąjungos lėšomis. Išmoka skiriama pareiškėjui deklaruojančiam, tam tikrą žemės ūkio naudmenų plotą už daržovių, auginimą uždaryjame (šildomuose šiltnamiuose) ir atvirajame grunte, taip pat už vaisių, uogų, baltyminių augalų, cukrinių runkelių, sėklinių bulvių auginimą bei javų auginimą iš sertifikuotos sėklos;
- **susietoji parama už gyvulius** - susietoji parama skirta auginantiems pienines karves, mėsinius galvijus ir mėsines avis, pieninių veislių bulius, pienines ožkas.

Išvardintos tiesioginės išmokos mokamos iš ES paramos fondo lėšų. Lietuva taip pat kasmet apžvelgdama į nacionalinio biudžeto galimybes, nustato tiesioginių išmokų žemės ūkio sektoriams lygį. Tiesiogines išmokas ūkininkai gauna tik tuomet, jei yra laikomasi nustatytų aplinkos apsaugos, visuomenės sveikatos, augalų bei gyvūnų sveikatos reikalavimų. Taip pat jei yra laikomasi gerų žemdirbystės ir aplinkos sąlygų. Kuomet šių reikalavimų yra nesilaikoma, tiesioginių išmokų ūkininkas arba išvis negauna arba jos yra sumažinamos, būtent tais metais, kuriais minėti reikalavimai nebuvo įgyvendinti (Europos Sąjungos Teisė, 2017).

Taigi, siekiant didinti, išlaikyti konkurencingumą bei plėtoti žemės ūkį, privaloma gauti tiesioginę ES ir valstybės paramą. Teigiama, kad tiesioginės išmokos (TI) naudojamos kryptingai, siekiant remti ūkininkus, tokiu būdu užauginama daugiau produktų (augalininkystės sektoriaus ar gyvulininkystės sektoriaus). Tiesioginės išmokos be galo reikalingos ūkininkams, gelbsti nuo įvairiausių gamtos stichijų nelaimių, palaiko stabilesnes ūkininkų pajamas ir suteikia galimybes plėsti žemės ūkio gamybą, stiprinti konkurenciją.

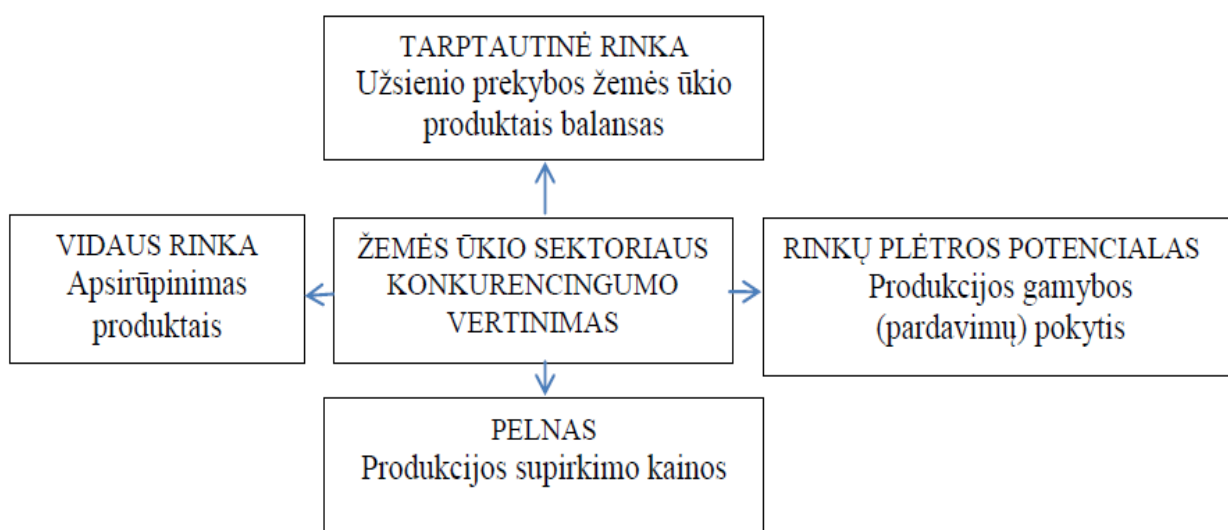
2.4 Vyriausybinių reguliavimo vertinimo metodų, pasirinkimo galimybės

Aptarėme priemones, kuriomis vyriausybė pasitelkia, reguliuojant grūdų sektorių. Tačiau svarbu išskirti ir metodines priemones, reikalingas įvertinti vyriausybinių reguliavimą. Įvairūs autoriai vyriausybės reguliavimą nagrinėja iš skirtingų pusių. Vienaip, ar kitaip pirmiausia būtina charakterizuoti analizuojamą sektorių, t. y. išskirti jo stipriąsias ir silpnąsias puses, kas padės priimti svaresnius sprendimus, reguliavimo efektyvumui tobulinti.

Atliekant nagrinėjamo sektoriaus charakteristiką labai naudinga apžvelgti sektoriaus stiprybes, silpnybes, galimybes bei grėsmes. Daugelis autorių sektoriaus aplinkai ištirti ir numatyti sektoriaus strateginių planų vystymo kryptis, naudoja **SSGG** analizę. SSGG puikiai atskleidžia stiprybes (ką sektorius yra pajėgus atlikti), silpnybes (ko sektorius negali atlikti), galimybes (tikėtinas naudingos sąlygos sektoriui) ir grėsmes (tikėtinas nenaudingos sąlygos sektoriui). Tuncikienė (2009) analizuodama

viešojo sektoriaus institucijų strateginį planavimą, atliko SSGG analizę, siekdama sustiprinti informaciją apie esamą sektoriaus veiklos situaciją rinkoje. Bagdzevičienė, Rimas ir Venckus (2002), analizuodami regionų ekonominę plėtrą, atliko SSGG analizę, kurios metu nustatė regionų privalumus, trūkumus, galimybes bei grėsmes. Tai ypač naudinga informacija siekiant plėsti sektoriaus veiklą. Arimavičiūtė (2004) SSGG analizę apibūdina kaip – strategijų analizę, kurią naudoja tiriant savivaldos institucijų strategiją. Taigi norint ištirti sektoriaus esamą situaciją ir identifikuoti strateginius planus, atliekama SSGG analizė.

Išnaginėjus įvairių mokslininkų nuomones, pastebėta, jog siekiant įvertinti vyriausybinių reguliavimų, naudojamas **konkurencingumo analizės metodas**. Tokiu būdu išsiaiškinama, ar vyriausybė pakankamai padeda sektoriui konkuruojant su užsienio rinkomis, stiprindama jo veiklą. Konkurencingumo vertinimo metodai yra įvairūs. Konkurencingumo vertinimas gali būti atliekamas: makro (šalies lygmeniu), mezo (sektoriaus lygmeniu) ir mikro (įmonės lygmeniu). Bendras konkurencingumo metodų bruožas, jog leidžiama nustatyti vertinamos šalies poziciją tarp kitų panašių šalių, remiantis vertinimo kriterijų ir rodiklių sistema (Navickas ir Malakauskaitė, 2010). Autoriai siūlo taikyti lyginamosios analizės metodą siekiant įvertinti šalies konkurencingumo lygį. Lyginamoji analizė remiasi, pasirinktų rodiklių tarpusavio lyginimu tarp šalių. Pasak Liučvaitienės ir Paleckio (2011), konkurencingumas nustatomas, sudarius analizuojamo sektoriaus konkurencingumą apibūdinančių rodiklių sistemą. Tam tikslui autoriai siūlo naudoti statistinius duomenis ir užsienio prekybos rodiklius (eksporto importo apimtys bei prekybos balansas), bei nagrinėjamo sektoriaus veiklos rezultatus. Tuomet atliekamas pasirinktų rodiklių lyginimas tarp šalių. Gapšys (2013), žemės ūkio sektoriaus konkurencingumo vertinimą siūlo atlikti, naudojantis schema (žr. 9 pav.)

9 pav. Žemės ūkio sektoriaus konkurencingumo vertinimo schema

Šaltinis: Gapšys (2013)

Šeputienė ir Brazauskienė (2013), siekiant įvertinti Lietuvos ir ES šalių konkurencingumą, naudoja globalųjį konkurencingumo indeksą. Jei indeksas vertinamas tik šakos lygmeniu, pirmiausia išanalizuojami statistiniai rodikliai, apibūdinantys šakos veiklos efektyvumą, skirtingose šalyse. Galiausiai iš pasirinktų nagrinėti rodiklių, apskaičiuojamas bendras konkurencingumo indeksas. Vilkė ir Bernatonytė (2009), nagrinėdamos Lietuvos smulkaus ir vidutinio verslo užsienio prekybos sąlygų pokyčius, atlieka šalių konkurencinę analizę. Vyriausybės ir jos verslo subjektų veikla bei strateginiai sprendimai yra nulemti globalios pasaulio aplinkos. Tad visuomet turi būti įvertinami priimami sprendimai. Tai atliekama išanalizuojant globalizacijos procesų teikiamomis sektoriui palankiomis galimybėmis, išteklių bei kompetencijų sąlygomis, konkurenciniu aspektu, teigia Kučinskienė ir Marčinskas (2014). Svarbu pabrėžti, jog rinkoje, vyriausybiniis reguliavimas ir konkurencija tampa vis labiau susieti, kadangi abu priklauso nuo užimamos pozicijos užsienio šalyse. Apskritai, galima teigti, jog konkurencingumas atskleidžia vyriausybės gebėjimą valdyti sektorių veiklą. Kuo aukštesnis konkurencingumo lygis, tuo vyriausybė stipriau reguliuoja tam tikrus analizuojamus sektorius.

Siekiant įvertinti vyriausybinių reguliavimų pasirinkto sektoriaus lygmeniu, Vitunskienė (2013) siūlo atlikti **tiesioginės paramos poveikio sektoriaus veiklai analizę**. Nustatyta, kad tiesioginė parama yra pagrindinė vyriausybinio reguliavimo priemonė, tad įvertinus jos daromą poveikį sektoriuje, galima nustatyti, ar pakankamai efektyviai vykdomas paramos skyrimas. Vitunskienė (2013), tiesioginės paramos poveikiui sektoriaus veiklai išmatuoti, naudoja du išvestinius rodiklius:

- procentinis tiesioginės paramos įvertis (PTPI);
- nominalus tiesioginės paramos koeficientas (NTPK).

Pasak autorės, šie rodikliai atskleidžia, kokią naudą gauna sektorius iš tiesioginės paramos skyrimo, nustato, ar parama nustatyta centralizuotai efektyviai, ar visgi neaprepia silpnųjų sektoriaus veiklos pusių. Procentinis tiesioginės paramos įvertis (PTPI) parodo tiesioginės paramos nagrinėjamo sektoriaus pajamose dalį, o nominalus tiesioginės paramos koeficientas (NTPK) – kokia proporcija, skiriama parama, padidina nagrinėjamo sektoriaus pajamas, uždirbtas rinkoje. Jakaitienė ir Klyvienė (2007), atlikdamos Europos Sąjungos finansinio paramos poveikis Lietuvos ekonominei raidai analizę, taip pat skaičiuoja paramos poveikį rinkai. Autorės teigia, jog labai svarbu įvertinti ar Europos Sąjungos ir Lietuvos nacionalinio fondo skiriamos lėšos, tikrai pasiekia gavėją ir suteikia jam papildomai naudos. Visa tai atskleidžia vyriausybės sugebėjimą valdyti Europos Sąjungos skiriamus pinigus, siekiant sustiprinti tam tikras silpnąsias šalies grandis. Atliekant paramos poveikio analizuojamam sektoriui analizę, galima nustatyti, kuriose dalyse paramos skyrimas gali būti tobulinamas, kur būtina keisti paramos skyrimo tvarką. Visa tai leidžia išvengti papildomų nuostolių sektoriuje, dėl netinkamos paramos schemos.

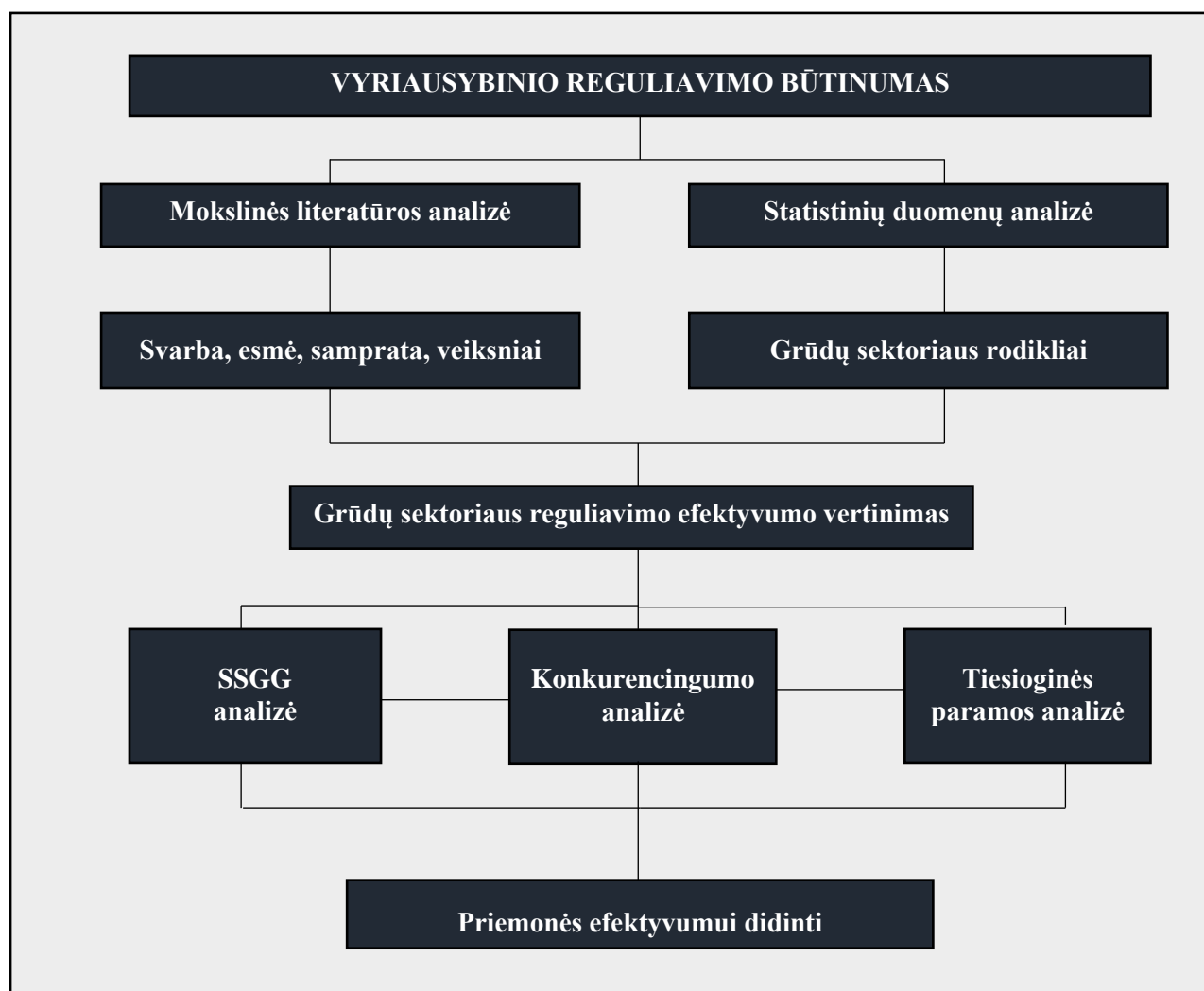
Tyrimai parodė, kad vyriausybiniis reguliavimas apibūdinamas kaip - vyriausybės įsikišimas į rinkos ekonomiką, siekiant koreguoti rinkos veiklos mechanizmą, tokiu būdu užtikrinant efektyviai funkcionuojančią ekonomiką. Buvo išskirti veiksniai, kurie daro įtaką vyriausybės reguliavimui sektoriuje: ekonominio stabilumo veiksnių grupė, nacionalinio ūkio vystymosi veiksnių grupė, socialinio stabilumo bei konkurencijos skatinimo veiksnių grupės. Nustatyta, jog skirtingi veiksniai veikia skirtingus verslo sektorius.

Taip pat buvo išsiaiškinta, kokiomis pagrindinėmis priemonėmis vyriausybė reguliuoja grūdų sektorių. Išskirtos dvi pagrindinės reguliavimo priemonės: 1) teisinės priemonės, 2) paramos skyrimas. Teorinės dalies pabaigoje, ištyrus įvairių mokslininkų siūlomus vyriausybiniio vertinimo metodus, buvo pasirinkta taikyti – SSGG, konkurencingumo bei tiesioginės paramos poveikio analizes.

3 TEORINIS LIETUVOS GRŪDŲ SEKTORIAUS, VYRIAUSYBINIO REGULIAVIMO VERTINIMO MODELIS

Mokslinės literatūros analizė parodė Lietuvos grūdų sektoriaus vyriausybinių reguliavimo būtinumą ir išskylančias problemas bei veiksniai, darančius įtaką vyriausybiniam reguliavimui. Ypatingas dėmesys buvo skirtas vyriausybinių reguliavimo reikšmės grūdų sektoriaus kontekste analizei bei priemonėms, kuriomis reguliuojamas grūdų sektorius paradigmos atskleidimui. Tolimesni tyrimai yra skirti Lietuvos grūdų sektoriaus vertinimo, tyrimo metodikos ir instrumentarijaus sukūrimui.

Tyrimo modelis. Norint įvertinti Lietuvos grūdų sektoriaus reguliavimo tikslingumą, būtina sukurti tyrimo modelį. Todėl tyrimo tikslas - išanalizuoti Lietuvos grūdų sektoriaus vyriausybinių reguliavimą ir pasiūlyti efektyvesnes reguliavimo priemones (žr. 10 pav.).

10 pav. Lietuvos grūdų sektoriaus vyriausybinių reguliavimo vertinimo modelis

Šaltinis: sudaryta autorės, 2017

Kaip matyti iš 10 paveikslo, tyrimas organizuotas palaipsniui, kiekvieną etapą nuodugniai apgalvojant ir kruopščiai parengiant.

Tyrimo problematika. Pirmoje baigiamojo darbo dalyje išsiaiškinome, jog Lietuvos grūdų sektorių privaloma reguliuoti, kadangi analizuojamas sektorius pats nesugeba valdyti veiklos kintant ekonominei situacijai bei dažnai nukenčia nuo įvairių veiksnių. Atlikus statistinių duomenų, grūdų sektoriaus rodiklių bei mokslinės literatūros analizes nustatytos svarbios Lietuvos grūdų sektoriaus sritys, kurias būtina įvertinti, vyriausybinio reguliavimo kontekste. Taigi buvo nuspręsta įvertinti vyriausybinių grūdų sektoriaus reguliavimą ir pateikti sprendimus reguliavimo tobulinimui.

Tyrimo instrumentarijus. Ruošiant tyrimo instrumentus, pirmiausia buvo nustatyti tyrimo indikatoriai ir standartai. Tyrimo kriterijais tapo antroje darbo dalyje pateikti vyriausybinio grūdų sektoriaus reguliavimo indikatoriai:

- teisės aktai;
- tiesioginė parama.

Tad siekiant įvertinti vyriausybinių grūdų sektoriaus reguliavimą, tiriamas dviejų esminių vyriausybinio reguliavimo priemonių poveikis Lietuvos grūdų sektoriui. Minėtiems kriterijams įvertinti parengti skirtingi instrumentai. Lietuvos grūdų sektoriaus vyriausybinių reguliavimą lemiantys kriterijai (teisės aktai ir parama), vertinant juos kompleksiskai, yra skirtingai reikšmingi, tad būtina atsižvelgti į kiekvieno jų svarbą. Teorinėje baigiamojo darbo dalyje buvo nustatyti mokslininkų rekomenduojami vyriausybinio grūdų sektoriaus reguliavimo vertinimo metodai: SWOT, konkurencingumo analizė bei tiesioginių išmokų poveikio sektoriaus veiklai, analizės (žr. 10 pav.).

SWOT analizė yra viena iš dažnai praktikoje naudojamų būdų aptarti sektoriaus vidinio profilio aspektus. Atliekant Lietuvos grūdų sektoriaus tyrimą, SSGG analizė įvertins Lietuvos grūdų sektoriaus veiklos situaciją, taip pat leis išžvelgti silpnąsias ir stipriąsias sektoriaus veiklos puses bei išskirs, kokios gali būti grėsmės ir kokiomis galimybėmis sektorius galėtų pasinaudoti. Gavus analizės išvadas, bus lengviau nustatomos sritys, kuriose reikalingas vyriausybinio reguliavimo vaidmuo. SSGG analizei reikalingi duomenys bus naudojami, pagal Lietuvos Statistikos Departamento ir Žemės ūkio informacijos ir kaimo verslo centro, skelbiamais duomenimis.

Konkurencingumo analizė. Šios analizės pagalba bus nustatomi Lietuvos grūdų sektoriaus konkurenciniai pranašumai ir trūkumai. Bus išsiaiškinama, ar vyriausybė pakankamai padeda sektoriui konkuruojant su užsienio rinkomis, stiprindama jo veiklą. Konkurencingumo analizei pasirinkta naudoti, Navicko ir Malakauskaitės 2010, siūlomą lyginamąjį mezo (sektoriaus lygmeniu) metodą. Pastarasis atskleis Lietuvos grūdų sektoriaus konkurencingumo poziciją, tarp lyginamų šalių. Lyginamajam metodui pasirinkta vertinti statistinių rodiklių, apibūdinančių šalies sektoriaus veiklą, visumą. Pasirinkti Gapšio (2013) siūlomi analizuoti, statistiniai šalies sektoriaus rodikliai:

- užsienio prekybos balansas;
- apsirūpinimo lygis;
- produkcijos supirkimo kainos;
- pagamintos produkcijos kiekis.

Rodiklių reikšmės bus naudojamos iš Europos Statistikos Departamento duomenų bazės. Išanalizuoti statistiniai rodikliai, apibūdinantys šakos veiklos efektyvumą, skirtingose šalyse, parodys vyriausybės gebėjimą valdyti Lietuvos grūdų sektoriaus veiklą pasauliniu mastu.

Tiesioginės paramos analizė. Teorinėje magistro darbo dalyje nustatyta, jog tiesioginė Lietuvos grūdų sektoriui skiriama parama yra pagrindinė vyriausybinių reguliavimo priemonė. Taigi tyrime bus įvertintas tiesioginės paramos daromas poveikis sektoriui, kas atskleis, ar pakankamai efektyviai vykdomas paramos skyrimas. Pasirinkta įvertinti du pagrindinius parametrus, kurie apibūdins tiesioginės paramos poveikį, tai Vitunskienės (2013) rekomenduojami rodikliai: procentinis tiesioginės paramos įvertis (PTPI), nominalus tiesioginės paramos koeficientas (NTPK).

Procentinis tiesioginės paramos įvertis (PTPI) apskaičiuojamas, pagal autorės pateiktą formulę (Vitunskienė, 2013):

$$PTPI = 100x \frac{\sum S_{pg} + \sum S_{kg}}{GPV} \quad (1)$$

Čia:

S_{pg} – subsidijos produktams;

S_{kg} – kitos subsidijos gamybai;

GPV – grynoji pridėtinė vertė. Šis rodiklis gali būti pasirenkamas, priklausomai nuo norimo įvertinti koeficiento. Galima naudoti sektoriaus pajamų, grynojo pelno rodiklius. Kuo įvertis didesnis, tuo teikiama parama sudaro didesnę dalį gaunamų pajamų ar pelno.

Nominalus tiesioginės paramos koeficientas (NTPK) apskaičiuojamas, pagal formulę (Vitunskienė, 2013):

$$NTPK = 1 + \frac{PTPI}{100 - PTPI} \quad (2)$$

Čia:

PTPI – nominalus tiesioginės paramos koeficientas.

Nominalus tiesioginės paramos koeficientas, gaunamas tik apskaičiavus PTPI. Nominalus tiesioginės paramos koeficientas parodys, kokia proporcija, skiriama parama, padidina Lietuvos grūdų sektoriaus pajamas ar kitą pasirinktą finansinį rodiklį. Duomenys reikalingi skaičiavimams bus naudojami iš Agrarinės ekonomikos instituto, skelbiamų Ūkių veiklos rezultatų. Kiekvienam iš dviejų rodiklių įvertinti, papildomai bus apžvelgiami ir tiesioginių išmokų dydžiai bei jų struktūra Lietuvos grūdų sektoriuje.

Apibendrinant tyrimo metodologiją, galima teigti, jog tyrimą sudarys 3 etapai. Pirmasis atskleis analizuojamo grūdų sektoriaus veiklos stipriąsias ir silpnąsias puses. Visa tai bus atliekama naudojantis SWOT analize. Sekantis etapas bus konkurencingumo analizė sektoriaus lygmeniu (mezo), pagal lyginamąjį metodą. Konkurencingumo analizė atskleis, ar sektorius pakankamai efektyviai reguliuojamas tarptautiniu mastu. Galiausiai apskaičiuosime tiesioginės paramos poveikį Lietuvos grūdų sektoriuje, kas atskleis vyriausybinių reguliavimo efektyvumą arba priešingai, atskleis paramos skyrimo problemas. Atlikus Lietuvos grūdų sektoriaus vyriausybinių reguliavimo vertinimą, pateiksime sprendimus, analizuojamo sektoriaus reguliavimo efektyvumui didinti.

4 LIETUVOS GRŪDŲ SEKTORIAUS VYRIAUSYBINIO REGULIAVIMO VERTINIMAS

Vyriausybinio Lietuvos grūdų sektoriaus reguliavimo vertinimo analizei buvo pasirinkta taikyti anksčiau išanalizuotus metodus. Pirmoje tyrimo dalyje ištirsime Lietuvos grūdų sektoriaus stiprybes, silpnybes, galimybes bei grėsmes. Sekančioje dalyje įvertinsime grūdų sektoriaus konkurencingumą, apžvelgsime Lietuvos grūdų sektoriaus plėtros rodiklius, lyginant su kitomis Europos šalimis, aptariant dabartinius vyriausybės veiksmus, stiprinant sektorių. Paskutinėje tyrimo dalyje nustatysime, kaip tiesioginės paramos išmokos darė įtaką Lietuvos grūdų sektoriaus veiklai. Ir tyrimo pabaigoje pateiksime priemones, pasiūlymus, kurie vyriausybei padėtų reguliuoti analizuojamą sektorių efektyviau.

4.1 Lietuvos grūdų sektoriaus SSGG analizė

Vienas iš dažnai praktikoje naudojamų būdų aptarti sektoriaus veiklos aspektus – tai SWOT (SSGG) analizė. Pastaroji yra skirta įvertinti esamo ar planuojamo grūdų sektoriaus situaciją. Analizė leidžia pamatyti silpnąsias ir stipriąsias sektoriaus puses bei suprasti, kokios gali būti veiklos grėsmės ir kokiomis galimybėmis būtų galima pasinaudoti. Aštuntoje lentelėje pateikiama Lietuvos grūdų sektoriaus SWOT (SSGG) analizė (žr. 8 lentelę).

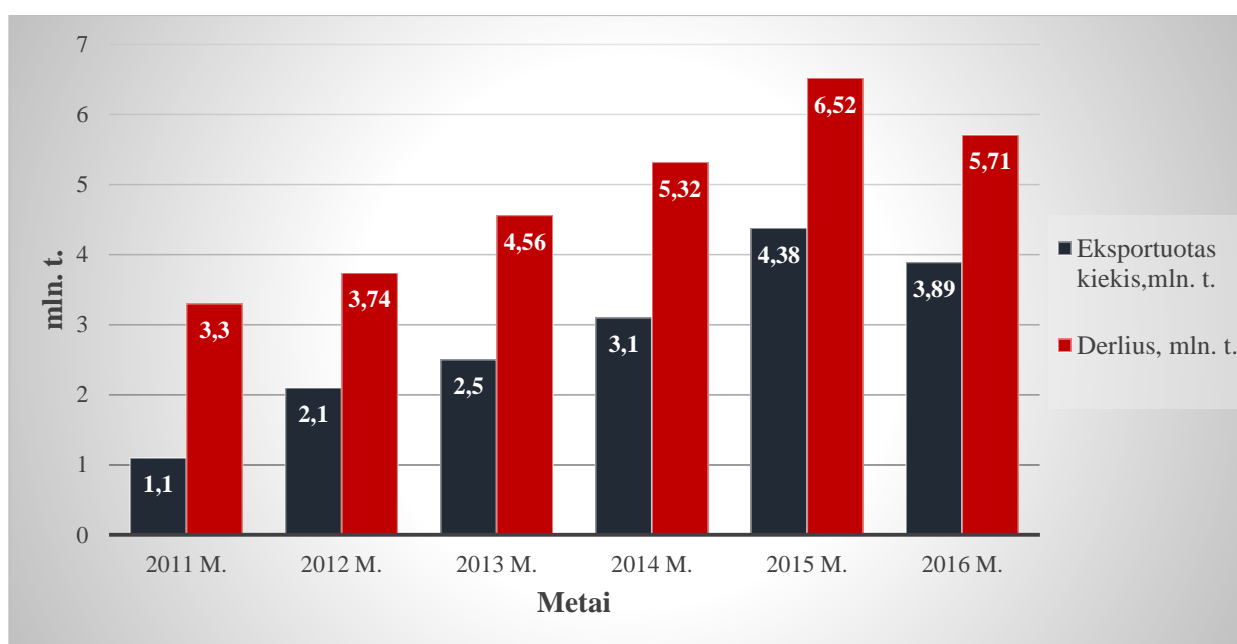
8 lentelė. Lietuvos grūdų sektoriaus SWOT (SSGG) analizė
Šaltinis: sudaryta autorės, 2017

Vidinės stipriosios pusės (Strengths)	Vidinės silpnosios pusės (Weaknesses)
<ul style="list-style-type: none"> • palankios grūdų auginimo gamtinės sąlygos ir dideli puikios kokybės žemės ūkio naudmenų plotai javams auginti. Sukaupta ilgametė grūdų auginimo patirtis; • moderniose grūdų perdirbimo įmonėse, kurios atitinka ES reikalavimus, yra sukauptas didžiulis gamybinis potencialas; • Stiprios grūdų perdirbėjų ir jų augintojų pozicijos vidaus rinkoje. 	<ul style="list-style-type: none"> • žemas javų derlingumas; • sertifikuota sėkla apsėjamas tik 15–20 proc. pasėlių plotas; • sėjomainų nesilaikymas; • plėtojama nespacializuota gamyba bei sektoriuje dominuoja smulkūs, mažo investicinio pajėgumo ūkiai; • žemos vidutinės gamybos apimtys viename ūkyje; • mažėjančios gamybos apimtys, dėl krentančio šalies grūdų ir jų produktų vartojimo.
Išorinės galimybės (Opportunities)	Išorinės grėsmės (Threats)
<ul style="list-style-type: none"> • užimamos rinkos dalies didinimas; • vartotojų perkamosios galios didėjimas; • skverbimasis į kitas užsienio šalis. Galimybės didinti grūdų eksporto apimtį; • gerų santykių su konkurentais palaikymas. 	<ul style="list-style-type: none"> • šalies ekonominės situacijos pasikeitimo įtaka; • naujų konkurentų atėjimas į rinką; • užsienio valstybių teisiniai ar politiniai pasikeitimai; • staigūs rinkos pokyčiai (kainų svyravimas).

Plačiau apžvelgsime 8 lentelėje pateikiamus Lietuvos grūdų sektoriaus SSGG analizės duomenis (žr. 8 lentelę).

Lietuvos grūdų sektoriaus stiprybės. Palankios gamtinės sąlygos ypatingai sustiprina sektoriaus galimybes auginti grūdinius augalus, taip pat labai svarbu ilgametė šalies grūdų augintojų patirtis, kuri lemia puikios kokybės užauginamą derlių. Dirvožemiai Lietuvoje yra vidutinio derlingumo. Vertinant natūralų derlingumą, šalies dirvožemis artimas tokioms šalims, kaip Danija, Lenkija ar pietinės Skandinavijos regionams. Vertinant vegetacinę trukmę bei vidutinę temperatūrą, Lietuva turi santykinai didesnę pranašumą, lyginant su šalimis, kurios yra šiauresnėse geografinėse vietovėse.

Galimybės didinti Lietuvos grūdų eksporto apimtis yra nemažos. Šiuo metu analizuojamas grūdų sektorius eksportuoja daugiau negu pusę užauginamo derliaus (žr. 11 pav.).

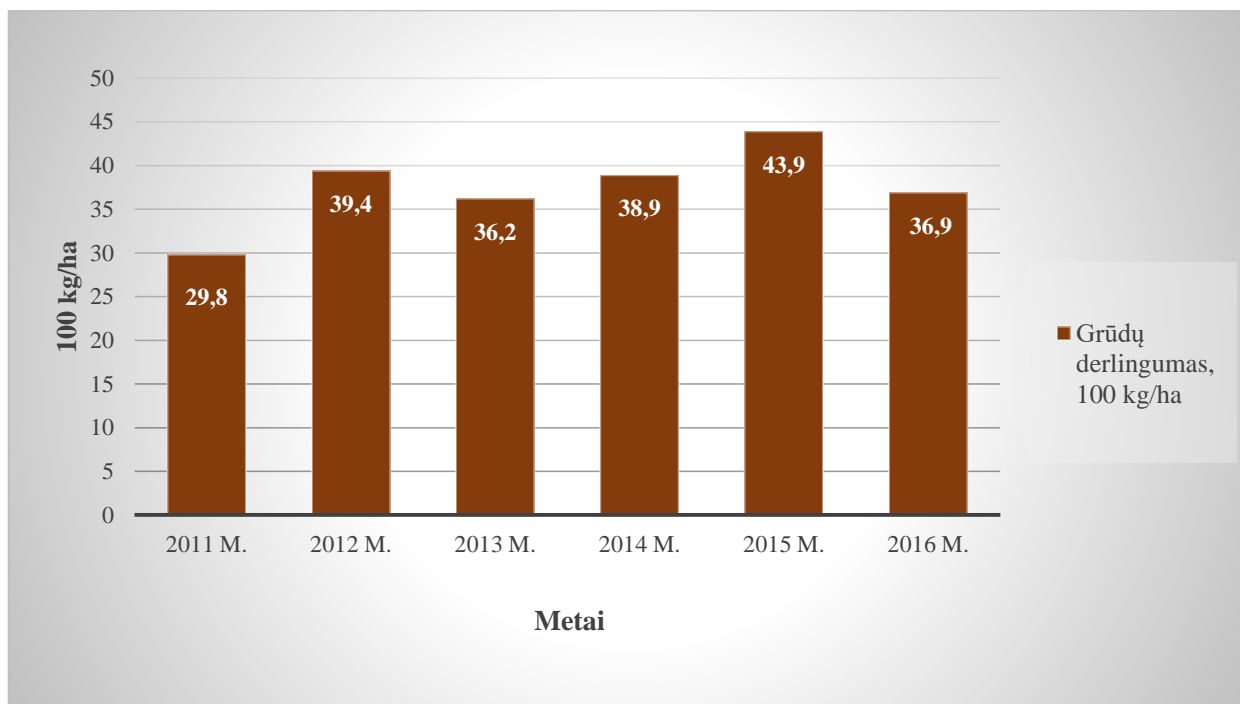
11 pav. Lietuvos grūdų sektoriaus nuimtas derlius ir eksportuotas kiekis, 2011-2016 m., mln. t.

Šaltinis: sudaryta autorės, pagal Lietuvos Statistikos Departamento duomenis, 2017

Lietuvos grūdų derliaus eksporto apimtys yra ganėtinai didelės. Užauginamas geros kokybės derlius, kuris vertinamas įvairiose pasaulio šalyse. Didžioji dalis grūdų eksportuojama į Saudo Arabiją bei Iraną. Iš 11 paveikslo duomenų, matyti, jog 2011 metais Lietuvos grūdų sektorius eksportavo trečdalį užaugintos produkcijos. Apskritai nuo 2011 iki 2016 metų, Lietuvos grūdų sektoriaus eksportas kito beveik lygiareikiškiai su užauginamo derliaus kiekiais. Mūsų šalyje užauginami grūdai, teigiamai vertinami užsienio valstybėse, kurios perka ekologiškus ir kokybiškus grūdus, užaugintus natūraliomis sąlygomis.

Lietuvoje sukauptas didžiulis gamybinis potencialas, grūdus perdirbančiose įmonėse. Pastarosios modernizuoja gamybinius procesus, pagal visus ES reikalavimus atitinkančius standartus. Stengiamasi vis labiau didinti grūdų kokybę, taip sustiprinant šalies grūdų sektoriaus padėtį konkurencinėje kovoje.

Lietuvos grūdų sektoriaus silpnybės. Lietuvoje sąlygos auginti grūdus yra gana palankios. Tačiau pagrindinė priežastis, kodėl derlius gali staiga sumažėti, yra meteorologinės sąlygos. Dėl užsitęsusių lietingų orų, visuomet atsiranda rizika, jog bus nukultas ne visas derlius arba tik mažoji jo dalis, todėl verslininkai nuolat ieško būdų, kaip apsaugoti auginamą derlių. 12 paveiksle pateikiamas Lietuvos grūdų sektoriaus derlingumas 2011-2016 metų laikotarpiu (žr. 12 paveikslą).

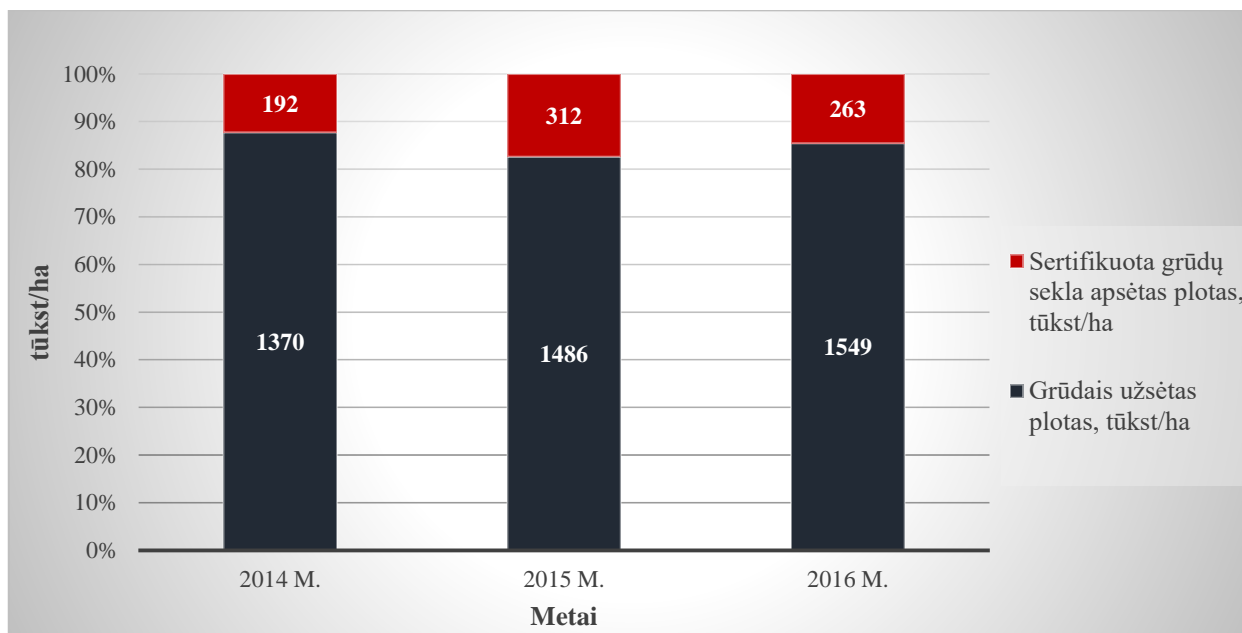
12 pav. Grūdų derlingumas Lietuvoje 2011-2016 m., 100 kg/ha

Šaltinis: sudaryta autorės, pagal Lietuvos Statistikos departamento duomenis, 2017

Iš pateikto 12 paveikslo matyti, jog Lietuvos grūdų derlingumas buvo didžiausias 2015 metais (žr. 12 paveikslą). Dėl minėtos priežasties, 2015 metais ir grūdų derlius buvo didžiausias (žr. 11 pav.). Tad akivaizdu, jog sektoriaus veikla stipriai priklauso nuo gamtinių sąlygų. Kuomet verslininkai patiria didelius nuostolius, vyriausybė privalo suteikti paramą, kadangi patys verslininkai nesugeba susitvarkyti su patiriamo nuostolio žala ūkiui. Šalies grūdų sektoriaus verslininkai taiko šiuolaikines, naujausias technologijas, kad kuo efektyviau didintų grūdų gamybą. Visgi kai kurie verslininkai neturi pakankamai lėšų, tad inovatyvias technologijas diegia tik su vyriausybės teikiama parama. *Dabartiniu metu ūkininkams, kurių derlius nepalankiose gamtinėse sąlygose, mokama ši išmoka: ūkininkaujantiems vietovėse, kuriose esama didelių gamtinių kliūčių, skiriama kasmet už kiekvieną žemės ūkio paskirties žemės hektarą, siekiant kompensuoti paramos gavėjams dėl didelių gamtinių kliūčių žemės ūkio gamybai patirtas papildomas išlaidas ir prarastas pajamas* (Nacionalinė mokėjimo agentūra prie ŽUM, 2017).

Dar viena pakankamai didelė Lietuvos grūdų sektoriaus silpnybė, jog sertifikuota sėkla apsėjami maži žemės plotai. Verta žinoti, jog sertifikuota sėkla yra gero derliaus pagrindas. Grūdų sėklos kokybei visuomet yra skiriamas pagrindinis dėmesys. Nuo sėklos priklauso auginamos grūdų sektoriaus

produkcijos kiekis ir kokybė. Kai užauginama kokybiška produkcija šalies viduje, yra puiki galimybė ją eksportuoti, kas teikia didelę naudą ne tik grūdų sektoriaus verslininkams, tačiau ir visam Lietuvos žemės ūkiui. Mūsų šalies grūdų augintojai, sugebės konkuruoti ES rinkoje, tik kai paruoš kokybišką augalų dauginamąją medžiagą. 13 paveiksle vaizduojamas Lietuvos sertifikuotas pasėlių plotas ir bendras grūdų pasėlių plotas (žr. 13 pav.).

13 pav. Bendras grūdų pasėlių plotas ir sertifikuotos sėklos pasėlių plotas 2014-2016 m. tūkst./ha

Šaltinis: sudaryta autorės, pagal Lietuvos Statistikos Departamento duomenis, 2017

Iš 13 paveiksle pateiktų duomenų matyti, jog sertifikuota grūdų sėkla Lietuvoje apsėjami ypač maži plotai (tik iki 20 procentų viso derliaus). Viena iš priežasčių, kodėl verslininkai nenaudoja sertifikuotos sėklos, ta, jog ši sėkla labai brangi. Be vyriausybės paramos, tiesiog neįstengiama sertifikuotos sėklos įpirkti. Sertifikuotų sėklų kaina 2 ar 3 kartus didesnė už rinkoje parduodamą paprastų grūdų kainą. Bet kokiu atveju sertifikuotos sėklos investicija ženkliai atsiperka didesniu ir kokybiškesniu derliumi. Mokslininkų tyrimų rezultatai, įrodo, jog kokybiška sėkla, grūdų derlių padidina net iki 20 procentų. Taip pat yra sumažinamas augalų apsaugos naudojimo poreikis, kas teigiamai atsiliepia gamtos apsaugai. *Dabartiniu metu Lietuvos grūdų sektoriui skiriama nepakankama vyriausybės pagalba įsigyjant sertifikuotos sėklos.*

Lietuvoje didžiąją dalį grūdų sektoriaus užima smulkūs ūkiai. Ūkiai yra žemo investicinio pajėgumo ir nespecializuotos gamybos. To pasėkoje nukenčia grūdų kokybė ir derliaus kiekis. Smulkūs ūkiai neturi pakankamai lėšų diegti naujausias investicijas, kad modernizuoti grūdų auginimą bei gamybą. Individualiai smulkūs ūkiai yra labai silpni, kadangi atskirai užima labai mažą rinkos dalį. Smulkių, grūdų sektoriuje veikiančių, ūkių variantai yra keli, arba kooperuotis su kitais ūkiais arba išeiti iš rinkos. Vidutiniai ūkiai rinkoje yra ganėtinai stabilūs, tačiau konkurencinėje kovoje jiems būtina

vyriausybės parama. Stambūs ūkiai yra pajėgūs plėsti ūkį, skverbtis į naujas rinkas, konkurencinėje kovoje jaučiasi stiprūs. 9 lentelėje pateikiamas 2017 metų, registruotų ūkių veikiančių grūdų sektoriuje kiekis, pagal plotą (žr. 9 lentelę).

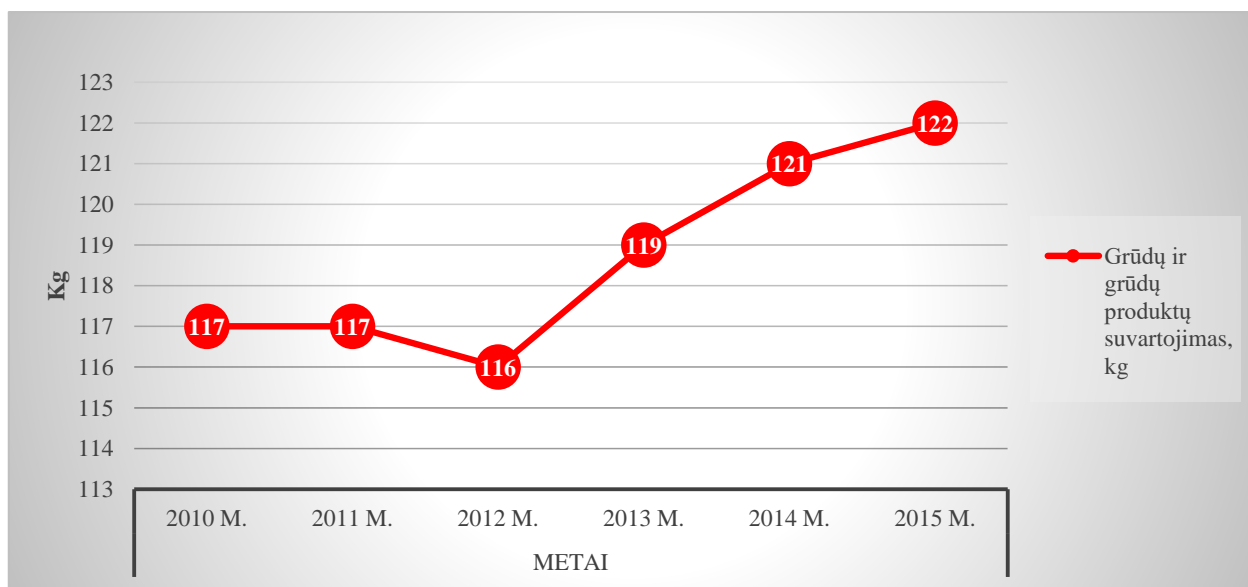
9 lentelė. Grūdų sektoriuje veikiančių ūkių subjektai pagal naudojamą žemės plotą 2016 m.

Šaltinis: sudaryta autorės, pagal Žemės ūkio informacijos ir kaimo verslo centro duomenis, 2017

	Grūdų sektoriuje veikiančių ūkių grupavimas pagal bendrą plotą, ha					
	iki 10 ha	10-50 ha	50-100 ha	100-300 ha	300-500 ha	>500 ha
Ūkių skaičius	90516	29868	1614	517	64	18

Lietuvoje smulkūs grūdų sektoriaus ūkiai, kurie apdirba tik iki 10 ha ploto, sudaro pagrindinę dalį visų ūkio subjektų (žr. 9 lentelę). Jiems išlikti rinkoje yra labai sunku, tad vyriausybės parama yra būtina. Šiuo metu mulkiems ūkininkams suteikiama vienkartinė 15 tūkst. Eurų parama, siekiant modernizuoti ūkius, didinti mulkių ūkių ekonominį gyvybingumą (Nacionalinė mokėjimo agentūra prie ŽUM, 2017).

Šalies grūdų ir jų produktų vartojimas stipriai veikia grūdų sektoriaus gamybos apimtį. Norėdamas išsaugoti esamas gamybos apimtį, Lietuvos grūdų ūkis, privalo nuolat sekti vartojimo pokyčius ir likti konkurencingas tarptautiniu mastu, kad staiga sumažėjus vidaus grūdų vartojimui, būtų galimybė produkciją eksportuoti. 14 paveiksle pateikiamas grūdų ir jų produktų suvartojimas, tenkantis vienam Lietuvos gyventojui 2010-2015 m. (žr. 14 pav.).

14 pav. Grūdų ir jų produktų suvartojimas, tenkantis vienam Lietuvos gyventojui

Šaltinis: sudaryta autorės, pagal Lietuvos Statistikos Departamento duomenis, 2017

Žvelgiant į 14 paveiksle pateiktus duomenis, matyti, kad grūdų suvartojimas, tenkantis vienam gyventojui, kinta nežymiai. Tik nuo 2012 metų grūdų vartojimas pradėjo sparčiau augti. Tai žinoma

grūdų augintojams atsiliopė teigiamai, kadangi vidaus rinkoje susidariusi pakankama paklausa, kilsteli verslininkų auginamų grūdų kainas, ko pasėkoje auga pelnas. Kuomet vartojimas smunka, vyriausybė privalo įsikišti į sektoriaus reguliavimą ir padėti sektoriaus ūkio subjektams prisitaikyti prie staiga besikeičiančių rinkos sąlygų. Tam tikslui vyriausybė atlieka intervencinius pirkimus. *Šiuo metu grūdų sektoriuje vyriausybė vykdo intervencinius grūdų pirkimus, kurių supirkimo kaina neviršija 101,31 EUR/t (Žemės ūkio ministerija, 2017). Intervencinių pirkimų kaina, lyginant su įprasta grūdų grūdų supirkimo kaina, beveik trečdaliu mažesnė. Grūdai pirmiausia yra superkami iš tų ūkio subjektų, kurie pasiūlo žemesnę pirkimo kainą. Taip pat skelbiami konkursai, ieškoma sandėlių, į kuriuos bus talpinami grūdai.*

Lietuvos grūdų sektoriui labai svarbu išlikti konkurencingam tarptautiniu mastu, išsaugoti esamas gamybos apimtis, kadangi grūdai parduodami ne tik vidaus bet ir išorės rinkose. Tad svarbu išanalizuoti Lietuvos grūdų sektoriaus konkurencingumą tarptautinėje rinkoje ir išskirti sritis, kuriose vyriausybė privalo stiprinti reguliuojamo sektoriaus konkurencingumą.

4.2 Lietuvos grūdų sektoriaus konkurencingumo analizė

Lietuvos grūdų sektoriaus veiklos efektyvumas didele dalimi priklauso nuo besikeičiančių ir nenuspėjamų klimato sąlygų, kurios lemia grūdų derliaus kiekį ir sektoriaus pasiūlą užsienio rinkai. Derliaus pasiūla nulemia grūdų kainas, tad klimato sąlygos ypatingai svarbios analizuojamo sektoriaus konkurencingumui. Siekiant išanalizuoti grūdų sektoriaus konkurencingumą, pirmiausia palyginsime auginamų grūdų plotus pagal šalis (žr. 10 lentelę).

10 lentelė. Grūdų derlius pagal šalis 2010-2016 m./1000 ha
Šaltinis: sudaryta autorės, pagal Europos Statistikos Departamento duomenis, 2017

Šalis	Metai						
	2010 m.	2011 m.	2012 m.	2013 m.	2014 m.	2015 m.	2016 m.
Lietuva	1012,00	1064,70	1159,70	1213,40	1288,80	1329,12	1315,76
Danija	1484,40	1491,40	1495,50	1426,10	1442,70	1453,00	1464,80
Vokietija	6595,45	6500,60	6527,30	6533,70	6468,60	6529,20	6355,70
Estija	275,30	297,00	290,50	311,10	332,90	350,40	351,40
Latvija	541,50	515,70	563,90	577,60	638,80	669,50	706,10
Nyderlandai	220,20	212,00	213,00	210,00	192,00	195,60	177,78
Lenkija	7637,70	7803,00	7704,30	7479,50	7485,00	7511,80	7542,10
Didžioji Britanija	3013,00	3075,00	3142,00	3034,62	3179,00	3100,00	3128,00

Iš 10 lentelės pateiktų duomenų, matyti, kad auginamų grūdų plotai didžiausi Lenkijoje bei Vokietijoje. Mažiausias auginamų grūdų plotas pastebimas Estijoje ir Olandijoje. Visu analizuojamu 2010-2016 metų laikotarpiu, daugelyje šalių auginamų grūdų plotas didėjo. Rodiklis mažėjo tik Vokietijoje ir Olandijoje. Tačiau iš užsėtų grūdų plotų labai sunku spręsti apie šalies apsirūpinimą grūdais, kadangi kiekvienos valstybės bendras plotas ir gyventojų skaičius ženkliai skiriasi. Tad 11 lentelėje pateikiamas apsirūpinimo grūdais lygis vienam gyventojui, pagal šalis (žr. 11 lentelę).

11 lentelė. Apsirūpinimo grūdais lygis 2010-2016 m. (kg vienam gyventojui)
Šaltinis: sudaryta autorės, pagal Europos Statistikos Departamento duomenis, 2017

Šalis	Metai						
	2010 m.	2011 m.	2012 m.	2013 m.	2014 m.	2015 m.	2016 m.
Lietuva	347,77	365,64	398,28	416,84	442,61	456,70	451,89
Danija	261,45	262,68	263,39	251,23	254,05	255,99	257,93
Vokietija	81,01	79,84	80,17	80,25	79,45	80,20	78,06
Estija	209,60	226,37	221,04	237,04	253,05	266,77	267,53
Latvija	273,23	260,10	284,34	291,41	322,22	337,88	356,57
Nyderlandai	12,99	12,51	12,57	12,40	11,33	11,51	10,45
Lenkija	200,97	205,34	202,74	196,82	196,97	197,66	198,47
Didžioji Britanija	46,25	47,21	48,23	46,58	48,80	47,59	48,02

Apsirūpinimas grūdais 2010-2016 metais analizuojamose šalyse ženkliai skiriasi (žr. 11 lentelę). Tarkim, Lietuvoje vienam gyventojui per metus tenka apie 450 kg grūdų. Tuo tarpu Olandijoje vienam gyventojui tenka tik apie 10 kg grūdų per metus, o Vokietijoje apie 80 kg. Akivaizdu, jog šalyje užsodintas derliaus kiekis, dar nenusako, kaip stipriai valstybė yra apsirūpinusi šiuo produktu. Aukščiausias apsirūpinimo grūdais lygis yra Lietuvoje. Per analizuojamą laikotarpį (2010-2016 metai) pagal šį kriterijų Lietuvai atiteko pirmoji vieta. Lietuvoje aukštam apsirūpinimo grūdais lygiui darė įtaką palankios gamtinės sąlygos bei ilgametė grūdų auginimo ir perdirbimo patirtis (stipriosios sektoriaus pusės).

Siekiant įvertinti grūdų sektoriaus konkurencingumą, labai svarbu palyginti supirkimo kainas analizuojamose šalyse (žr. 12 lentelę). Iš lentelės duomenų matyti, kad didžiausia vidutinė grūdų kaina 2016 metais buvo Danijoje 15,47 EUR už 100 kg. Mažiausia kaina 2016 metais pastebima kaimyninėje Latvijoje – 13,46 EUR už 100 kg grūdų. Per visą laikotarpį Lietuvoje grūdų kaina kito nuo 21,22 RUR iki 14,51 EUR (žr. 12 lentelę). 2016 metais grūdų kaina krito ne tik Lietuvoje, tačiau ir visose analizuojamose šalyse. Grūdų sektoriaus vidutinės kainas, vertinant bendrai, galima teigti, jog supirkimo kainų tendencijos didėjo. Tam turėjo įtakos santykinai maža grūdų pasiūla pasaulyje ir išaugusi jų paklausa.

12 lentelė. Vidutinė grūdų supirkimo kaina 2010-2016 metais, EUR/100 kg
Šaltinis: sudaryta autorės, pagal Europos Statistikos Departamento duomenis, 2017

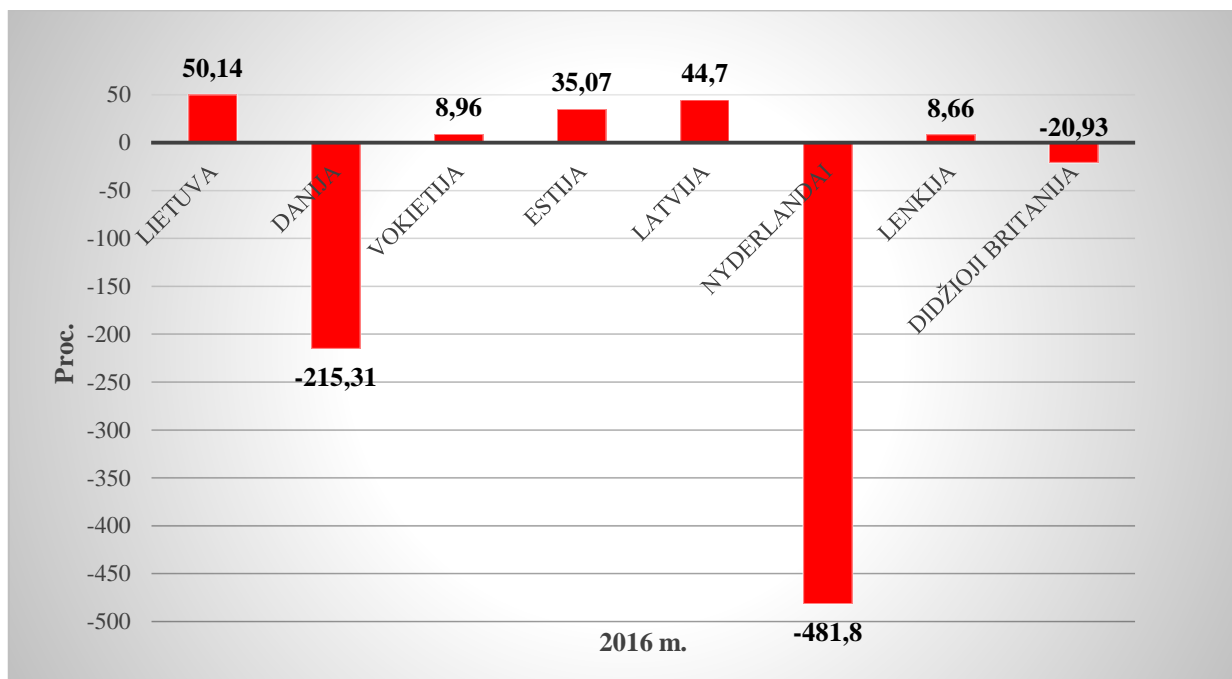
Šalis	Metai						
	2010 m.	2011 m.	2012 m.	2013 m.	2014 m.	2015 m.	2016 m.
Lietuva	15,00	19,00	20,50	17,60	15,00	16,22	14,51
Danija	13,16	19,33	20,72	20,50	16,62	15,50	13,91
Vokietija	14,95	20,86	21,87	20,26	16,89	16,15	15,47
Estija	15,60	18,67	21,01	19,26	19,25	15,97	14,64
Latvija	16,34	19,65	21,29	18,42	15,50	14,85	13,46
Nyderlandai	16,10	19,35	22,40	19,48	15,80	15,60	14,90
Lenkija	15,00	19,93	21,38	19,00	16,36	16,00	14,23
Didžioji Britanija	15,28	21,04	23,83	21,95	19,31	17,01	14,68

Lietuvoje grūdų kainų augimas pastebimas tik iki 2012 metų (žr. 12 lentelę), vėliau supirkimo kaina krito. Grūdų sektoriaus kainų kritimui, darė įtaką padidėjusi grūdų pasiūla rinkoje (žr. 10 lentelę). Ypatingai didelę įtaką viso pasaulio ir Lietuvos grūdų sektoriaus kainoms darė labai geras derlius ES, Rusijoje, Ukrainoje, JAV ir Pietų Azijoje. Europos Sąjungos šalyse 2014 metais, lyginant su 2013 m., grūdų vidutinė supirkimo kaina sumažėjo apie 12 procentų. Grūdų kainos kasmet kinta ir priklauso nuo paklausos bei pasiūlos santykio. Įprastai grūdų sektoriaus paklausa būna ganėtinai stabili, tad kainų pokytis labiausiai priklauso nuo pasiūlos, t. y. nuo pasaulinio derliaus.

Siekiant stabilizuoti grūdų sektoriaus kainas, Lietuvos vyriausybė kiekvienais metais nustato tikslines ir minimalias ribines grūdų kainas. Tokiu būdu efektyviai subalansuojama situacija grūdų sektoriaus rinkoje. Taikoma intervencinė sistema, kuri centralizuota į ūkininko pragyvenimo lygio kėlimą, o ne didinant kainas dar labiau skatinti grūdų gamybą rinkoje, kuri ir taip yra perteklinė. Tikslinė parama mokama už parduotą grūdų kiekį, už pasėlių plotus esančius mažo našumo žemėje.

Analizuojant į grūdų sektoriaus konkurencingumą, svarbu įvertinti užsienio šalių prekybos grūdais lygį (žr. 14 pav.). Grūdų eksportas teigiamai veikia žemės ūkio plėtrą, kadangi nuo produkcijos realizavo užsienio valstybėse, priklauso žemės ūkio sektoriaus veiklos rezultatai. Kuo didesnis eksportuojamų grūdų kiekis, tuo mūsų valstybei yra geriau, kadangi bendras prekybos balansas tampa teigiamas (eksportas viršija importą). Pagal pateiktus 15 paveikslo duomenis, matyti, jog prekybos grūdais lygis Lietuvoje yra teigiamas. Tai reiškia, kad mūsų šalis eksportuoja beveik dvigubai daugiau grūdų produkcijos, negu importuoja. Tuo tarpu Olandija importuoja grūdų produkcijos beveik 480 procentų viršydama eksportą. Tai akivaizdžiai nusako, ar šalyje yra auginamas pakankamas kiekis grūdų. Ganėtinai mažas eksportuojamas grūdų procentas yra ir Danijoje (žr. 15 pav.). Šioje šalyje 215 procentų

importuotas grūdų kiekis, lenkia eksportuotą kiekį. Apskritai beveik visose nagrinėjamose šalyse prekybos saldo yra teigiamas (išskyrus Daniją, Olandiją ir Didžiąją Britaniją). Tokie maži, neigiamą prekybos saldo turinčiose valstybėse, rodikliai parodo, jog buvo santykinai mažas grūdų derlius, tačiau aukštas jų poreikis šalies viduje.

15 pav. Prekybos grūdais lygis, pagal šalis 2016 m./proc.

Šaltinis: sudaryta autorės, pagal Europos Statistikos Departamento duomenis, 2017

Didžiausi prekybos saldo pastebimi Lietuvoje (50,14 proc.) ir Latvijoje (44,70 proc.). Ganėtinau aukšti grūdų prekybos lygiai, nusako apie stiprėjančią poziciją konkurencinėje kovoje tarp užsienio valstybių. *Didžiausia parama grūdų sektoriui, didinant eksportą, tai vyriausybės diplomatinė santykių užmezgimas su užsienio valstybėmis. Lietuvos grūdų sektoriui labai naudinga efektyvus derybų su potencialiomis eksporto partnerėmis užbaigimas. Tokiu būdu atsirastų naujų rinkų, kur būtų galima realizuoti grūdų perteklių susidarantį šalies viduje. Šiuo metu vyksta derybos su Indija ir Brazilija, dėl laisvosios prekybos susitarimo (Žemės ūkio informacijos ir kaimo verslo centras, 2017). Minėtose šalyse pastebimas labai didelis prekybos kliūtys: aukšti tarifai, kiekybiniai apribojimai, importo licenzijos, sudėtingas produktų testavimas bei sertifikavimas, ilgai trunkančios muitinės procedūros. Galimybė panaikinti šias prekybos kliūtis, Lietuvos grūdų sektoriui teiktų didelės naudos.*

Bendrame konkurencingumo reitinge tarp ES šalių, Lietuvos grūdų sektorius užima 4 vietą (žr. 13 lentelę). Tai ganėtinau aukšta pozicija, kadangi esame tarp pirmaujančių šalių bendrajame reitinge. Lietuvos konkurencingumo reitingas aukščiausias buvo 2011 ir 2012 metais (žr. 13 lentelę). 2016 metais nukritome iki beveik 3 vietos pagal konkurencingumą tarp ES šalių. Rodiklis sumažėjo, dėl kainų lygio kritimo Lietuvos grūdų sektoriuje ir užsienio prekybos lygio augimo. Bendrai tariant, Lietuvos pozicija

bendroje užsienio konkurencingumo perspektyvoje, per analizuojamą 2010 – 2016 metų laikotarpį, išliko stabili.

13 lentelė. Lietuvos grūdų sektoriaus konkurencingumo reitingas, 2010-2016 m.
Šaltinis: sudaryta autorės, pagal Europos Statistikos Departamento duomenis, 2017

Kriterijai	Metai						
	2010 m.	2011 m.	2012 m.	2013 m.	2014 m.	2015 m.	2016 m.
Pagal gamybos priciaugį	8	3	5	7	7	6	6
Pagal apsirūpinimo lygį	1	1	1	1	1	1	2
Pagal kainų lygį	6	5	3	3	4	5	3
Pagal užsienio prekybos lygį	2	2	2	2	2	3	2
Vidutinis reitingas	4,25	2,75	2,75	3,25	3,5	3,75	3,25

Atlikus Lietuvos grūdų sektoriaus SSGG ir konkurencingumo analizę, galima teigti, kad dabartiniu metu vyriausybė skiria pakankamai didelį dėmesį ir pastangas, bandydama sustiprinti grūdų sektorių. Įstojus į Europos Sąjungą padidėjo paramos dalis, tenkanti analizuojamo sektoriaus veiklai gerinti. Norint plėtoti konkurencingą ir efektyvų grūdų sektorių, bei gerinti jo produkcijos ir gamybos kokybę, Lietuvoje įgyvendinamos valstybės pagalbos priemonės. Pagalbos priemonėms įgyvendinti, lėšos yra skiriamos iš Lietuvos nacionalinio biudžeto. 2016 ir 2013 metais, iš nacionalinio biudžeto lėšų buvo finansuojamos šios vyriausybės pagalbos priemonės Lietuvos grūdų sektoriui: draudimo įmokų kompensavimas žemės ūkio veiklos subjektams, biodegalų gamyba, kokybiškų žemės ūkio ir maisto produktų gamybos, realizavimo ir populiarinimo skatinimas, žemės ūkio konsultavimo, mokslo bei mokymo sistemos plėtra.

Visgi pastebėtos silpnosios Lietuvos grūdų sektoriaus vyriausybinių reguliavimo pusės:

- dabartiniu metu Lietuvos grūdų sektoriui skiriama nepakankama vyriausybės parama įsigyjant sertifikuotą sėklą;*
- trūksta stipresnės paramos smulkiems ūkininkams, kuriems suteikiama tik vienkartinė 15 tūkst. EUR parama, siekiant modernizuoti ūkius, didinti smulkių ūkių ekonominį gyvybingumą;*
- intervencinių pirkimų kaina, lyginant su įprasta grūdų grūdų supirkimo kaina, beveik trečdaliu mažesnė. Grūdai pirmiausia yra superkami iš tų ūkio subjektų, kurie pasiūlo žemesnę pirkimo kainą;*
- būtinybė užmegsti diplomatinius santykius su naujomis Lietuvos grūdų sektoriaus eksportų partnerėmis.*

4.3 Tiesioginės paramos poveikis Lietuvos grūdų sektoriui

Teikiama tiesioginė parama grūdų sektoriui ypatingai svarbi. Tai pagrindinė vyriausybės reguliavimo priemonė, siekiant efektyvinti sektoriaus veiklą bei konkurencingumą. Teikiamos tiesioginės paramos grūdų sektoriui klasifikacijos pateikiamos 3 priede. Šiame skyrelyje apskaičiuosime, kokią procentinę dalį visos tiesioginės išmokos, sudaro bendrose grūdų sektoriaus pajamose ir bendrajame pelne. Taip pat išanalizuosime, tiesioginės išmokos dalių poveikį, sektoriaus pajamoms ir bendrajam pelnui. Teorinėje darbo dalyje išsiaiškinome, kad tiesioginės paramos įtaką grūdų sektoriui galima apskaičiuoti pasitelkiant du rodiklius: procentinį tiesioginės paramos įvertį (PTPI) bei nominalųjį tiesioginės paramos koeficientą (NTPK). Abu rodikliai atskleis, subsidijų poveikių grūdų sektoriaus pajamoms ir bendrajam pelnui.

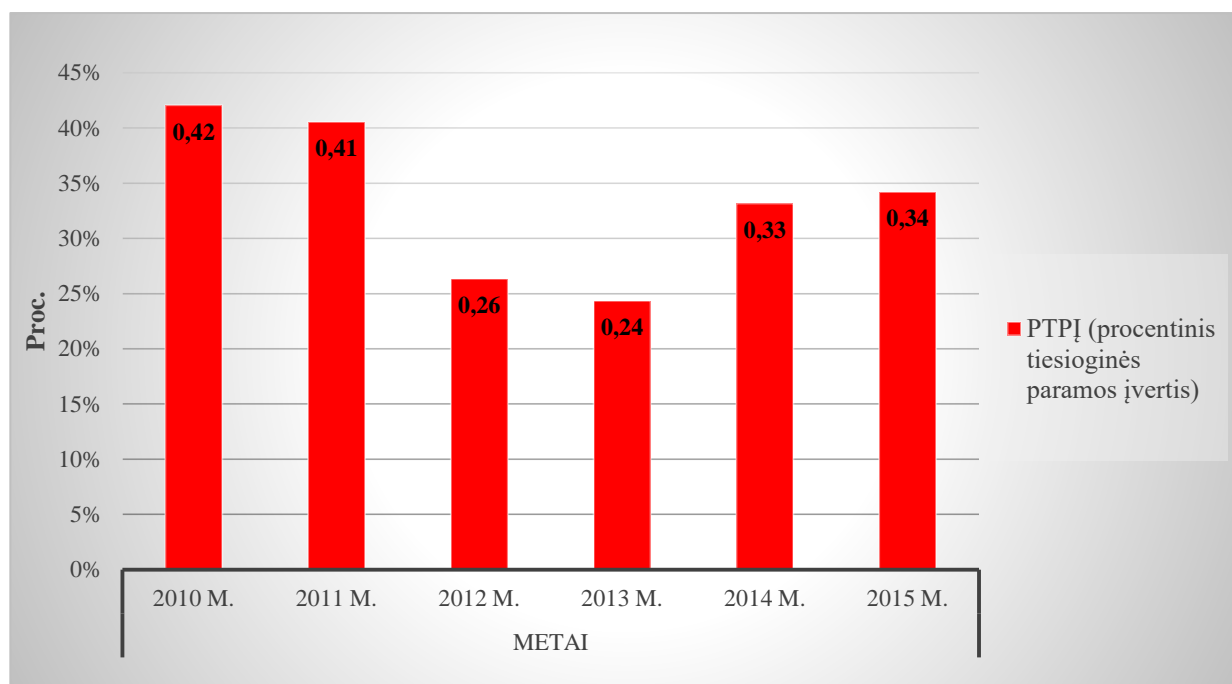
Pirmiausia apskaičiuosime procentinį tiesioginės paramos įvertį (PTPI), pagal grūdų sektoriaus pajamas. Duomenys reikalingi skaičiavimui, naudoti iš Agrarinės ekonomikos instituto, skelbiamų Ūkių veiklos rezultatų, 2017. Formulė įvertiui apskaičiuoti aprašoma teorinėje darbo dalyje. 14 lentelėje pateikiami procentiniai tiesioginės paramos įverčių, pagal Lietuvos grūdų sektoriaus pajamas (2010-2015 metais) skaičiavimo rezultatai (žr. 14 lentelę).

14 lentelė. PTPI, pagal Lietuvos grūdų sektoriaus pajamas, 2010-2015 m. / proc.
Šaltinis: sudaryta autorės

PTPI (procentinis tiesioginės paramos įvertis)	Metai					
	2010 m.	2011 m.	2012 m.	2013 m.	2014 m.	2015 m.
<i>Pagal grūdų sektoriaus pajamas, %</i>	42,08	40,57	26,35	24,36	33,16	34,21

Iš 14 lentelės pateiktų duomenų, matyti, jog PTPI (procentinis tiesioginės paramos įvertis) Lietuvos grūdų sektoriuje kinta nuo 42 iki 24 procentų. Procentinis tiesioginės paramos įvertis parodo, kokią procentą sektoriaus gaunamųjų pajamų, sudaro tiesioginė parama. Vadinasi, kuo didesnis tiesioginės paramos įvertis, tuo didesnė parama Lietuvos grūdų sektoriui buvo skiriama. 42,08 procentai parodo, jog beveik pusė Lietuvos grūdų sektoriaus gaunamųjų pajamų sudaro teikiama parama. Subsidijų dydis priklauso nuo labai daug veiksnių, ar sektoriaus ūkio subjektai atitinka visus standartus, paramai gauti. 2012 metais teikiama parama sudarė tik 26 procentus sektoriuje gaunamųjų pajamų. Taip atsitiko todėl, kad sektorius pakankamai efektyviai realizavo produkciją, be tam tikrų nuostolių, tad vyriausybės parama, dėl netekimų buvo mažiau kompensuojama. Bendrai žvelgiant į PTRI įverčio kitimą, 2010 – 2015 metais, galima teigti, jog Lietuvos grūdų sektoriuje didelė dalis pajamų yra gaunama iš tiesioginių išmokų skyrimo.

16 paveiksle vaizduojamas grafinis procentinio tiesioginės paramos įverčio kitimas nuo 2010 iki 2015 metų (žr. 16 pav.).

16 pav. PTPI, pagal Lietuvos grūdų sektoriaus pajamas, 2010-2015 m., proc.

Šaltinis: sudaryta autorės

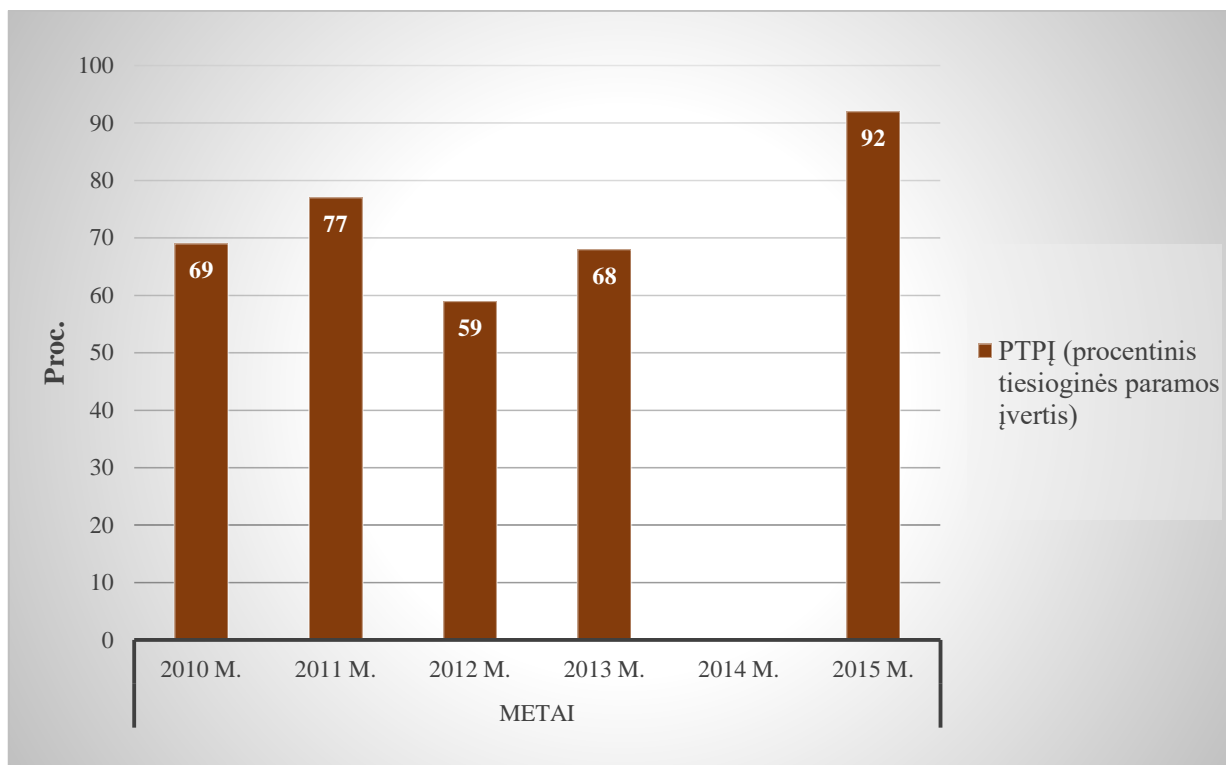
Iš 16 paveikslo matyti, procentinio tiesioginės paramos įverčio (PTPI) kitimas. Didžiausias PTPI pastebimas 2010 metais, kuomet tiesioginės išmokos sudarė net 40 procentų sektoriuje veikiančių ūkio subjektų pajamų (žr. 16 pav.). 2012 ir 2013 metais procentinis tiesioginės paramos įvertis Lietuvos grūdų sektoriuje buvo mažiausias. Tačiau 2012-2013 metais mažiausias buvo ir grūdų vartojimo rodiklis, tad tikėtina, jog sektorius uždirbo mažiau pajamų, o už likusius nerealizuotus grūdų kiekius negavo išmokos, dėl netinkamos kokybės ar kitų standartų.

Procentinis tiesioginės paramos įvertis, pagal Lietuvos grūdų sektoriaus gaunamas pajamas, parodė paramos dydį gaunamose pajamose. Tačiau svarbu apžvelgti, kokią tiesioginės išmokos dalis tenka grūdų sektoriuje veikiančiam ūkio subjektui, pagal bendrąjį pelną (atskaičius gamybos ir auginimo išlaidas). Bendrasis Lietuvos grūdų sektoriuje uždirbtas pelnas tiksliau atskleidžia, kiek ūkio subjektai uždirba. Kadangi atsitinka ir taip, jog sektoriuje pajamos gali būti ganėtinai aukštos, tačiau patiriamos išlaidos dar didesnės, tokiu būdu patiriamas nuostolis. Lietuvos grūdų sektoriaus išlaidos susideda iš kintamų ir pastovių išlaidų. Lietuvos Agrarinės Ekonomikos Instituto skelbiamais duomenimis (2017) į kintamas išlaidas įeina: sėklos, mineralinės trąšos, kitos trąšos, augalų apsaugos produktai, džiovinimas, valymas, pasėlių draudimas, sezoninės paslaugos, sezoninio darbo užmokestis ir kitos išlaidos. Pastovias Lietuvos grūdų sektoriaus išlaidas sudaro: degalai, elektros energija, pastatų priežiūra, darbas pagal sutartį, kitos pridėtinės išlaidos, žemės mokestis, kiti mokesčiai,

nusidėvėjimas, žemės nuoma, pastatų ar technikos nuoma, samdomų darbuotojų darbo užmokestis bei palūkanos. Taigi Lietuvos grūdų sektoriaus veiklos išlaidų yra tikrai daug.

17 paveiksle pateikiamas tiesioginės paramos įverčio kitimas 2010 – 2015 metais, pagal bendrąjį Lietuvos grūdų sektoriaus pelną, (atskaičiavus kintamas ir pastovias išlaidas).

Svarbu paminėti, jog subsidijų dalis bendrajame pelne neskaičiuojama, kai bendrasis pelnas neigiamas.

17 pav. PTPI, pagal Lietuvos grūdų sektoriaus bendrąjį pelną, 2010-2015 m., proc.

Šaltinis: sudaryta autorės

Kaip matyti iš 17 paveikslo, 2014 metais Lietuvos grūdų sektorius patyrė nuostolį (pajamos buvo mažesnės, nei patirtos išlaidos). Sektoriaus nuostoliui 2014 metais darė įtaką, mažas grūdų derlingumas ir mažas grūdų sektoriuje nuimtas produkcijos kiekis. Produkcijos parduota buvo mažiau, o stabilios išlaidos sudarė didelę dalį. Lietuvos grūdų sektoriaus ūkio subjektai eksportavo mažus kiekius produkcijos, uždirbo žemas pajamas. Tačiau tiesioginė parama Lietuvos grūdų sektoriuje veikiantiems ūkiams 2014 metais buvo skiriama. 2012-2013 metais tiesioginės išmokos skyrimas sudarė mažesnę dalį Lietuvos grūdų sektoriaus pajamose, nei likusiais analizuojamais metais (žr. 17 pav.). O 2015 metais parama grūdų sektoriui sudarė didžiausią dalį, net apie 90 procentų sektoriuje uždirbamų bendrųjų pajamų. Taip atsitiko todėl, kad nuo 2015 metų vyriausybei perskirsčius tiesiogines išmokas, pastarųjų suma padidėjo. (žr. 15 lentelę).

15 lentelė. Tiesioginių išmokų dydžiai Lietuvos grūdų sektoriuje, 2011 – 2015 m.
Šaltinis: sudaryta autorės, pagal Lietuvos žemės ir maisto ūkį, 2017

Išmokos iš ES biudžeto	Metai				
	2011 m.	2012 m.	2013 m.	2014 m.	2015 m.
Bazinė išmoka, EUR/ha	107,20	117,00	130,90	114,40	56,70
Žalinimo išmoka, EUR/ha					44,90
Išmoka už pirmuosius hektarus, EUR/ha				30,80	48,80
Išmoka jaunajam ūkininkui, EUR/ha					45,80
Išmoka už baltyminių augalų auginimą, EUR/ha					83,50
<i>Iš viso</i>	107,20	117,00	130,90	145,20	279,90

Taigi, kaip matyti iš 15 lentelės, nuo 2015 metų paskirsčius Europos Sąjungos teikiamą tiesioginę išmoką, tiesioginės paramos dalis bendrajame grūdų sektoriaus pelne padidėjo (žr. 17 pav.). Tad galima teigti, jog paramos perskirstymas, analizuojamo sektoriaus ūkio subjektams teikė papildomos naudos. Perskirstymas buvo atliekamas, siekiant sustiprinti Lietuvos grūdų sektoriaus veiklos efektyvumą.

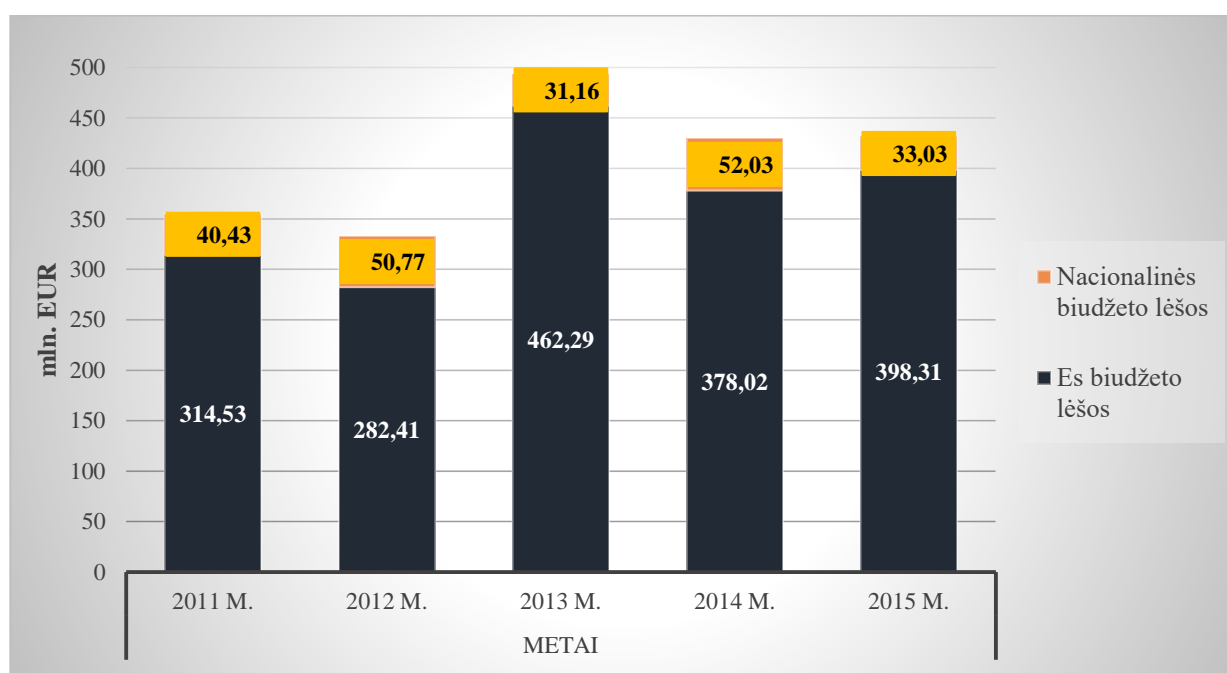
Siekiant skatinti aplinkai palankesnę žemės ūkio veiklą, nuo 2015 metų pradėtas taikyti tiesioginių išmokų elementas – žalinimas. Žalinimo išmoka, mokama už visą deklaruotą, tinkamą paramai gauti, žemės plotą. Parama skiriama tuo atveju, jeigu pareiškėjas laikosi visų nustatytų „žalinimo“ reikalavimų. „Pagrindiniai šios išmokos gavimo reikalavimai apima pasėlių įvairinimą, daugiamečių pievų ir ganyklų (žalienu) išlaikymą, ekologiniu požiūriu svarbių vietovių išskyrimą.“ skelbia Lietuvos Agrarinės Ekonomikos Institutas, 2017.

Kitas tiesioginių išmokų perskirstymo tikslas - jaunimo išsaugojimas kaimo regionuose bei jų skatinimas užsiimti ar tęsti žemės ūkio veiklą. Jaunieji ūkininkai nuo 2015 m. remiami papildomai, mokant tiesiogines išmokas. Parama skiriama tik už ne didesnę kaip 90 ha atitinkantį reikalavimus naudmenų plotą bei mokama jaunajam ūkininkui ne ilgiau kaip 5 metus. Šioje tiesioginių išmokų schemoje numatyta, kad jaunasis ūkininkas privalo būti ne vyresnis negu 40 metų. Taip pat nustatyta, jog tiesioginei išmokai gauti, valda turi būti kuriama pirmą kartą. Jauniesiems ūkininkams 2015 metais skiriamos papildomos tiesioginės išmokos dydis Lietuvoje sudarė 45,8 EUR už hektarą (žr. 15 lentelę).

2014 metais buvo reformuojama bendroji žemės ūkio produkcija. Nuo to laiko buvo vis labiau akcentuojamas Europos Sąjungos susirūpinimas dėl besikeičiančios žemės ūkio produkcijos gamybos struktūros ES ir atskirose valstybėse narėse. Buvo suteiktos galimybės šaliai nariai savarankiškai stebėti, stiprinti atskiras žemės ūkio kryptis ir reaguoti į reaguoti į struktūrinius pokyčius. Tokiu būdu nuo 2015 metų Europos Sąjungos narės nustatytą dalį lėšų, kurios skirtos tiesioginėms išmokoms finansuoti,

galėjo susieti su pasirinktos žemės ūkio produkcijos gamyba. Tad nuo 2015 metų Lietuvoje pradėta taikyti savanoriškai susietos paramos schema (Lietuvos Agrarinės Ekonomikos Institutas, 2017).

Visgi didžioji tiesioginių išmokų dalis finansuojama Europos Sąjungos lėšomis ir tik dalis tiesioginių išmokų mokama ir Lietuvos nacionalinio biudžeto. Už 2015 metais deklaruotus žemės ūkio naudmenas, numatyta mokėti pereinamojo laikotarpio nacionalinė paramos suma sudarė 33,8 mln. EUR, 2,7 procentais daugiau negu pereinamojo laikotarpio nacionalinei paramai skirtas finansavimas 2014 metais - 32,9 mln. EUR (LAEI, 2017). Tam kad įvertintumėm tiesioginių išmokų finansavimo struktūros kitimą, 18 paveiksle pateikiami Lietuvos grūdų sektoriui skiriama finansavimo struktūra 2011-2015 metais (žr. 18 pav.).

18 pav. Tiesioginių išmokų finansavimas 2011-2015 m., mln. EUR

Šaltinis: sudaryta autorės, pagal Lietuvos žemės ir maisto ūkį, 2017

2011 ir 2012 metais skiriama tiesioginė išmoka Lietuvos grūdų sektoriui buvo mažiausia (žr. 18 pav.). 2013 metais Lietuvos grūdų sektoriui suteikta išmoka buvo didžiausia, sudarė beveik 500 mln. EUR. Labai svarbu, jog tiesioginė išmoka mokama iš ES biudžeto ir Nacionalinio biudžeto lėšų. 18 paveiksle vaizduojama, kokia dalis mokama iš mūsų šalies lėšų ir iš ES biudžeto. Galima teigti, jog beveik visa tiesioginių išmokų suma finansuojama iš Europos Sąjungos biudžeto. 2014 metais tiesioginės išmokos gerokai sumažėjo, lyginant su 2013 metais. Šį sumažėjimą nulėmė tiesioginių išmokų perskirstymas, mokant perskirstymo išmoką, savanoriškai susietas išmokas, žalinimo išmoką ir bei išmokas jauniems ūkininkams (Nacionalinė Mokėjimo Agentūra prie ŽŪM, 2017). Akivaizdu, jog kuo didesnės tiesioginės išmokos grūdų sektoriui, tuo didesnę pelno dalį sektorius uždirba.

Įvertinome skiriamų tiesioginių išmokų struktūrą bei sudaromą dalį Lietuvos grūdų sektoriaus pajamose ir bendrajame pelne. Tačiau labai svarbu įvertinti, kaip gautos tiesioginės paramos subsidijos padidina ūkio subjekto pajamas ir pelną. Tam tikslui buvo apskaičiuotas nominalusis tiesioginės paramos koeficientas (NTPK). Koeficientas apskaičiuotas pagal metodologijoje aprašomą formulę. Duomenys reikalingi formulei imti iš Agrarinės ekonomikos instituto, skelbiamų Ūkių veiklos rezultatų, 2017.

16 lentelėje pateikiamas nominalus tiesioginės paramos koeficientas (NTPK), pagal Lietuvos grūdų sektoriaus pajamas 2011-2015 metais. NTPK parodo proporciją, kurios dydžiu tiesioginė parama padidina Lietuvos grūdų sektoriaus pajamas, gautas už rinkoje realizuotą produkciją.

16 lentelė. NTPK, pagal Lietuvos grūdų sektoriaus pajamas, 2011-2015 m.
Šaltinis: sudaryta autorės

	Metai					
	2010 m.	2011 m.	2012 m.	2013 m.	2014 m.	2015 m.
NTPK (nominalus tiesioginės paramos koeficientas)	1,73	1,68	1,36	1,32	1,50	1,52

Matyti, jog tiesioginė parama menkiausią įtaką Lietuvos grūdų sektoriaus pajamoms darė 2013 metais (žr. 16 lentelę). Minėtais metais tiesioginė parama, analizuojamo sektoriaus pajamas padidino 32 procentais. 2010 metais Lietuvos grūdų sektoriaus pajamas tiesioginė parama padidino net 73 procentais. Tai reiškia, jog beveik dvigubai, sektoriuje uždirbtos pajamos, buvo padidintos, skiriamos tiesioginės išmokos pagalba. Tai akcentuoja itin didelę paramą ūkiams, siekį stiprinti sektoriaus veiklą, skiriamą nuolatinį vyriausybės dėmesį ūkio subjektų finansams. 2012 – 2013 m. nominalus tiesioginės paramos koeficientas, pagal Lietuvos grūdų sektoriaus pajamas, buvo mažiausias. Tai reiškia, jog minėtais metais, tiesioginė parama sektoriaus pajamas padidino tik trečdaliu. 2014 ir 2015 metais tiesioginės paramos skyrimas, sektoriaus pajamas didino apie 50 procentų. Galima manyti, jog rodiklio didėjimą lėmė, tiesioginės išmokos perskirstymas, kuris padalino paramą, reikalingoms stiprinti sektoriaus sritims. Verta paminėti, jog dėl naujo 2014 - 2020 m. finansinio laikotarpio, kurio metu buvo atliekama paramos dalijimo procedūros derinimas, dalis Europos Sąjungos lėšų, 2014 metais deja nepasiekė Lietuvos.

Išanalizavus tiesioginės paramos įtaką Lietuvos grūdų sektoriaus pajamoms, buvo suskaičiuoti NTPK (nominalaus tiesioginės paramos koeficiento) rodikliai, pagal analizuojamo sektoriaus bendrąjį pelną (žr. 17 lentelę).

Jei sektorius uždirbo nuostolį (pajamos mažesnės nei išlaidos), nominalus tiesioginės paramos koeficientas neapskaičiuojamas (NTPK).

17 lentelė. NTPK, pagal Lietuvos grūdų sektoriaus bendrąjį pelną, 2011-2015 m.

Šaltinis: sudaryta autorės

	Metai					
	2010 m.	2011 m.	2012 m.	2013 m.	2014 m.	2015 m.
NTPK (nominalus tiesioginės paramos koeficientas)	3,23	4,35	2,44	3,13	-	12,50

Iš 17 lentelės duomenų matyti, jog tiesioginė parama Lietuvos grūdų sektoriaus bendrąjį pelną 2010 – 2015 metais gerokai padidino. 2014 metais Lietuvos grūdų sektorius patyrė nuostolį, todėl NTPK šiems metams nebuvo skaičiuojamas. Kaip anksčiau minėta, patirtą nuostolį 2014 metais inicijavo tiesioginės paramos perskirstymo procesas, kurio metu, dalis lėšų nepasiekė mūsų šalies grūdų sektoriaus. 2015 metais pastebimas aukštas nominalus tiesioginės paramos koeficientas, parodo, kad net 12 kartų, Lietuvos grūdų sektoriaus bendrasis pelnas padidėjo, dėl teikiamos tiesioginės subsidijų išmokos. Tad akivaizdu, jog Lietuvos grūdų sektoriaus veiklos efektyvumas, didžiąja dalimi priklauso nuo vyriausybės paramos skyrimo, kuris šiuo metu yra pakankamas.

Atlikus Lietuvos grūdų sektoriaus vyriausybės reguliavimo vertinimą, daroma išvada, jog sektorius reguliuojamas veiksmingai.

Lietuvos grūdų sektorius yra vienas iš lyderių, lyginant su kitais ES šalių grūdų sektoriais. Sektoriaus konkurencingumo stiprinimui sklandžiai įgyvendinamas projektas „Žemės, maisto ūkio ir miškininkystės sektoriaus konkurencingumo didinimas“ priemonėms įgyvendinti skirta paramos už 1,2 mlrd. EUR. Siekiant stabilizuoti grūdų sektoriaus kainas, Lietuvos vyriausybė kiekvienais metais nustato tikslines ir minimalias ribines grūdų kainas. Tokiu būdu efektyviai subalansuojama situacija grūdų sektoriaus rinkoje.

Ūkininkaujantiems vietovėse, kuriose esama didelių gamtinių kliūčių, skiriama išmoka kompensuoti, dėl didelių gamtinių kliūčių žemės ūkio gamybai patirtas papildomas išlaidas ir prarastas pajamas. Remiamos įvairios investicijos į naujas ūkių veiklos technologijas.

Vyriausybė skiria pakankamai didelį dėmesį ir pastangas, bandydama sustiprinti grūdų sektoriaus veiklą. Skiriamos tiesioginės išmokos Lietuvos grūdų sektoriui, padidina ūkių bendrąjį pelną net iki 10 kartų, taip pat sudaro didžiąją dalį uždirbamų pajamų. Bendrasis žemės ūkio programavimo laikotarpis 2014 – 2020 praplėtė tiesioginių išmokų skyrimo prievoles bei galimybes. 2014 metais atliekant BŽŪP reformą, Lietuva nusprendė tęsti vienkartinės išmokos už plotus paramos taikymą, taip pat papildomai buvo įgyvendinamos: išmoka už pirmuosius hektarus, žalinimas, išmoka jauniems ūkininkams, savanoriškai susietoji parama. Tiesioginės išmokos Lietuvos grūdų sektoriui mokamos iš ES žemės ūkio garantijų fondo bei valstybės biudžeto.

4.4 Priemonės, Lietuvos grūdų sektoriaus vyriausybinių reguliavimo efektyvumui didinti

Tyrimo metu buvo išskirtos Lietuvos grūdų sektoriaus vyriausybinių reguliavimo spragos, kurios neigiamai atsiliepia tiek pačiam sektoriui, tiek vyriausybei.

Vyriausybės finansavimas, įsigyjant sertifikuotą sėklą. Tyrimo metu buvo atskleista, jog sertifikuota sėkla, grūdų derlių padidina net apie 30 procentų, tačiau yra brangesnė už įprastą sėklą beveik 3 kartus. Tad siūloma didinti vyriausybines paramą Lietuvos grūdų sektoriui, siekiant įsigyti kokybišką sertifikuotą sėklą.

Jeigu Lietuvoje būtų nustatytas tikslas - pasėti bent 30 procentų sertifikuotos grūdų sėklos, kuriai būtų skiriama bent 20 ar 25 eurų už hektarą parama, teigiamas svarbus pasiekimas analizuojamame grūdų sektoriuje. Selekcinių nuomone, jeigu vyriausybė skirtų susietąją paramą, už sertifikuotą sėklą užsėtus plotus, būtų skatinamas sertifikuotos sėklos naudojimas. Susietoji parama, šiuo metu sudaro 15 procentų visų tiesioginių išmokų sumos (Žemės ūkio ministerija, 2017). Minėta parama buvo išdalinta devyniems subsektoriams: baltyminiams augalams, pieninėms ožkoms, melžiamoms karvėms, pieniniams buliams, mėsiniams galvijams, mėsinėms avims, lauko daržovėms, šiltnaminėms daržovėms, vaisiams bei uogoms.

Ši siūloma naudoti intervencinė priemonė, manoma skatintų Lietuvos grūdų sektoriaus ūkio subjektus pirkti sertifikuotą sėklą už gautą paramą. Tokiu būdu vyriausybei, intervencijos taikymas atsipirktų didesnėmis įplaukomis į biudžetą, esant didesniam pasėlių derlingumui ir papildomoms pajamoms šiam derlingumui sutvarkyti. Taip, galima manyti, jog būtų „užkurtas variklis“ sektoriaus verslininkų, siekiant naudoti daugiau sertifikuotos sėklos ir gauti didesnę pridėtinę vertę. Pradėjus naudoti šią programą ir nutraukus sertifikuotos sėklos finansavimą po maždaug 4 metų, manoma, jog ūkio subjektai ir toliau pirktų sertifikuotą sėklą. Tad pasiūlymas yra toks: sertifikuotos sėklos finansavimo skyrimas būtų naudingas ne tik Lietuvos grūdų sektoriui, bet ir vyriausybei.

Stipresnė parama smulkiems ūkininkams. Lietuvoje didžiąją dalį grūdų sektoriaus užima smulkūs ūkiai. Ūkiai yra žemo investicinio pajėgumo ir nespecializuotos gamybos. To pasėkoje nukenčia grūdų kokybė ir derliaus kiekis. Smulkūs ūkiai neturi pakankamai lėšų diegti naujausias investicijas, kad modernizuoti grūdų auginimą bei gamybą. Individualiai smulkūs ūkiai yra labai silpni, kadangi atskirai užima labai mažą rinkos dalį. Todėl smulkių, grūdų sektoriuje veikiančių, ūkių variantai yra keli, arba kooperuotis su kitais ūkiais arba išeiti iš rinkos.

Smulkių ūkių reguliavimo efektas pasireiškia kitaip, nei stambių ūkių. Pakanka bent 10 procentų padidinti, sektoriuje veikiančių smulkių ūkių gaunamas pajamas, kad būtų pastebimas ryškus poveikis. Tokiu pačiu procentiniu pokyčiu, padidinus stambių ūkių uždirbamas pajamas, efektyvaus pajamų padidėjimo neįžvelgtumėm. Tad labai svarbu didinti smulkiųjų ūkių pajamas grūdų sektoriuje, tokiu

būdų būtų auginamas smulkių ūkių gyvybingumas, gamybos apimčių didėjimas, augtų ekonominis tvirtumas bei didėtų konkurencinis pranašumas kokybės atžvilgiu.

Žemės ūkio ministerija dabartiniu metu skiria paramą jauniems ūkininkams, kurie turi pakankamai aukštus siekius ir ruošiasi pelningai bei efektyviai ūkininkauti. Bet akivaizdu, jog Žemės ūkio ministerijos teikiama parama, šiems smulkiems ūkininkams padeda tik įsikurti, o nesiplėsti. Lietuvos jaunųjų ūkininkų ir jaunimo sąjunga teigia, jog jaunajam ūkininkui skiriama parama tik tuomet, kai jis atitinka visas Projekto nuostatas. Pastarosiose numatoma, jog ūkininkas privalo pateikti paraišką paramai gauti, nepaėjęs metams nuo ūkio įregistravimo. Tad kyla klausimas, kaip ūkininkui įsteigti ūkį, neturint tam reikalingų išteklių. Aptariamasis taisyklių projektas yra centralizuotas į stambius ūkius, kurie jau turi papildomo finansavimo. Tad jaunieji nepasiturintys ūkininkai lieka užnugaryje.

Intervencinių pirkimų kainos nustatymas, pagal esamas grūdų rinkos kainas. Grūdų intervencinis pirkimas pasireiškia tuomet, kai grūdų rinkoje susiklosčius nepalankiai situacijai ir susidarius grūdų pasiūlos pertekliui, mažėja jų kainos. Dėl šios priežasties vyriausybė iš ūkio subjektų, superka grūdus nustatyta kaina. Taip stabdomas grūdų kainų kritimas bei atstatomas pasiūlos ir paklausos balansas rinkoje. Grūdai pirmiausia yra superkami iš tų ūkio subjektų, kurie pasiūlo žemesnę pirkimo kainą. Pavyzdžiui: nuėmus drėgnus grūdus, didžioji dalis vidutinių ir smulkių ūkininkų neturi galimybių jų išdžiovinti ir sandėliuoti. Dėl šios priežasties yra priversti skubiai parduoti grūdus, supirkimo įmonėms ar kitiems ūkio subjektams. Pastarieji turi galimybę nesupirkti grūdų ir laukti, kol prasidės sezoniniai intervenciniai pirkimai ar pakils grūdų supirkimo kaina.

Valstybės vykdoma intervencinė grūdų supirkimo sistema ne ką mažiau skiriasi nuo privačių verslo subjektų, superkančių grūdus. Vyriausybė pirmiausia superka grūdus iš tų ūkio subjektų, kurie pasiūlo žemiausią kainą. Taip pat yra nustatytos grūdų supirkimo intervencijoje, kainų „lubos“, kurios 2 ar 3 kartus mažesnės už įprastą grūdų supirkimo kainą rinkoje. Tad siūloma intervencinių, grūdų sektoriaus, supirkimo kainas priartinti prie rinkoje superkamų grūdų kainų. Taip bus papildomai skatinamas grūdų sektoriaus efektyvumas. Ūkininkai patirs mažesnius nuostolius, tad tikimasi bus gerinama grūdų auginimo kokybė bei sektoriaus plėtra.

Skatinti grūdų auginimą tinkamiausiose žemės plotuose, atsižvelgiant į regioninius aspektus. Kuo derlingesnė žemė, tuo kokybiškesnis ir didesnis kiekis derliaus yra užauginamas. Lietuvoje šiuo metu nėra taikomos skatinančiosios priemonės, auginti grūdus tinkamesniuose žemės plotuose. Siūloma vyriausybės politikos priemonėmis, nuolat teikti informaciją grūdų augintojams, apie tinkamiausias ir derlingiausias grūdų auginimo zonas ir regionus. Tokiu būdu bus stiprinamas Lietuvos grūdų sektorius, kadangi pagal dabartinį lygį, ateityje teikiant ES ir vyriausybės paramą, didžiausią galimybę, kurti ekonomiškai stiprų ir konkurencingą grūdų ūkį, turės verslininkai vykdantys veiklą didesnio našumo žemėje. Taip bus pasiekta stabilesnio Lietuvos grūdų sektoriaus veikimo, aukštesnio grūdų derlingumo bei didesnio grūdų gamybos intensyvumo.

Pažangių technologijų diegimas ūkiuose, palengvinant grūdų auginimą, nuėmimą bei sandėliavimą. Gaminant ekologiškus ir kokybiškus grūdus, labai svarbu išsaugoti jų natūraliąsias savybes. Tam tikslui siekiama naudoti, kuo kokybiškesnius grūdų perdirbimo metodus bei technologijas. Siūloma Lietuvos grūdų sektoriaus ūkiuose, diegti naujausias ir pažangias technologijas, teikiant valstybinę paramą. Naujų technologijų diegimas ūkiuose būtų vienas iš svarbiausių veiksnių, skatinančių grūdų sektoriaus plėtrą. Produktyvumo gerinimas, modernių prietaisų, sandėliavimo technologijų taikymas, lėstų ūkiams gerokai sumažinti sąnaudas. Siūloma grūdų sektoriaus efektyvumo priemonė, teigiamai atsilieptų sektoriaus konkurencingumo stiprinimui, išspręstų daugumą taršos problemų bei sukurtų pridėtinę vertę ūkiams. Inovacijų diegimas grūdų ūkiuose, suteiktų verslininkams ir grūdų augintojams pasitikėjimo auginant kokybišką derlių. O grūdų kokybės didėjimas pasireikštų per rinkos pranašumą tarp konkurentų.

IŠVADOS IR REKOMENDACIJOS

Apibendrinant darbe pateiktą medžiagą, daromos šios išvados:

1. Atlikta mokslinės literatūros bei statistinių duomenų ir analizė parodė, kad vyriausybinis reguliavimas Lietuvos grūdų sektoriui yra būtinas, kadangi šis sektorius nesugeba efektyviai funkcionuoti, kintant ekonominei situacijai ir dažnai nukenčia nuo įvairių išorės veiksnių. Remiantis statistika bei mokslininkų tyrimų rezultatais, nustatyta, kad grūdų sektorius yra stipriai pažeidžiamas, kas sukelia sektoriaus vystymo-plėtros problemas. Tad labai svarbu įvertinti, ar Lietuvos grūdų sektorius yra reguliuojamas veiksmingai.
2. Mokslinės literatūros analizė atskleidė, kad visoje „vyriausybinių reguliavimo“ apibrėžimų įvairovėje vyrauja bendras aspektas, jungiantis visus šios sąvokos apibrėžimus, tai - vyriausybės įsikišimas į rinkos ekonomiką, siekiant koreguoti sektoriaus veiklos mechanizmą, užtikrinant efektyviai funkcionuojančią ekonomiką. Analizės metu buvo išsiaiškintos pagrindinės priemonės, kuriomis vyriausybė reguliuoja Lietuvos grūdų sektorių, tai - teisinė ir paramos sistemos. Mokslininkų išskiriami šie pagrindiniai Lietuvos grūdų sektoriaus vyriausybinių reguliavimo vertinimo metodai: SSGG analizė, konkurencingumo analizė bei tiesioginių išmokų poveikio analizuojamam sektoriui, analizė.
3. Siekiant įvertinti Lietuvos grūdų sektoriaus vyriausybinių reguliavimą, buvo sukurtas tyrimo modelis: tyrimui atlikti pasirinkti 3 etapai. Pirmasis etapas atskleidžia Lietuvos grūdų sektoriaus veiklos stipriąsias ir silpnąsias puses. Antrasis etapas parodo, ar sektorius pakankamai efektyviai reguliuojamas tarptautiniu mastu. Trečiame etape įvertinamas tiesioginės paramos poveikis Lietuvos grūdų sektoriuje.
4. Atlikus Lietuvos grūdų sektoriaus vyriausybinių reguliavimo vertinimą, paaiškėjo, kad sektorius reguliuojamas pakankamai veiksmingai. SSGG analizė parodė Lietuvos grūdų sektoriaus stipriąsias puses: palankios grūdų auginimo gamtinės sąlygos, sukaupta ilgametė grūdų auginimo patirtis, modernios grūdų perdirbimo įmonės, stiprios grūdų perdirbėjų ir jų augintojų pozicijos vidaus rinkoje. Didžiausios grėsmės sektoriui yra iš išorės, kadangi jas kontroliuoti sunku arba visai neįmanoma, pavyzdžiui šalies ekonominės situacijos pasikeitimo įtaka, naujų konkurentų atėjimas į rinką, užsienio valstybių teisiniai ar politiniai pasikeitimai, staigūs rinkos pokyčiai (kainų svyravimai). Konkurencingumo analizė parodė, jog Lietuvos grūdų sektorius yra vienas iš lyderių, lyginant su kitais ES šalių grūdų sektoriais. Analizuojamu laikotarpiu Lietuvos apsirūpinimo grūdais lygis aukščiausias, o grūdų kaina viena žemiausių tarp lyginamų šalių. Tiesioginės paramos analizė parodė, kad vyriausybė skiria pakankamai didelį dėmesį ir pastangas, bandydama sustiprinti grūdų sektoriaus veiklą. Skiriamos tiesioginės išmokos Lietuvos grūdų sektoriui, padidina ūkių bendrąjį pelną net iki 10 kartų, taip pat sudaro didžiąją

dalį uždirbamų pajamų, atliekamos įvairios sektoriaus plėtros programos. Tiesioginės išmokos Lietuvos grūdų sektoriui mokamos iš ES žemės ūkio garantijų fondo bei valstybės biudžeto.

Pasiūlymai:

1. Vyriausybei siūloma finansuoti sertifikuotos grūdų sėklos pirkimą. Sertifikuotos sėklos finansavimo skyrimas būtų naudingas ne tik Lietuvos grūdų sektoriui, bet ir vyriausybei. Siūloma naudoti intervencinė priemonė, skatintų Lietuvos grūdų sektoriaus ūkio subjektus pirkti sertifikuotą sėklą už gautą paramą. Tokiu būdu vyriausybei, intervencijos taikymas atsipirktų didesnėmis įplaukomis į biudžetą.
2. Siūloma stiprinti Lietuvos smulkių grūdų ūkių verslą. Kadangi Lietuvos grūdų sektorių pagrindu ir sudaro smulkūs verslininkai, tai padėtų kelti sektoriaus gyvybingumą, gamybos apimčių didėjimą, ekonominį tvirtumą bei konkurencinį pranašumą kokybės atžvilgiu.
3. Rekomenduojama intervencinių, grūdų sektoriaus, supirkimo kainas priartinti prie rinkoje superkamų grūdų kainų. Tokiu būdu būtų skatinamas grūdų sektoriaus efektyvumas, ūkininkai patirtų mažesnius nuostolius, tad būtų gerinama grūdų auginimo kokybė bei sektoriaus plėtra.
4. Vyriausybei siūloma imtis įvairių skatinamųjų priemonių, siekiant auginti grūdus tinkamiausiuose žemės plotuose, pagal regionus. Taip bus pasiekta stabilesnio Lietuvos grūdų sektoriaus veikimo, aukštesnio grūdų derlingumo bei didesnio grūdų gamybos intensyvumo.
5. Siūloma Lietuvos grūdų sektoriaus ūkiuose, diegti naujausias ir pažangias technologijas, teikiant valstybinę paramą. Naujų technologijų diegimas ūkiuose būtų vienas iš svarbiausių veiksnių, skatinančių grūdų sektoriaus plėtrą.

LITERATŪRA

ABDULHADI YOUSEF, (1980) "GOVERNMENT REGULATION OF LIFE INSURANCE COMPANIES", Studies in Economics and Finance, Vol. 4 Iss: 1, pp.63 – 72.

Achalaja, I., Ramanauskienė, J., Pukelienė, V., Vitunskienė, V., Treinys, M., Makutėnienė, D., & Čiulevičienė, V. (2006). *Lietuvos integracijos į Europos Sąjungą poveikis grūdų rinkai* (Doctoral dissertation, Lietuvos žemės ūkio universitetas).

Adamonienė, R., Makutėnienė, D., & Trifonova, J. (2008). *Smulkaus ir vidutinio verslo kaimo vietovėse finansavimo galimybės ir ypatumai*. Management theory and studies for rural business and infrastructure development, (3), 14.

Aleknavičius, M., & Aleknavičius, P. (2014). *Žemės ūkio paskirties žemės rinkos raida*. Žemės ūkio mokslai, 21(1).

Arimavičiūtė, M. (2004). *Researches on Preparation and Implementation of Strategic Plans and Local Governments*. Public Policy and Administration, 1(8), 25-36.

Bagdzevičienė, R., Rimas, J., & Venckus, A. (2002). *Regionų ekonomikos plėtros strategija*. Regionų plėtra–2002.–Kaunas.

BANELIENĖ, R. (2014). *EURAS LIETUVOJE: MONETARINIAI POKYČIAI IR GALIMOS JŲ PASEKMĖS*. Public Administration (16484541), 2(42).

Banys, R., Rudminaitis, V., & Grybenas, V. (2006). *Smulkaus ir vidutinio verslo plėtros kliūtys Lietuvoje*. In Mokslinė praktinė konferencija "Smulkaus ir vidutinio verslo plėtros perspektyvos integracijos į Europos Sąjungą kontekste". Kaunas (pp. 14-20).

Bartkus, E. V. (2010). *SMULKAUS IR VIDUTINIO VERSLO PLĖTROS PROGNOZĖS LIETUVOJE EKONOMINĖS KRIZĖS PRADŽIOJE*. Economics & Management.

Bei Zhang, Jiabao Lin, Renhuai Liu, (2016) "Factors affecting the food firm's intention to control quality safety in China: The moderating effect of government regulation", Chinese Management Studies, Vol. 10 Iss: 2, pp.256 – 271.

Bengtsson, L. (1993). *Governmental Markets, Regulations, and Hierarchies*. International Studies Of Management & Organization, 23(1), 47-68

Bilius, M. (2012). *Privačios detektyvinės veiklos priežiūros teisinio reguliavimo gairės Lietuvoje* (Guidelines for Legal Regulation of Supervision of Private Detective Activities in Lithuania).

Bruneckienė, J., & Pukėnas, K. (2008). *REGIONŲ KONKURENCINGUMĄ LEMIANČIŲ VEIKSNIŲ ĮTAKA BENDRAM KONKURENCINGUMUI*. Economics & Management.

Čepinskis, J., & Gancevskaitė, K. (2015). *Qualitative evaluation of concentration and competition in Lithuanian Life insurance market*. Applied Economics: Systematic Research, (2.1), 99-112.

Darulienė, L., & Miškinis, A. (2015). *Europos Bendrijos ir Lietuvos konkurencijos teisės taikymo ypatumai reguliuojant bankų veiklą*.

Domarkas, V. (2015). *Viešojo administravimo raidos aktualijos*.

Drożdz, J., & Stankaitytė, B. (2014). *Evaluation of the impact of transatlantic trade and investment partnership agreement between EU and USA on the export of Lithuanian agricultural and food products*. Management Theory and Studies for Rural Business and Infrastructure Development, 36(4), 784-793.

Duan, W., Li, C., Zhang, P., & Chang, Q. (2016). *Game modeling and policy research on the system dynamics-based tripartite evolution for government environmental regulation*. Cluster Computing, 19(4), 2061-2074.

Dūda, M. (2014). *Teoriniai viešojo ir privataus sektorių partnerystės įgyvendinimo aspektai*.

Europos Parlamentas, 2017. Žiūrėta 2017-03-3. Prieiga per internetą: http://www.europarl.europa.eu/atyourservice/lt/displayFtu.html?ftuId=FTU_5.2.1.html

Europos Sąjungos Teisė, 2017. Galiojantis. Žiūrėta 2017-03-04. Prieiga per internetą: <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/LT/TXT/PDF/?uri=CELEX:32009R1272&from=LT>

Europos Statistikos Departamentas, 2017. *Žemės ūkio statistika*. Žiūrėta 2017-03-14. Prieiga per internetą: <http://appsso.eurostat.ec.europa.eu/nui/submitViewTableAction.do>

Fellmann, T. (2004, October). *Direct income payments in agricultural policies*. In 58th International Atlantic Economic Conference, Chicago, Illinois, USA (pp. 1-19).

Gapšys, A. (2013). *The assessment of international competitiveness of agricultural sectors*. Management Theory and Studies for Rural Business and Infrastructure Development, 35(3), 376-381.

Ginevičius, R., & Krivka, A. (2011). *Optimal Market Structure: Free Competition and Consumer Sovereignty*. Business: Theory and Practice/Verslas: Teorija ir Praktika, 9(4), 306-312.

Gipienė, G., & Rudžionienė, K. (2015). *ŽEMĖS ŪKIO VEIKLOS APSKAITOS REGLAMENTAVIMAS*.

Guogis, A. (2015). *Kai kurie socialinio solidarumo praradimo aspektai Vakaruose ir Lietuvoje*.

Jakaitienė, A., & Kalinauskas, Ž. (2003). *Lietuvos ekonomikos augimo prognozavimas trumpu laikotarpiu*. Pinigų studijos, 3, 79-95.

Jakaitienė, A., & Klyvienė, V. (2007). *Europos Sąjungos finansinės paramos poveikis Lietuvos ekonominei raidai*. Pinigų studijos, 2, 24-26.

Jančiauskas, E. (2006). *Valstybės darbo rinkos politika*. Vilnius: LKA.

Jasinskas, E., & Kazakevičius, Z. (2008). *Darnaus vystymo skatinimas remiant ekologinius ūkius*. Vadybos mokslas ir studijos–kaimo verslų ir jų infrastruktūros plėtrai. Mokslo darbai, (15), 4.

Kaziliūnas, A. (2015). *Teisinis kokybės reglamentavimas Europos Sąjungoje ir Lietuvoje*.

Klimašauskienė, D. (2006). *KONKURENCIJOS POLITIKA: TEORIJA IR PRAKTIKOS AKTUALIJOS*. Public Administration (16484541), (10).

Kovaliov, R., & Šubonytė, J. (2011). *ĮMONIŲ SOCIALINĖS ATSAKOMYBĖS SKATINIMO POLITIKOS LIETUVOJE SSGG ANALIZĖ*. Economics & Management, 16.

Kriščiukaitienė, I., & Namiotko, V. (2012). *Ekologinio ūkininkavimo sąlygų palyginimas ES šalyse*. Management theory and studies for rural business and infrastructure development, 2(31), 86-95.

Kriščiukaitienė, I., Tamošaitienė, A., & Andrikiene, S. (2006). *Ūkio veiklos modeliavimas ieškant pelningiausių sprendimų*. Žemės ūkio mokslai, 1, 35-47.

Krumplytė, J. (2010). *The Shadow Economy Factors and Causes Analysis by Expert Evaluation Method: Case of Lithuania*. Business, Management and Education, 8, 122-138.

Kučinskienė, M., & Marčinskas, A. (2014). *Verslo plėtros galimybės Vyriausybės programų kontekste*. Regional formation and development studies, 10(2), 98-110.

Kuodis, R. (2003). *Dėl narystės ekonominėje ir pinigų sąjungoje siekiančių šalių valiutos kurso pasirinkimo strategijų*. Pinigų studijos, 1, 5-22.

Kūris, E. (2001). *Konstituciniai principai ir Konstitucijos tekstas*. Jurisprudencija, 23(15), 46-70.

Lakis, A. (2014). *The impact of partners' opportunistic behavior on farming results*. Management Theory and Studies for Rural Business and Infrastructure Development, 36(1), 74-80.

Lekavičius, V., Bobinaitė, V., & Galinis, A. (2008). *Naftos kainų ryšiai su Lietuvos kviečių augintojų veiklos rezultatais*. Management Theory & Studies for Rural Business & Infrastructure Development, 15(4), 100-109.

Lietuvos Respublikos Seimas, *įsakymas dėl licencijuotų sandėlių ir sandėliavimo dokumentų*, 2017. Galiojantis. Žiūrėta 2017-03-01. Prieiga per internetą: <https://www.e-tar.lt/portal/lt/legalAct/TAR.7ED14035268D/foZDzEbkZo>

Lietuvos Respublikos Seimas, *įsakymas dėl privalomųjų grūdų, miltų, ir kruopų kokybės reikalavimų*, 2017. Galiojantis. Žiūrėta 2017-03-01. Prieiga per internetą: <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.125526>

Lietuvos Respublikos Seimas, *Pasirengimo administruoti Europos Sąjungos žemės ūkio ir žuvininkystės prekybos sistemos priemonės, nutarimas*, 2017. Galiojantis. Žiūrėta 2017-03-01. Prieiga per internetą: https://www.e-tar.lt/portal/lt/legalAct/TAR.42D2A9CFDE57/TAIS_432770

Lietuvos Respublikos Seimas, *Valstybės institucijų, savivaldybių ir kitų juridinių asmenų atsakingų už Europos žemės ūkio garantijų fondo priemonių įgyvendinimą, paskyrimo, nutarimas*, 2017. Galiojantis. Žiūrėta 2017-03-02. Prieiga per internetą: <https://www.e-tar.lt/portal/lt/legalAct/TAR.E8A607EEB383/DqukgidijR>

Lietuvos Respublikos Seimas, *valstybės rezervo įstatymas*, 2017. Galiojantis. Žiūrėta 2017-03-01. Prieiga per internetą: <https://www.e-tar.lt/portal/lt/legalAct/TAR.3ED3D65F5638/aiTzvKOcbz>

Lietuvos Respublikos ūkio ministerija, 2017. *Konkurencijos politika*. Žiūrėta 2017-03-10. Prieiga per internetą: <https://ukmin.lrv.lt/lt/veiklos-sritys/verslo-aplinka/pramone/valstybes-pagalba>.

Lietuvos Statistikos Departamentas, 2017. *Asmenys, gyvenantys skurdo rizikoje ar socialinėje atskirtyje*. Žiūrėta 2017-01-13. Prieiga per internetą: <http://osp.stat.gov.lt/web/guest/statistiniu-rodikliu-analize?portletFormName=visualization&hash=7131a78c-7821-41ff-b06d-9e74188d1295>

Lietuvos Statistikos Departamentas, 2017. *Maisto produktų suvartojimas, tenkantis vienam gyventojui*. Žiūrėta 2017-03-12. Prieiga per internetą: <http://osp.stat.gov.lt/statistiniu-rodikliu-analize?portletFormName=visualization&hash=bd1a2fd2-a868-4c86-b4e1-b6a8d2b7fa86>

Lietuvos Statistikos Departamentas, 2017. *Nenaudojamų žemės ūkio naudmenų plotas*. Žiūrėta 2017-01-13. Prieiga per internetą: <http://osp.stat.gov.lt/web/guest/statistiniu-rodikliu-analize?portletFormName=visualization&hash=43eed22d-ba19-444e-8287-81b999df6838>

Lietuvos Statistikos Departamentas, 2017. *Žemės ūkio augalų derlingumas*. Žiūrėta 2017-01-11. Prieiga per internetą: <http://osp.stat.gov.lt/web/guest/statistiniu-rodikliu-analize?portletFormName=visualization&hash=ca74d239-8c14-436e-9521-8e5ab28c2f52>

Liučvaitienė, A., & Paleckis, K. (2011). *Šiuolaikinio verslo konkurencingumo formavimo ir vertinimo teoriniai modeliai ir jų taikymo galimybės*. *Contemporary issues in business, management and education*, 15, 195-210.

Liučvaitienė, A., & Peleckis, K. (2011). *Konkurencinio pranašumo formavimas globalioje rinkoje: teorinės prielaidos ir vertinimo galimybės*.

Misiūnas, A., Svetikas, Ž., & universiteto Ekonomikos, V. 1 lentelė. *Savivaldybių pasiskirstymas pagal vidurkio ir MIN/MAX užimtumo indeksus*.

Nacionalinė mokėjimo agentūra prie ŽŪM, 2017. Žiūrėta 2017-03-02. Prieiga per internetą: <https://www.nma.lt/index.php/parama/tiesiogines-ismokos/priemoniu-sarasas/tiesiogines-ismokos-2017-m/10989?tab=1>

Nacionalinė Mokėjimo Agentūra prie ŽŪM, 2017. Žiūrėta 2017-03-12. Prieiga per internetą: <https://www.nma.lt/index.php/parama/lietuvos-kaimo-pletros-20142020-m-programa/priemoniu-sarasas/ismokos-uz-vietoves-kuriose-esama-gamtiniu-ar-kitu-specifiniu-kliuciu-2017-m/11779?tab=1>

Navickas, V., Malakauskaitė, A. (2010). *Konkurencingumo vertinimo metodologinės problemos ir ribotumas*. *Verslas: Teorija ir praktika*, 11(1), 5-11.

Neumann, K., Verburg, P. H., Stehfest, E., & Müller, C. (2010). *The yield gap of global grain production: A spatial analysis*. *Agricultural systems*, 103(5), 316-326.

OSADETS, O., & SHVETS, N. (2016). *PROBLEMS OF FORMATION OF OPTIMAL MODEL OF GOVERNMENTAL REGULATION AND SUPERVISION IN THE FINANCIAL SECTOR OF UKRAINE IN THE CONTEXT OF CREDIT COOPERATION*. *USV Annals Of Economics & Public Administration*, 16131-136.

Pačėsa, N. (2007). *Mažo ir vidutinio verslo strateginiai plėtros principai: valstybių vaidmuo*. *Management of Organizations: Systematic Research*, (42).

Paliulytė, R. (2004). *Socialinis rinkos ūkis: nuo gerovės visiems prie galimybių visiems*. *Pinigų studijos*, (4), 46-56.

Peterson, R. A., Kozmetsky, G., & Ridgway, N. M. (1984). *OPINIONS ABOUT GOVERNMENT REGULATION OF SMALL BUSINESS*. Journal Of Small Business Management, 22(1), 56-62.

Petrauskienė, R., & Marcinkevičiūtė, L. (2014). *Socialinių paslaugų teikimo tobulinimo aktualijos kaimiškose seniūnijose*.

Pridotkienė, J., & Pekarskienė, I. (2008). *UŽSIENIO PIRKĖJO RODIKLIŲ PANAUDOJIMAS JO NEMOKUMO RIZIKAI VERTINTI*. Economics & Management.

Raipa, A., & Backūnaitė, E. (2015). *Decentralizacijos reformų teoriniai ir taikomieji aspektai*.

Ratkevičienė, V., & Bagdanavičius, J. (2009). *Ūkininkų situacija. Ekonomika ir vadyba: aktualijos ir perspektyvos*, (3), 110-117.

Renzulli, P. A., Bacenetti, J., Benedetto, G., Fusi, A., Ioppolo, G., Niero, M., ... & Supino, S. (2015). *Life cycle assessment in the cereal and derived products sector*. In Life Cycle Assessment in the Agri-food Sector (pp. 185-249). Springer International Publishing.

Repečkaitė, V. (2005). *MAKROAPLINKOS ĮTAKA FARMACINIŲ ĮMONIŲ POLITIKAI*.

Sabonienė, A. (2007). *EUROPOS SĄJUNGOS PRAMONĖS POLITIKOS REGULIAVIMAS SKATINANT KONKURENCINGUMĄ BENDROJOJE RINKOJE*. Economics & Management.

Šeputienė, J., & Brazauskienė, K. (2013). *Lietuvos konkurencingumo pokyčių vertinimas Europos Sąjungos šalių kontekste*. Ekonomika ir vadyba: aktualijos ir perspektyvos, (1), 30-37.

Simanavičienė, A., & Užkurytė, L. (2009). *POKYČIAI DARBO RINKOJE EKONOMINIO NUOSMUKIO METU: LIETUVOS ATVEJIS*. Economics & Management.

Simanavičienė, Ž. (2016). *Vyriausybinių verslo rinkų reguliavimas*. Paskaitų medžiaga.

Šlapkauskas, V. (2009). *Teisės vaidmens silpnėjimas komercializuotoje visuomenėje*. Jurisprudencija, 118(4), 265-284.

Stanikunas, R. (2010). *Valdžios kišimasis i rinką ir jo poveikis konkurencijai*. Pinigų studijos, 1, 5-15.

Stripeikis, O. (2008). *Antrepreneriškumo formavimas Lietuvos smulkaus ir vidutinio verslo įmonėse*. Vadybos mokslas ir studijos–kaimo verslų ir jų infrastruktūros plėtrai, 15(4), 1-11.

Tunčikienė, Ž. (2009). *Viešojo sektoriaus institucijų strateginio planavimo sprendimų paramos modelių analizė*. Organizacijų vadyba: sisteminiai tyrimai, (49), 109-123.

UN Comtrade Database, 2017. *Trade Statistics*. Žiūrėta: 2017-01-14. Prieiga per internetą: <https://comtrade.un.org/data/>

UNIVERSITETAS, V. P., & BAGDANAČIUS, J. (2005). *SOCIALINĖS SFEROS SOCIOLOGIJA: teorinis-metodologinis aspektas*.

Urmonas, A. (2006). *Administracinė teisė socialinių pokyčių erdvėje*. *Jurisprudencija*, 83(5), 37-47.

Urvikis, M. (2014). *Viešųjų paslaugų tyrimų kryptys: kokybinio požiūrio plėtros poreikio pagrindimas*.

Valstybinė Augalininkystės Tarnyba prie žemės ūkio ministerijos, 2017. *Teisės aktų, reglamentuojančių ūkio subjektų priežiūrą ir įtvirtinančių atitinkamų sričių reikalavimus, sąrašas*. Žiūrėta 2017-02-25. Prieiga per internetą: <http://www.vatzum.lt/lt/teisine-informacija/teises-aktu-reglamentuojanciu-ukio-subjektu-prieziura-ir-itvirtinanciu-atitinkamu-sriciu-reikalavimus-sarasas/#este>

Valukonytė, A. (2013). 2003–2007 m. įstojusių į Vilniaus universiteto Gamtos mokslų fakultetą studentų gyvenamųjų vietų teritorinė sklaida. *Geografija*, 49(1).

Vasiliauskas, A. (2004). *Nacionalinės ekonomikos plėtros strateginis valdymas: nustatytinis ir plėtotinis metodologiniai požiūriai*. *Pinigų studijos*, 3, 5-18.

Veličkaitė, A. (2007). *Tiesioginės paramos atsiejimo nuo gamybos schemos ir jų poveikis žemės ūkio plėtotei* (Doctoral dissertation, Aleksandras Stulginskis University).

Vilkė, R., & Bernatonytė, D. (2009). *Lietuvos smulkaus ir vidutinio verslo užsienio prekybos sąlygų pokyčiai Europos ekonominės integracijos kontekste*. *Ekonomika ir vadyba*, 14, 1037-1043.

Vitunskienė, V. 2013. *Žemės ūkio ekonomika*. Kauno raj.: Akademija.

Žalimienė, L. (2006). *Nauji iššūkiai socialinių paslaugų plėtrai-mišrios socialinių paslaugų rinkos kūrimas*. *Socialinė teorija, empirija, politika ir praktika*, (3), 139-147.

Žemės ūkio informacijos ir kaimo verslo centras, 2017. Žiūrėta 2017-03-11. Prieiga per internetą: [http://www.vic.lt/uploads/file/4\(45\).pdf](http://www.vic.lt/uploads/file/4(45).pdf)

Žemės ūkio Ministerija, 2017. *ES paramos įtaka žemės ūkiui ir kaimo plėtrai*. Žiūrėta 2017-01-22. Prieiga per internetą: https://zum.lrv.lt/uploads/zum/documents/files/LT_versija/Veiklos_sritys/

Zhu, Q. A. (2017). *Perspective of Evolution for Carbon Emissions Trading Market: The Dilemma between Market Scale and Government Regulation*.

PRIEDAI

1 Priedas

Augalininkystės produktų grupės struktūra

Šaltinis: sudaryta autorės, naudojantis Lietuvos statistikos departamento duomenis, 2017

LR žemės ūkio ministro ir Tarnybos direktoriaus įsakymai, reglamentuojantys grūdų sektorių
Šaltinis: sudaryta autorės, pagal Valstybinės Augalininkystės Tarnybos duomenis, 2017

Lietuvos Respublikos žemės ūkio ministro įsakymai	Tarnybos direktoriaus įsakymai
Lietuvos Respublikos žemės ūkio ministro 2002 m. rugsėjo 27 d. įsakymas Nr. 381 „Dėl Grūdų sandėlio veiklos licencijavimo taisyklių patvirtinimo“.	Valstybinės augalininkystės tarnybos prie Žemės ūkio ministerijos direktoriaus 2016 m. gruodžio 30 d. įsakymas Nr. A1-746 „Dėl Licencijų išdavimo ir licencijuotų grūdų sandėlių veiklos priežiūros tvarkos aprašo patvirtinimo“.
Lietuvos Respublikos žemės ūkio ministro 2002 m. rugsėjo 27 d. įsakymas Nr. 382 „Dėl Licencijuoto sandėlio grūdų saugyklų techninių, technologinių, veterinarijos ir higienos reikalavimų patvirtinimo“.	Valstybinės augalininkystės tarnybos prie Žemės ūkio ministerijos direktoriaus 2011 m. birželio 23 d. įsakymas Nr. A1-207 „Dėl Intervencinių grūdų sandėlių atitikties, grūdų kokybės, grūdų kiekio ir kokybės apskaitos sistemos tikrinimų tvarkos aprašo ir Tikrinimo akto dėl sandėlio tinkamumo supirkti ir saugoti intervencinio pirkimo grūdus formos patvirtinimo“.
Lietuvos Respublikos žemės ūkio ministro 2002 m. rugsėjo 27 d. įsakymas Nr. 387 „Dėl Paprastų sandėliavimo liudijimų ir Dvidalių sandėliavimo liudijimų blankų formų patvirtinimo“.	Valstybinės augalininkystės tarnybos prie Žemės ūkio ministerijos direktoriaus 2011 m. liepos 25 d. įsakymas Nr. A1-241 „Dėl Grūdus superkančių ūkio subjektų priežiūros tvarkos aprašo patvirtinimo“.
Lietuvos Respublikos žemės ūkio ministro 2013 m. birželio 17 d. įsakymas Nr. 3D-428 „Dėl Valstybės rezervo materialinių išteklių žemės ūkio ir maisto produktų atsargų kokybės, saugos ir panaudojimo galimybių reikalavimų aprašo patvirtinimo“.	Valstybinės augalininkystės tarnybos prie Žemės ūkio ministerijos direktoriaus 2011 m. balandžio 19 d. įsakymas Nr. A1-99 „Dėl Grūdų ir jų produktų kokybės dokumentų išdavimo tvarkos aprašo patvirtinimo“.
Lietuvos Respublikos žemės ūkio ministro 2008 m. birželio 5 d. įsakymas Nr. 3D-314 „Dėl Valstybinės augalininkystės tarnybos prie Žemės ūkio ministerijos pagal sutartis atliekamo augalų dauginamosios medžiagos, grūdų bei jų produktų kokybės įvertinimo ir dokumentų išdavimo tarifų patvirtinimo“.	Valstybinės augalininkystės tarnybos prie Žemės ūkio ministerijos direktoriaus 2011 m. balandžio 13 d. įsakymas Nr. A1-91 „Dėl Ėminių ėmimo procedūros aprašo patvirtinimo“.
Lietuvos Respublikos žemės ūkio ministro 1999 m. gruodžio 31 d. įsakymas Nr. 479 „Dėl Grūdų, jų produktų ir kitų produktų inventorizacijos grūdų supirkimo ir (arba) perdirbimo įmonėse taisyklių patvirtinimo“.	Valstybinės augalininkystės tarnybos prie Žemės ūkio ministerijos direktoriaus 2013 m. lapkričio 20 d. įsakymas Nr. A1-380 „Dėl Grūdus superkančių ūkio subjektų veiklos rizikos vertinimo, tikrintinų ūkio subjektų atrankos, informacijos apie atliktus patikrinimus rengimo taisyklių patvirtinimo“.

Paramos grūdų sektoriaus ūkiams iš ES ir nacionalinių fondų subsidijų klasifikacija (2014 – 2020 m. programavimo laikotarpiui)

Šaltinis: sudaryta autorės, pagal Nacionalinę mokėjimo agentūra prie ŽŪM, 2017

Subsidijų / dotacijų grupės	Subsidijų / dotacijų rūšys
<i>EINAMOSIOS SUBSIDIJOS / DOTACIJOS</i>	
<i>Gamybai</i>	
Išmokos už plotą	<ul style="list-style-type: none"> ➤ už tradicinių augalų pasėlius; ➤ už energetinius augalus.
Pagal bendrosios išmokos schemą	<ul style="list-style-type: none"> ➤ už pievas ar daugiameses ganyklas; ➤ už atidėtą žemę; ➤ pagrįstos specialiomis teisėmis.
<i>Prarastoms pajamoms, gamybos išlaidoms kompensuoti</i>	
Išmokos išlaidoms kompensuoti	<ul style="list-style-type: none"> ➤ darbo ir technikos, specialiosios augalininkystės, pridėtinėms ūkininkavimo išlaidoms, žemės mokesčiams ir sumokėtoms palūkanoms; ➤ kompensacijos degalams.
Netekimų kompensacijos	<ul style="list-style-type: none"> ➤ stichinių nelaimių padarinių likvidavimo, produkcijos praradimo kompensacijos; ➤ kompensacijos už gamtines ūkininkavimo kliūtis.
Aplinkosaugos išmokos	<ul style="list-style-type: none"> ➤ agrarinės aplinkosaugos ir gyvūnų gerovės puoselėjimą; ➤ „natura 2000“ vietovėse žemės ūkio paskirties žemėje.
Standartų laikymosi išmokos	<ul style="list-style-type: none"> ➤ už Bendrijos teisės aktais grindžiamų standartų laikymąsi; ➤ už ūkininkų dalyvavimą maisto kokybės užtikrinimo programose.
<i>Specialiosios išmokos</i>	
	<ul style="list-style-type: none"> ➤ Už specialius ūkininkavimo būdus (aplinkos apsaugai arba gerinimui, žemės ūkio produktų kokybės gerinimui ir pardavimų didinimui).
<i>Kitos išmokos</i>	
	<ul style="list-style-type: none"> ➤ išmokos konsultavimo paslaugoms padengti; ➤ išmokos, kurių negalima priskirti prie jokios veiklos.
<i>KAPITALO PERVEDIMAI</i>	
<i>Investicinės išmokos / dotacijos</i>	
Žemės ūkio valdų modernizavimas	<ul style="list-style-type: none"> ➤ investicijoms į žemės ūkio valdų materialųjį ir nematerialųjį turtą; ➤ investicijoms trumpos rotacijos plantaciniams želdiniams įveisti.
Infrastruktūros plėtra	<ul style="list-style-type: none"> ➤ investicijoms į žemės ūkio infrastruktūrą.

Jaunųjų ūkininkų įsikūrimas	➤ investicijoms įsikurti.
<i>Kiti kapitalo pervedimai</i>	
	<ul style="list-style-type: none"> ➤ neperiodiniai mokėjimai, skirti nedengiamai draudimo didelei žalai kompensuoti; ➤ lengvatinės paskolos verslo plėtrai, žemės ūkio produktų gamybos srityje.